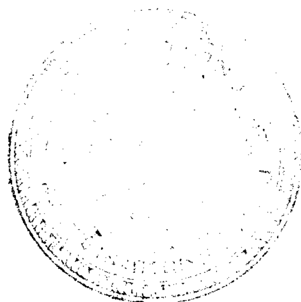

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

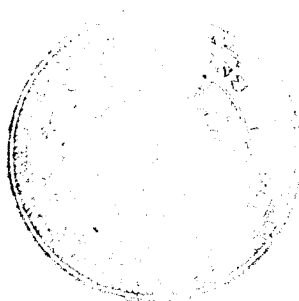
พระมหาอุปถัมภ์ สุทฺธิจิตฺโต (ชมภู)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

The Analytical Study of Boasting the Superhuman State Doctrines in Theravãda Buddhist Scriptures

Phramahã Upatam Suddhicitto (Chompu)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

....

(พระศรีสิทธิมุนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์..ประธานกรรมการ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

....กรรมการ

(พระมหาอุดม สารเมธี)

....กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี)

....กรรมการ

(ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร)

....กรรมการ

(ผศ. รท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระมหาอุดม สารเมธี	ประธานกรรมการ
	พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี	กรรมการ
	ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ผู้วิจัย : พระมหาอุปถัมภ์ สุทฺธิจิตฺโต (ชมภู)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาอุดม สารเมธี ป.ธ.๙ ศศ.บ. พธ.ม.

: พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี ป.ธ.๘ พธ.บ. พธ.ม.

: ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ป.ธ.๙ พธ.บ. พธ.ม. Ph.D.

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ มกราคม ๒๕๕๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาเพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่า การอวดอ้างคุณวิเศษ (อุตตริมนุสสธรรม) ก็คือการอวดอ้างธรรมขั้นสูง ได้แก่ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณ มรรคผล และนิพพาน หรือหลักการที่เกี่ยวข้องกับธรรมขั้นสูง เช่น อภิญญา วิปัสสนาญาณ สมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน และความเป็นพระอริยบุคคล ด้วยคำพูดหรือแสดงเลศให้ผู้อื่นได้ทราบทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แม้จะใช้การเขียนหรือใช้สื่อโฆษณาเพื่อบอกให้ทราบ ก็จัดว่าเป็นการอวดคุณวิเศษ

คนไทยมีความเชื่อเรื่องคุณวิเศษโดยเฉพาะเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ส่วนใหญ่นับถือคุณทางไสยศาสตร์ด้วย ดังนั้น คนไทยจึงมีพฤติกรรมและเชื่อผู้วิเศษที่มีอิทธิปาฏิหาริย์หรือไสยศาสตร์ ทั้งอ้างตนว่ามีคุณธรรมสูง ยกย่องผู้มีคุณวิเศษดุจเป็นเทพ หรือใช้สื่อโฆษณาชวนเชื่ออ้างผู้มีคุณวิเศษเพื่อหวังผลประโยชน์ อย่างกรณีพุทธพาณิชย์

การอวดคุณวิเศษของคนไทย จึงมีลักษณะพึ่งคุณวิเศษที่จะบันดาลสิ่งต่าง ๆ ที่ตนต้องการปรารถนาให้สำเร็จได้ โดยที่ไม่ต้องปฏิบัติ ซึ่งมีแนวโน้มในด้านวัตถุนิยมมากกว่าการปฏิบัติพุทธธรรม ตามนัยพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นมิจฉาชีพประการหนึ่ง และเป็นลักษณะของคนเกียจคร้านหวังผล โดยไม่ได้ลงมือปฏิบัติ

Thesis Title : The Analytical Study of Boasting the Superhuman State Doctrines in Theravãda Buddhist Scriptures

Researcher : Phramahã Upatam Suddhicitto (Chompu)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramahã Udom Sãramedhi Pali IX B.A. M.A.

: Phramahã Bunlurd Dhammdassi Pali VIII B.A. M.A.

: Dr. Samiddhipon Netnimit Pali IX B.A. M.A. Ph.D.

Date of Graduation : 31 January 2008

ABSTRACT

This thesis aims at studying the boasting of the Superhuman State Doctrines (Uttarimanusadhamma) in Theravãda Buddhist Scriptures.

It is to boast of the high doctrines which are the Ecstasy, the Deliverance, the Concentration, the Attainment of wisdom, the Noble Paths, the Noble Fruits and Nirvãna. The principles connected with high doctrines such as the Discernment, the Insight Knowledge, the Concentration Meditation, and the state of being the Noble One with speeches or the trick postures to enable other people to understand both directly and indirectly. The boasting of the superhuman state doctrines can take place even by writing or using propaganda media to let other persons know.

The Thai people believe in the superhuman state, specially in the miracles and also in the black magic. Therefore, the Thai people have behavior and the belief in the people who are possessed of the noble individual miracles or black magic. They, moreover, claim themselves to be possessed of high virtues and esteem the person of highly special virtue as the God. They, otherwise, use the propagation media by quoting the one with special virtues with a hope to gain a profit as in the case of the Buddha' Image commerce.

The Thai people' boasting of superhuman state doctrines is in the form of depending on the supreme virtue which can cause what they want to arise to them as they wish without any kind of practice at all. This is the tendency towards materialism

more than the practice the Buddhist Doctrines. In Buddhism, this way of belief is regarded as one of the wrong ways of leading one's life. It is also the characteristic held by the lazy person who wishes for the profit without practising by himself.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน ที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการ คำแนะนำต่างๆ ที่เป็นประโยชน์และได้ให้ความสนับสนุนช่วยเหลือด้านกำลังทรัพย์ กำลังกายและด้านอื่นๆ ในการดำเนินการวิจัย จึงขอขอบพระคุณพระอาจารย์ ๒ ท่านคือ พระมหาอุดม สารเมธี และพระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี ประธานกรรมการและกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ให้คำชี้แนวที่เป็นประโยชน์อย่างสูง เจริญพรขอบคุณ ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร ผู้ให้แนวทางและวิธีการทำวิทยานิพนธ์

ขอน้อมระลึกถึงพระคุณของบิดามารดาและครูอาจารย์ ที่ให้กำลังใจต่อสู้และให้คำสอนด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณโยมอุบาสิกา ๒ ท่านคือ นางมริน นิ่มนวล (ข้าราชบำนาญ) ที่ค่อยช่วยเหลือเรื่องความเป็นอยู่และเรื่องอาหาร นางปราณี ร่มลำดวน ที่ค่อยช่วยเหลือเรื่องปัจจัยค่ายานพาหนะ อาหารและเครื่องอำนวยความสะดวกอื่นๆ ที่จำเป็น

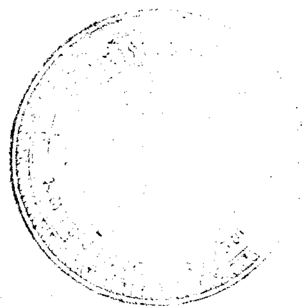
ขอขอบคุณพระภิกษุและสามเณรหลายท่านที่ค่อยช่วยเหลือเรื่องอาหารที่พักในคราวพักอาศัยที่กรุงเทพมหานคร ณ วัดหัวลำโพง คือ พระมหาบุญมี วชิรปญฺโญ (หนานหน่อ) พระมหาอโณทัย วชิรญาโณ (นิมาลา) พระมหาธเนศร์ ติกฺขวีโร (ศรนอก) พระมหาสมคิด ธีรธมฺโม (ทานะจิตต์) สามเณรพิเชษฐ์ เสมือนเหมือน

ขอขอบคุณพระภิกษุเถระที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์เมื่อมาพักอาศัยอยู่ที่วัดมหาสอน ตั้งแต่ให้ที่พักและช่วยสิ่งของต่าง ๆ คือ พระครูอาทรศาสนกิจ รองเจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง เจ้าคณะแขวงบางรัก พระครูชิโนวาทธาดา เจ้าอาวาสวัดมหาสอน อดีตเจ้าคณะตำบล มหาสอน พระมหาเฉลิม คุณกโร รองเจ้าอาวาสวัดมหาสอน เจ้าคณะตำบลมหาสอน รวมทั้งพระภิกษุวัดมหาสอนทุกรูป ขอแสดงความเคารพและขอบพระคุณในความเมตตากรุณามาเป็นอย่างสูง

หวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยครั้งนี้จะอำนวยประโยชน์ให้แก่สังคมและส่วนรวมสืบไป

พระมหาอุปถัมภ์ สุทฺธิจิตฺโต (ชมภู)
วันที่ ๒๙ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๕๑

สารบัญ

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวิภงฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก จูฬวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.จู.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก จูฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก ปริวารวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก มชฺฌิมนิกาย มูลปณฺณาสกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก มชฺฌิมนิกาย มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตฺตนฺตปิฎก มชฺฌิมนิกาย อุปริปณฺณาสกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สํ.ส.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก สํยุตฺตนิกาย สคาถวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
สํ.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.นิ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก สํยุตฺตนิกาย นิทานวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
สํ.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.สฬา.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก สํยุตฺตนิกาย สฬายตนวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)

สํ.สฬา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
องฺ.เอกก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย เอกกนิปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
องฺ.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ทุก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย ทุกนิปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
องฺ.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ทสก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย ทสกนิปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
องฺ.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ขุทฺทกปาฐปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สงฺ.	(บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก ธมฺมสงฺคณีปาลิ	(ภาษาบาลี)
อภิ.สงฺ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.	(บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก วิภงฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ.	(บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก ปุคฺคลปญฺญตฺติปาลิ	(ภาษาบาลี)
อภิ.ปุ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

ปกรณวิเสส

วิสุทฺธิ.	(บาลี)	=	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(ไทย)	=	วิสุทธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)
วิสุทธิ.	(ไทย)	=	วิสุทธิมรรคแปล (ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย)	(ภาษาไทย)

๒. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ.	(บาลี)	=	วินยปิฎก สมนฺตปาสาทิกา มหาวิภงฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.อ.	(ไทย)	=	สมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑ (ฉบับมหามกุฏฯ)	(ภาษาไทย)
วิ.ม.อ.	(บาลี)	=	วินยปิฎก มหาวคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.จู.อ.	(บาลี)	=	วินยปิฎก จูฬวคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี ปาฏิกวคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.มู.อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย ปปญฺจสูทนี มูลปณฺณาสกอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)

สํ.ส.อ.	(บาลี)	=	สํยุตฺตนิกาย สารตฺถปกาสินี สคาถวคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
สํ.สฬา.อ.	(บาลี)	=	สํยุตฺตนิกาย สารตฺถปกาสินี สฬายตนวคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
สํ.ม.อ.	(บาลี)	=	สํยุตฺตนิกาย สารตฺถปกาสินี มหาวคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
องฺ.เอกก.อ.	(บาลี)	=	องฺคุตฺตรนิกาย มโนรถปูรณี เอกกนิปาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
องฺ.ทสก.อ.	(บาลี)	=	องฺคุตฺตรนิกาย มโนรถปูรณี ทสกนิปาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ.	(บาลี)	=	ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)	

๓. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ฎีกา

ฎีกาพระวินัยปิฎก

วชิร.ฎีกา	(บาลี)	=	วชิรพุทฺธิฎีกา	(ภาษาบาลี)
สารตฺถ.ฎีกา	(บาลี)	=	สารตฺถทีปนีฎีกา	(ภาษาบาลี)
กงฺขา.อภินวฎีกา	(บาลี)	=	วินยตฺถมญฺชูสา กงฺขาวิตรณี อภินวฎีกา	(ภาษาบาลี)
วิ.ฎีกา	(บาลี)	=	วินยวินิจฺฉยฎีกา	(ภาษาบาลี)

ฎีกาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.ฎีกา	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย ลีนตฺถปฺปกาสินี สีลกฺขนฺธวคฺคฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.ฎีกา	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย ลีนตฺถปฺปกาสินี มหาวคฺคฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.ฎีกา	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย สาธุวิลาสินี สีลกฺขนฺธวคฺคอภินวฎีกา	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(ไทย)	=	วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๒ (ภาษาไทย) (ฉบับมหามกุฏฯ)	
วิสุทฺธิ.มหาฎีกา		=	ปรมตฺถมญฺชูสา วิสุทฺธิมคฺคมหาฎีกา (ภาษาบาลี)	

๔. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อื่น ๆ

วิภาวินี	(ไทย)	=	อภิธัมมัตถวิภาวินี	(ภาษาไทย)
วิภาวินี.โยชนา	(บาลี)	=	อภิธมฺมตฺถวิภาวินี อตฺถโยชนา (ฉบับมหามกุฏฯ)	(ภาษาบาลี)
มงฺคลตฺถ.	(บาลี)	=	มงฺคลตฺถทีปนี (ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย)	(ภาษาบาลี)

งานวิจัยนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัย อ้างอิง โดยระบุ คัมภีร์เล่ม/ ข้อ/ หน้า หลังอักษรคำย่อ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๘/๑๒๗-๑๒๙. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภงฺคปาลิ เล่ม ๑/ข้อ ๑๙๘/หน้า ๑๒๗-๑๒๙. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๕/๑๘๑. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาษาไทย เล่ม ๑ /ข้อ ๑๙๕/ หน้า ๑๘๑. และอรรถกถาบาลี ฎีกาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ้างอิงโดยระบุ เล่ม /ข้อ (ถ้ามี) /หน้า เช่น วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๙๗. หมายถึง วินยปิฎก สมนฺตปาสาทิกา มหาวิภงฺคอฏฺฐกถา เล่ม ๑/หน้า ๑๙๗.

บทที่ ๑
บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สมัยพุทธกาล การบำเพ็ญตบะเป็นวัฒนธรรมทางศาสนาส่วนหนึ่งของพราหมณ์ เพราะพราหมณ์ถือคติการบำเพ็ญตบะสืบต่อมาจากฤาษี คือ บรรดาฤาษีผู้เป็นบุรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ ๙ ท่าน ได้แก่ ฤาษีอัฏฐกะ ฤาษีวามกะ ฤาษีวามเทวะ ฤาษีเวสสามิตร ฤาษียมตัคคี ฤาษีอังคีรส ฤาษีภารทวาชะ ฤาษีวาเสฏฐะ ฤาษีกัสสปะ ฤาษีภคุ เป็นผู้ผูกมนต์ให้พราหมณ์ได้สาธยาย ขับกล่อมและบอกกล่าวสืบกัน ฤาษีทั้งหมดเป็นผู้บำเพ็ญตบะ[๑] ซึ่งปรากฏในอัมพัฏฐสูตร สมัยพุทธกาลจึงถือว่า ผู้บำเพ็ญตบะเป็นพระอรหันต์ ผู้ที่ถือปฏิบัติพรตต่าง ๆ ที่ปรากฏว่าได้สำคัญตนเป็นพระอรหันต์ เช่น ทารุจีริยะผู้ถือการนุ่งห่มปอพันด้วยท่อนไม้แห้ง มีผู้คนสำคัญว่าเป็นพระอรหันต์จึงสักการบูชา ทารุจีริยะเห็นว่าการถือพรตนี้ได้สักการะจึงสำคัญตนเป็นพระอรหันต์จริง ๆ[๒] และบางพวกที่ตั้งตนเป็นครูผู้วิเศษ มีอิทธิปาฏิหาริย์ อ้างตนว่าจะแสดงปาฏิหาริย์แข่งกับพระพุทธเจ้าหรือทำให้ยิ่งกว่าบ้าง[๓] ภิกษุที่ถูกห้ามไม่ให้แสดงคุณวิเศษอันเนื่องด้วยปาฏิหาริย์จากกรณีของพระปิณโฑลภารทวาชะบ้าง[๔] ส่วนภิกษุกลุ่มหนึ่งที่อวดอ้างคุณวิเศษกันและกัน เพราะต้องการลาภสักการะ ซึ่งเป็นที่มาของพุทธบัญญัติห้ามอวดอ้างคุณวิเศษคืออุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริง[๕] ซึ่งถือว่าเป็นข้อห้ามที่มีโทษร้ายแรงสำหรับภิกษุที่กระทำการละเมิด

อุตตริมนุสสธรรม คือ การกล่าวอวดคุณวิเศษอันเป็นธรรมขั้นสูง เป็นการกระทำ

---

[๑] ที.สี. (บาลี) ๙/๒๘๓-๒๘๖/๑๐๖-๑๐๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๘๓-๒๘๖/๑๐๔-๑๐๕

[๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๔๗๗.

[๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๑๕๔-๑๕๕.

[๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๑๕๖.

[๕] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๔-๑๙๗/๑๒๒-๑๒๗, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๔-๑๙๗/๑๗๘-๑๘๓.

โดยทางร่างกายหรือคำพูด เช่น การใช้คำพูดว่า “แม้กระผมก็ละสังโยชน์”[๖] โดยที่สุดแม้เพียงกล่าวน้อมเข้ามาหาตัวว่า “ปุถุชนทั่วไปอดทนอดกลั้นไม่ได้ (ตนเองสามารถทนความเจ็บปวดได้)”[๗] เพราะคุณวิเศษคืออุตตริมนุสสธรรม จัดเป็นคุณธรรมขั้นสูงของมนุษย์ประเสริฐ เช่น คุณวิเศษของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีภคธรรมเป็นอเนกคืออุตตริมนุสสธรรมมีฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา และความรู้แจ้งผลเป็นต้น[๘] อุตตริ มนุสสธรรมที่ภิกษุอ้างคุณวิเศษอย่างที่ภิกษุวัคคุมุทา ผู้เป็นต้นพุทธบัญญัติจตุตถปาราชิก เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงห้ามการแสดงอวดอ้างคุณความดีที่ไม่มีอยู่จริงของตน หรือยกย่องกันและกันภิกษุที่อวดอ้างคุณเพราะเห็นแก่ปากท้อง จึงเป็นเหมือนคนขโมยเอาคุณวิเศษเป็นยอดมหาโจรลวงชาวโลก[๙] แม้ภิกษุอวดคุณที่มีจริงก็ทรงห้ามเช่น รวมทั้งห้ามการแสดงปาฏิหาริย์ดังพุทธบัญญัติว่า “ภิกษุใดกระทำ ภิกษุนั้น มีความผิดต้องอาบัติทุกกฏ”[๑๐] แม้ในกรณีอื่นที่ภิกษุไม่ได้กล่าวคุณวิเศษโดยตรง แต่กล่าวถึงสิ่งที่เห็นหรือพยากรณ์เหตุล่วงหน้า แม้ไม่นับว่าเป็นอวดคุณวิเศษคืออุตตริมนุสสธรรม ก็เป็นเหตุให้ถูกโพทนากล่าวโทษ เช่น กรณีของพระโมคคัลลานะถูกกล่าวหาว่าอวดอุตตริมนุสสธรรม จากการทำนายว่าพระเจ้าพิมพิสารจะแพ้สงครามต่อพวกลิจฉวี[๑๑] เพราะการอวดคุณวิเศษคืออุตตริมนุสสธรรมนั้น อาจจะเป็นเหตุให้เกิดการอวดอ้างตัวตนวิเศษเหนือมนุษย์ปกติ หรือเก่งในอภิญญา เช่น แสดงอิทธิฤทธิ์ มีหูทิพย์ ตาทิพย์ รู้ใจคน เป็นเหตุให้คนลุ่มหลงในตัวบุคคลผู้วิเศษหรือมัวเมาในฤทธิ์เอง การถือตัวถือตนและยกตนข่มผู้อื่น เป็นเหตุให้เป็นที่มาของการเลี้ยงชีพไม่เหมาะสม การประพฤติตนเป็นคนโกหกหลอกลวง และเป็นเหตุให้คนละเลยพัฒนาจิตให้สูงขึ้นเพื่อขจัดกิเลสอาสวะ

ความเชื่อเรื่องอุตตริมนุสสธรรมของคนในสังคมไทย มีลักษณะที่เป็นไปตามหลักของพระพุทธศาสนา คือเป็นหลักคุณธรรมพิเศษขั้นสูง และในลักษณะที่เข้าใจกันว่าเป็น

---

[๖] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒๓/๑๕๓-๑๕๔, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๓/๒๑๔.

[๗] วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๒๒๕/๕๔๖.

[๘] สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๑/๓๙๖.

[๙] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๕/๑๒๔-๑๒๖, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๕/๑๘๑.

[๑๐] วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๕๒/๑๖-๑๙, วิ.จู. (บาลี) ๗/๒๕๒/๑๑.

[๑๑] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๓๑/๑๖๔-๑๖๕, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๑/๒๔๖.

คุณวิเศษที่มีคุณทางไสยศาสตร์ ถือเป็นอภินิหารหรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อจึงเป็นเหตุให้มีการเชื่อถือบุคคลผู้น่าเคารพบูชา และเสมือนเป็นผู้วิเศษ จึงมีอิทธิพลต่อคนในสังคม เช่น กลุ่มบุคคลที่ถือตนเป็นผู้วิเศษทางไสยศาสตร์ในสมัยกรุงธนบุรี[๑๒] และในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ปรากฏว่า มีภิกษุที่พอมีความรู้มีวิชาก็อวดอิทธิฤทธิ์อันเป็นอุตตริมนุสสธรรม แล้วตั้งตนว่ามีบุญเป็นคนวิเศษมาจากถ้ำจากภูเขา[๑๓] ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นปกติของบุคคลที่นับถือพระสงฆ์ที่เคร่งครัด หรือแม้ผู้มีคุณพิเศษทางไสยศาสตร์ ที่จะให้ความสำคัญต่อบุคคลที่ตนเคารพว่าเป็นผู้มีคุณธรรมสูง ทรงคุณอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม หรือยกย่องผู้เป็นผู้วิเศษ เช่น ว่าเป็นผู้ได้วิมุตติและถึงอรหัตผล[๑๔] ในบุคคลส่วนหนึ่งที่ได้กล่าวพาดพิงถึงผู้อื่นที่มีชื่อเสียงในด้านเวทมนต์ คาถา มีของขลัง ก็กล่าวยกย่องเกินไปก็มี หรือบางคนก็ย่องตนว่าเป็นพระโสดาบันหรือเป็นผู้สูงกว่านั้น[๑๕] โดยอ้างหลักการว่า การกล่าวอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริงนั้นย่อมไม่เป็นความผิดอะไร[๑๖]

ในปัจจุบัน ได้มีกลุ่มบุคคลส่วนหนึ่งที่อ้างคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม อ้างอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หรือแม้คุณวิเศษทางไสยศาสตร์ หรือใช้เทคโนโลยีอันเป็นเครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ เพื่อการโฆษณาชวนเชื่อ ต่อมาได้เกิดความนิยมและได้นำมาเป็นอาชีพมากขึ้นจนเป็นธุรกิจในเชิงศาสนา ที่เรียกว่า พุทธพาณิชย์ ซึ่งเป็นธุรกิจที่ผลประโยชน์ มหาศาล เพราะปัจจุบันมีการใช้เครื่องมือสื่อสารเพื่อการโฆษณาคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น การโฆษณาว่า “จตุคามรามเทพ รุ่นจอมจักรพรรดิ ความศักดิ์สิทธิ์หนึ่งเดียว วัดชะเมา นครศรีธรรมราช ทำพิธีพุทธาภิเษก โดยพระเกจิสายเขาอ้อและสายใต้ ๑๖ รูป”[๑๗] และด้วยกระแสความนิยมจตุคาม

---

[๑๒] สิริวัฒน์ คำวันสา, **สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี**, (กรุงเทพมหานคร : ศรีอนันต์, ๒๕๒๔), หน้า ๔.

[๑๓] **เรื่องเดียวกัน.** หน้า ๒๑.

[๑๔] พุทธสาวโกภิกขุ, **พระพุทธศาสนาปริทัศน์ เพื่อเดินทางตามรอยพระบาทองค์พระศาสดา,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒๐.

[๑๕] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **แรงจูงใจในการเขียนกรณีสันติอโศก**, (กรุงเทพมหานคร : คณะพุทธบริษัท, ๒๕๓๒), หน้า ๖๘.

[๑๖] มูลนิธิสันติอโศก, **แฉสันติอโศกผิดธรรมวินัยจริงหรือ**, (กรุงเทพมหานคร : สันติอโศก, ๒๕๓๑), หน้า ๘.

[๑๗] “ความศักดิ์สิทธิ์หนึ่งเดียวสืบสานตำนานยาวนานนับศตวรรษ”,**ข่าวสด,** (๑๙ ม.ค.๒๕๕๐): ๓๐.

รามเทพ ทำให้ประชาชนจำนวนมากยื้อแย่งกันเพื่อรับเหรียญจตุคาม รามเทพ ในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.ต.ขุนพันธรักษ์ราชเดช หรือ ขุนพันธ์ ดาบแดง ดังที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์ว่า "ทะลัก-เผาขุนพันธ์ คน ๒ แสน งดแจกจตุคาม"[๑๘] จะเห็นได้ว่า การโฆษณาเชิงพุทธพาณิชย์นี้ โดยมากมักจะอ้างอุตตริมนุสสธรรมที่เน้นอิทธิปาฏิหาริย์ หรืออ้างคุณพิเศษทางไสยศาสตร์เข้ามาด้วยก็มี ดังนั้น การอวดคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมในสังคมไทยนี้มีลักษณะที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่าง ๆ จึงมีความแปรเปลี่ยนไป กล่าวคือ เพื่อยึดถือเคารพบูชาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นคุณธรรมเครื่องมือทำจิตใจให้บริสุทธิ์ แต่ความเชื่อของบุคคลนั้นส่วนมากได้แปรเปลี่ยนเน้นไปในด้านวัตถุมากกว่ามิได้มุ่งไปสู่ธรรม จึงทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนเพราะอยู่ใต้ความครอบงำของความโลภและผลประโยชน์[๑๙]

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความต้องการจะทราบหลักคำสอนเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เกณฑ์ติดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และวิเคราะห์ข้อวินิจฉัยอันเป็นเกณฑ์ติดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีผลกระทบต่อสังคมไทย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเกณฑ์ติดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ติดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีต่อสังคมไทย

---

[๑๘] "ทะลัก-เผาขุนพันธ์ คน ๒ แสน งดแจกจตุคาม",**ข่าวสด**, (๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐) : ๑.

[๑๙] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนากระแสไสยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๙), หน้า ๔๙.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ความสำคัญของหลักคำสอนเรื่องการอวดอุตตริมนุสสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๓.๒ เกณฑ์ตัดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธ ศาสนาเถรวาท

๑.๓.๓ ข้อวินิจฉัยอันเป็นเกณฑ์ตัดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีผลกระทบต่อสังคมไทย

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การอวด หมายถึง การพูดโอ้อวดเกินจริง การอวดอ้างคุณเพื่อต้องการคำยกย่องสรรเสริญ ลาภสักการะหรือผลประโยชน์ใด ๆ การอวดอ้างด้วยแสดงท่าทางเคลื่อนไหวทางกาย หรือแสดงพฤติกรรมทางกายในลักษณะโอ้อวดคุณธรรมที่สูงกว่าหรือเหนือกว่าผู้อื่น

อุตตริมนุสสธรรม หมายถึง คุณธรรมอันพิเศษต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติมีภาวะที่เหนือกว่ามนุษย์ปกติ กล่าวคือ ฌาน จนถึงพระนิพพานที่สูงสุด หรือธรรมที่ทำให้บรรลุความเป็นพรหมหรือเข้าถึงพระนิพพาน และทำให้เป็นมนุษย์ประเสริฐ เช่น พระอริยเจ้า[๒๐] ในวิทยานิพนธ์ใช้คำว่า คุณวิเศษ แทนบ้าง ซึ่งมุ่งหมายถึงอุตตริมนุสสธรรมนั้นเอง

การอวดคุณอุตตริมนุสสธรรมในสังคมไทย หมายถึง การที่พระภิกษุหรือคฤหัสถ์กล่าวอ้างคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ มรรคผล หรือการแสดงฤทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์ ทำให้ประชาชนในสังคมมีความเชื่อถือหรือให้เข้าใจตามกัน

เกณฑ์ตัดสิน หมายถึง หลักการอันเป็นข้อวินิจฉัยชี้ขาด หรือหลักการพิจารณาความถูกความผิดทางพระวินัย หรือหลักเกณฑ์ความประพฤติทางจริยธรรมอันดีงาม

ปาฏิหาริย์ หมายถึง ความมหัศจรรย์หรือสิ่งที่เหลือเชื่อเหนือปกติ ที่บุคคลได้กล่าวอ้างในเชิงอำนาจปาฏิหาริย์ ส่วนในทัศนะพุทธศาสนา คือ คุณธรรมอันเป็นปาฏิหาริย์ ๓

---

[๒๐] วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๘๓/๕๒๐.

คือ การมีฤทธิ์เป็นอัศจรรย์ การทายใจคนอื่นได้เป็นอัศจรรย์และการมีคำสอนเป็นอัศจรรย์

อภินิหาร หมายถึง คุณความดีหรือบุญบารมีพิเศษที่ประชาชนบางส่วนกล่าวอ้างถึงเป็นอำนาจอัศจรรย์เหนือมนุษย์ปกติ

ขลัง หมายถึง ความเชื่อต่อสิ่งที่พระภิกษุสงฆ์ผู้มีคุณวิเศษทำพิธีพุทธาภิเษกหรือนั่งปรกปลุกเสกพระคาถาในทางไสยศาสตร์ เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์[๒๑]

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๕.๑ ศึกษาเอกสารและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) คือ

๑.๕.๑.๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกา

๑.๕.๑.๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ เอกสารงานวิจัย บทความและอื่น ๆ

๑.๕.๒ ศึกษา แปล วิเคราะห์เอกสารข้อมูลต่าง ๆ

๑.๕.๓ นำเสนอผลการศึกษาวิจัย สรุปและเสนอแนะ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ **พุทธทาสภิกขุ** กล่าวไว้ในบทความเรื่อง "สีลัพพตปรามาส (ความเชื่อที่งมงาย)"[๒๒] ความว่า การปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความงมงายไม่ชอบด้วยเหตุผล เช่นว่ารักษาศีลหรือปฏิบัติธุดงค์หรือสมาทานวัตรอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเชื่อว่าจะกลายเป็นผู้มีอะไรพิเศษขึ้น (มีคุณวิเศษ) เกิดความขลังศักดิ์สิทธิ์อะไรขึ้นมาหรือแม้ในที่สุดคิดเสียว่า มันจะทำให้โชคดี ร่ำรวยโดยง่าย หรือหวังไปสวรรค์วิมานซึ่งเป็นกามคุณถือว่างมงายทั้งสิ้น

---

[๒๑] พร้อม สุทัศน์ ณ อยุธยา, **พระพิมพ์และพระเครื่องรางของไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๑๒), หน้า.

[๒๒] พุทธทาสภิกขุ, "สีลัพพตปรามาส (ความเชื่อที่งมงาย)". ใน **พุทธศาสนากับไสยศาสตร์,** รวบรวมโดย อรุณ เวชสุวรรณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่วิทยา, ๒๕๑๘) : ๖៩.

จากการศึกษาได้ประเด็นว่า ความเชื่อในข้อปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเดิมมุ่งเน้นเพื่อความขจัดกิเลส แต่ปัจจุบันข้อปฏิบัติถูกนำมากล่าวอ้างเพื่อให้เกิดความเชื่อในความขลังศักดิ์สิทธ์ โดยมุ่งหวังผลในเชิงกามวิสัยมากขึ้น

๑.๖.๒ **พระราชนันทมุนี (ปัญญานันทภิกขุ)** กล่าวไว้ในบทความเรื่อง "อย่าทำคนให้หลงผิด"[๒๓] สรุปใจความสำคัญว่า สิ่งที่เข้าใจว่าเป็นสิ่งวิเศษ เช่น สิ่งปลุกเสกหรือพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ ล้วนไม่ใช่เรื่องของพระพุทธศาสนา รวมทั้งพระบางรูป ที่ถูกสมมุติเป็นอาจารย์ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ นานา เป็นมูลเหตุให้ประชาชนแตกตื่นอยากได้ของดี ได้ความศักดิ์สิทธิ์จากพระที่ถูกรับรองกันว่า "พระรูปนี้วิเศษ" แล้วชวนกันป่าวร้องเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ภิกษุเองก็พลอยเมาไปกับเกียรติที่ตนได้รับ และวางตัวทำท่าอวดความวิเศษมากขึ้น

จากการศึกษาได้ประเด็นว่า พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบหนึ่งในไสยศาสตร์ที่มนุษย์ยึดถือปฏิบัติอยู่ โดยส่วนหนึ่งมีหลักพุทธศาสตร์เป็นแนวทางปฏิบัติรวมด้วย เพื่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อมั่นมากขึ้น จนอาจเป็นเหตุให้เข้าใจในหลักการบริสุทธิ์คลาดเคลื่อนได้

๑.๖.๓ **พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)** กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรมเรื่อง "อุตตริมนุสสธรรม" หรือคุณวิเศษหรือการบรรลุธรรมอย่างสูงที่เกินปกติของมนุษย์สามัญ มีใจความว่า พุทธบัญญัติเรื่องอุตตริมนุสสธรรม คือคุณวิเศษ เช่น สมาธิ ฌาน สมาบัติ มรรคผล ถ้าอวดโดยที่ตนไม่มีคุณวิเศษนั้นจริง คือการหลอกลวง ย่อมต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ แต่ถ้าได้บรรลุจริงแล้วกล่าวอวดแก่ชาวบ้าน หรือผู้อื่นที่ไม่ใช่ภิกษุหรือภิกษุณี ก็ไม่พ้นความผิด เพียงแต่อาบัติเบาลง เป็นอาบัติปาจิตตีย์ อีกพุทธบัญญัติหนึ่ง ในจำพวกห้ามอวดอุตตริมนุสสธรรม คือ สิกขาบทที่ห้ามไม่ให้ภิกษุแสดงปาฏิหาริย์แก่ชาวบ้าน ภิกษุใดที่แสดงถือว่ามีความผิดต้องอาบัติทุกกฏ[๒๔]

จากการศึกษาได้ประเด็นว่า ทำให้ทราบหลักการโดยรวมในเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมในกรณีของภิกษุที่กล่าวอวดแก่ภิกษุ ภิกษุณี หรือชาวบ้านทั่วไปที่มิใช่ภิกษุหรือ

---

[๒๓] ปัญญานันทภิกขุ, "อย่าทำคนให้หลงผิด", ใน **พุทธศาสนากับไสยศาสตร์,** รวบรวมโดย อรุณ เวชสุวรรณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่วิทยา, ๒๕๑๘) : ๘๔-๘๕.

[๒๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๔๐.

ภิกษุณี และสิ่งที่ควรพิจารณาซึ่งเกิดขึ้นในสังคมไทย คือ กรณีสามเณรหรือผู้ถือบวช เช่น อุบาสก อุบาสิกาที่ได้อวดความสามารถพิเศษนั้นมีผลกระทบต่อสังคมเช่นเดียวกัน

๑.๖.๔ **วิโรจน์ นาคชาตรี** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนาและการอัศจรรย์ในคริสตศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดปากน้ำและคริสตจักรใจสมาน"[๒๕] สรุปผลวิจัยว่า เมื่อก่อนพระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระองค์จัดอยู่ในประเภทที่เรียกว่า "ปุญญาภินิหาร" แต่ภายหลังตรัสรู้ การแสดงปาฏิหาริย์ในหลายครั้ง เพื่อประกาศพระศาสนา ให้เข้าใจยอมรับและปรับทิฐิมานะของเวไนยสัตว์ให้เหมาะแก่การรู้ธรรมและเข้าถึงการพ้นทุกข์ ในปัจจุบัน ปาฏิหาริย์ถูกมองในด้านพุทธคุณหรืออำนาจพลังจิตที่สามารถทำให้เกิดได้จากการปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน

จากการศึกษานี้ได้สาระสำคัญว่า ปาฏิหาริย์มีส่วนช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นอุบายวิธีปราบอุปนิสัยของเวไนยสัตว์ให้น้อมนำเข้ามาสู่คำสอนทางพระพุทธศาสนาและในฐานะของผู้ปฏิบัติให้พิจารณาปาฏิหาริย์ว่าอุบายวิธีหนึ่งเพื่อการขจัดอนุสัยกิเลสของตน

๑.๖.๕ **ทัศนีย์ สุจีระพงษ์** ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การใช้ไสยศาสตร์ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน"[๒๖] สรุปผลวิจัยว่า ไสยศาสตร์ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนกับวรรณคดีอื่น ๆ ที่อยู่ในสมัยใกล้เคียงกัน โดยอาศัยเรื่องไสยศาสตร์ในวิชามานุษยวิทยาสำหรับอธิบายลักษณะไสยศาสตร์ จึงทราบว่าในเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้ มีทั้งไสยศาสตร์ขาวและไสยศาสตร์ดำ และผู้แต่งได้ใช้ประโยชน์ในเชิงวรรณคดีสร้างตัวละครเอก เพื่อเป็นตัวเอก เพื่อดำเนินเรื่องอย่างรัดกุม เพื่อให้เหตุการณ์สมเหตุสมผล

จากการศึกษาได้ประเด็นว่า บทบาทของพระสงฆ์ในอดีตจนปัจจุบัน ปรากฏว่าส่วนเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ในลักษณะของการสั่งสอนวิชา และการประยุกต์หลักคำสอนใน

---

[๒๕]วิโรจน์ นาคชาตรี, 'ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนาและการอัศจรรย์ในคริสตศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดปากน้ำและคริสตจักรใจสมาน", **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๓๖.

[๒๖] เรืออากาศโทหญิงทัศนีย์ สุจีระพงษ์, "การใช้ไสยศาสตร์ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน",**ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า บทคัดย่อ.

ทางพระพุทธศาสนาเข้ากับไสยศาสตร์ เพื่อเป็นที่พึ่งของศาสนิกชนและประชาชนมีความเข้าใจต่อฐานะของพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นผู้ทรงอิทธิฤทธิ์หรือทรงคุณทางไสยศาสตร์

๑.๖.๖ **พระมหาสนอง จำนิล** ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปาฏิหาริย์ในพระไตร ปิฎก"[๒๗] สรุปผลวิจัยว่า พระพุทธศาสนาแสดงอานุภาพของปาฏิหาริย์ไว้ว่าเป็นคุณธรรมต่าง ๆ ที่สามารถกำจัดกิเลสและกำจัดศัตรู รวมทั้งเป็นหลักเป้าหมายของการพัฒนาจิต ดังนั้นปาฏิหาริย์จึงถูกใช้เพื่อจุดประสงค์ในการสอนธรรมในครั้ง ๆ แรก ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงเกรงภัยที่จะเกิดขึ้นจึงทรงบัญญัติพระวินัยห้ามพระภิกษุมิให้แสดงปาฏิหาริย์ แต่ในส่วนของการอบรมพัฒนาจิตของตนไม่ทรงห้าม เพราะถือว่ามนุษย์ที่ฝึกตนจัดได้ว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด

จากการศึกษาได้สาระสำคัญว่า ประชาชนในสังคมไทย มักเข้าใจปาฏิหาริย์เฉพาะส่วนที่เป็นอิทธิปาฏิหาริย์ และศรัทธาในคุณพิเศษและยึดติดอยู่เพียงเท่านั้น จนไม่พัฒนาตนให้เข้าถึงแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออ้างอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อหวังผลประโยชน์ก็มี

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบความเป็นมาเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๒ ทำให้ทราบเกณฑ์ติดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๓ ทำให้ทราบข้อวินิจฉัยอันเป็นเกณฑ์ติดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในสังคมไทย

---

[๒๗] พระมหาสนอง จำนิล, "ปาฏิหาริย์ในพระไตรปิฎก", **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๘.

บทที่ ๒
การอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑ ความหมายของการอวดอุตตริมนุสสธรรม

๒.๑.๑ ความหมายของอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ขอบเขตและความหมายของอุตตริมนุสสธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์ มีดังนี้

การอวด หมายถึง การกล่าวโอ้อวด การแสดงอาการอวดสิ่งที่ไม่มีในตนว่า ตนได้รู้ ได้เห็น การอ้างอิงสิ่งหนึ่งสิ่งใดในลักษณะโอ้อวดว่า ได้รู้มาอย่างนี้ ได้เห็นมาอย่างนี้[๑] หรือการอวดเป็นกิริยาที่บุคคลแสดงออกทางคำพูดและทางร่างกาย โดยแสดงท่าทางเคลื่อนไหวให้รู้ว่ามีธรรมขั้นสูงหรืออำนาจเหนือบุคคลอื่น

อุตตริมนุสสธรรม ได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แจ้ง การละกิเลส ความที่จิตปลอดจากกิเลส ความที่จิตยินดีในเรือนว่าง[๒]

อุตตริมนุสสธรรม หมายถึง ธรรมของมนุษย์ผู้ยิ่งยวด ก็คือธรรมของผู้ได้ฌานและพระอริยบุคคล[๓] ธรรมที่ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถ ความรู้ความเห็นพิเศษอันสามารถทำให้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล[๔] ธรรมที่ล่วงเลยพวกมนุษย์ไป, ธรรมที่ล่วงเลยพวกมนุษย์ไปให้เข้าถึงพรหมหรือพระนิพพาน ธรรมของมนุษย์ผู้ยวดยิ่งบุรุษประเสริฐสุดที่ได้ฌานและเป็นพระอริยบุคคล[๕] หรือธรรมยิ่งยวดกว่าธรรม (ปกติ) ของมนุษย์ ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๑๐[๖]

---

[๑] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๙๕/๕๒๕.

[๒] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๘/๑๘๓-๑๘๕, วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๘/๑๒๗-๑๒๙.

[๓] วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๙๗.

[๔] ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๓๒๘/๑๕๐.

[๕] วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๙๓/๕๒๐,

[๖] ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๔/๒.

อุตตริมนุสสธรรม หมายถึง ธรรมของมนุษย์ที่ยิ่งคือบุรุษที่เลิศ หรือธรรมที่ยิ่งยวดที่วิเศษกว่าธรรมของมนุษย์[๗]

ธรรมวิเศษต่าง ๆ เช่น ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แจ้ง การละกิเลส ความที่จิตปลอดจากกิเลส ความที่จิตยินดีในเรือนว่าง เป็นธรรมของผู้ได้ฌานและพระอริยบุคคล ๘ จำพวก ที่ได้บรรลุเอง[๘]

ธรรมของมนุษย์ประเสริฐที่ได้บรรลุ เป็นธรรมวิเศษซึ่งแยกเป็น ๒ คือ ชนิดที่เป็นมหัคคตธรรมและโลกุตตรธรรม หรือธรรมขั้นสูง นอกจากกุศลกรรมบถ ๑๐ (ศีล ๑๐) ซึ่งเป็นธรรมที่มนุษย์ปกติปฏิบัติให้เกิดขึ้นได้ตามปกติ โดยไม่ได้เกิดขึ้นจากการเจริญภาวนา[๙]

๒.๑.๒ ความหมายของอุตตริมนุสสธรรมในมุมมองของปราชญ์ชาวพุทธ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายว่า

อุตตริมนุสสธรรม หมายถึง คุณธรรมอย่างยวดยิ่งของมนุษย์ คุณธรรมของมนุษย์ผู้ยวดยิ่ง[๑๐] ธรรมอันยิ่งของมนุษย์นี้มี ๖ อย่าง มี ฌาน วิโมกข์ จิตหลุดพ้นจากกิเลส สมาธิ สมาบัติ มรรคและผล สรุปย่อได้ ๒ คือ อัปปนาสมาธิ (ฌาน ๔) และโลกุตตรธรรม ๙

พระอมราภิรักขิต (เกิด) ให้ความหมายว่า อุตตริมนุสสธรรมเป็นธรรมแห่งมนุษย์อันยิ่ง คือ มหัคคตธรรมและโลกุตตรธรรม[๑๑]

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า อุตตริมนุสสธรรม คือคุณวิเศษ การบรรลุธรรมอย่างสูงที่เกินปกติของมนุษย์สามัญ เช่น สมาธิ ฌาน สมาบัติ มรรค ผล[๑๒]

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ให้ความหมายว่า อุตตริมนุสสธรรม คือ

---

[๗] วิสุทฺธิ.มหาฏีกา (บาลี) ๑/๑๖/๖๑.

[๘] วิ.ฏีกา (บาลี) ๑/๓๐๖-๗.

[๙] กงฺขา.อภินวฏีกา (บาลี) ๒๓๓-๒๓๔.

[๑๐] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข** เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๔๗.

[๑๑] พระอมราภิรักขิต (เกิด), **บุพพสิกขาวรรณา**, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงชำระ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๘), หน้า ๑๒๙.

[๑๒] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๔๐.

ธรรมอันยวดยิ่งของมนุษย์ ธรรมของมนุษย์ผู้ยวดยิ่ง ได้แก่ คุณธรรมที่มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถมีหรือเป็นได้ มิใช่วิสัยของมนุษย์ทั่วไป แต่เป็นวิสัยของผู้บรรลุธรรมชั้นสูงแล้ว หรือธรรมขั้นสูง ได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ มรรค และผล[๑๓]

ดังนั้น การอวดอุตตริมนุสสธรรม คือ การอวดธรรมวิเศษต่าง ๆ ซึ่งมีขอบเขตโดยรวมหมายถึงธรรมวิเศษขั้นสูง ๑๐ ประการตามนัยพระวินัย คือ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แจ้ง การละกิเลส ความที่จิตปลอดจากกิเลส ความที่จิตยินดีในเรือนว่าง ซึ่งถือว่าเป็นธรรมขึ้นโลกิยะ (มหัคคตธรรม) และโลกุตตรธรรม ที่มีผลให้ผู้ปฏิบัติได้เป็นพรหมหรือให้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ๘ จำพวก คือ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกทาคามิมรรค สกทาคามิผล อนาคามิมรรค อนาคามิผล และอรหัตตมรรค อรหัตตผล ดังนั้น ธรรมวิเศษขั้นสูง ๑๐ ประการนี้ จึงเรียกว่า คุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม ส่วนธรรมเช่น ศีล ๕ หรือศีล ๑๐ คือ ธรรมปกติของมนุษย์ ไม่เรียกว่า อุตตริมนุสสธรรม เมื่อกล่าวโดยสรุปตามทัศนะนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา คุณวิเศษก็คือ อัปปนาสมาธิ (กล่าวโดยรวมถึงสมาธิที่เกิดในฌาน ๔) และโลกุตตรธรรม ๙ (มรรค ๔, ผล ๔, นิพพาน) หรือสมาธิ ฌาน สมาบัติ และมรรคผล

๒.๒ ประเภทและองค์ประกอบของอุตตริมนุสสธรรม

ประเภทของอุตตริมนุสสธรรมตามนัยของพระวินัยมี ๑๐ ประเภท ในแต่ละประเภทมีองค์ประกอบของข้อธรรมต่าง ๆ ส่วนองค์ธรรมขั้นสูงนอกจากในพระวินัยนั้น มีชื่อเรียกตามประเภทของธรรมนั้น ๆ ซึ่งมีสาระสำคัญของธรรมนั้นดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ฌาน

ฌาน หมายถึง สภาพจิตที่กำหนดเพ่งอารมณ์จนแน่วแน่ ฌานนี้จำแนกออกมี ๔ ประเภทคือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปฐมฌาน คือสภาพจิตที่สงบจากกิเลส

---

[๑๓] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**, (กรุงเทพมหานคร : เลี่ยงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๘๓.

รบกวนมีวัตถุกาม (ความกำหนัด รักใคร่พอใจสิ่งในที่ปรารถนา) และอกุศลธรรม (เรียกว่านิวรณ์ ๕ คือ ความรักใคร่พอใจ (กามฉันท์) ความพยาบาท ความหดหู่และเคลิบเคลิ้ม ความฟุ้งซ่านและรำคาญ ความลังเลสงสัย) และมีองค์ธรรมประกอบปฐมฌาน คือ มีวิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา[๑๔] ทุติยฌาน มีปีติ สุข เอกัคคตา ตติยฌาน มีสุข เอกัคคตา จตุตถฌาน มีอุเบกขา เอกัคคตา ส่วนฌาน ๕[๑๕] แยกตามนัยของวิมุตติมรรคมีดังนี้ ลักษณะปฐมฌาน คือ สภาพจิตไม่มีกิเลสนิวรณ์ ๕ และมีองค์ประกอบ ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข จิตแน่วแน่เป็นหนึ่ง ทุติยฌาน คือ สภาพจิตไม่มีวิตกและมีองค์ประกอบ ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข จิตแน่วแน่เป็นหนึ่ง ตติยฌาน คือ สภาพจิตไม่มีวิจารและมีองค์ประกอบ ๓ คือ ปีติ สุข จิตแน่วแน่เป็นหนึ่ง จตุตถฌาน คือ สภาพจิตไม่มีวิตก วิจาร ปีติ และมีองค์ประกอบ ๒ คือ สุข จิตแน่วแน่เป็นหนึ่ง ปัญจมฌาน คือ สภาพจิตไม่มีวิตก วิจาร ปีติ สุขและมีองค์ประกอบ ๒ คือ อุเบกขา (วางเฉย) จิตแน่วแน่เป็นหนึ่ง

ฌานจำแนกออกอีกเป็น ๕ ตามองค์ประกอบของฌาน คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข จิตแน่วแน่เป็นหนึ่ง องค์ฌานเป็นข้อปลีกย่อยที่นับว่าเป็นอุตตริมนุสสธรรมด้วย

๒.๒.๒ วิโมกข์

วิโมกข์ หมายถึง ความหลุดพ้น เมื่อแยกเป็น ๓ ตามนัยพระวินัยจะหมายถึงความหลุดพ้นอันเกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนา เมื่อแยกเป็นวิโมกข์ ๘[๑๖] ตามนัยพระสูตร จะหมายถึงบุคคลผู้ถึงความหลุดพ้นด้วยรูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔ และการปฏิบัติหรือเจริญวิโมกข์เพื่อความหลุดพ้น มีหลักการตามนัยพระสูตรคือ

> การปฏิบัติ การเจริญ การทำให้มากซึ่งปฐมฌาน การปฏิบัติ การเจริญ การทำให้มากซึ่งทุติยฌาน การปฏิบัติ การเจริญ การทำให้มากซึ่งตติยฌาน การปฏิบัติ การเจริญ

---

[๑๔]ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๑/๑๓๖-๑๓๗.

[๑๕]ดูรายละเอียดใน พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดยคณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๖-๔๗.

[๑๖]ดูรายละเอียดใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๒๙/๖๓, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๙/๗๕.

การทำให้มากซึ่งจตุตถฌาน การปฏิบัติ การเจริญ การทำให้มากซึ่งอากาสานัญจายตนสมาบัติ การปฏิบัติ การเจริญ การทำให้มากซึ่งวิญญาณัญจายตนสมาบัติ...ซึ่งอากิญจัญญายตนสมาบัติ การปฏิบัติ การเจริญ การทำให้มากซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ การปฏิบัติ การเจริญ การทำให้มากซึ่งโสดาปัตติมรรค การปฏิบัติ การเจริญ การทำให้มากซึ่งสกทาคามิมรรค การปฏิบัติ การเจริญ การทำให้มากซึ่งอนาคามิมรรค การปฏิบัติ การเจริญ การทำให้มากซึ่งอรหัตตมรรค นี้เป็นการเจริญวิโมกข์[๑๗]

๒.๒.๓ สมาธิ

สมาธิ ๓ สมาธิ คือ ภาวะที่จิตบริสุทธิ์ บากบั่นมั่นคง มีคุณธรรมที่เป็นความสงบเกิดขึ้น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ถูกอารมณ์ยึดไว้ ทำให้สมรรถนะและมีพลังสมาธิเข้มแข็ง[๑๘] หรือสภาพจิตที่เป็นกุศล มีอารมณ์อันเดียว หรือความตั้งอยู่สม่ำเสมอ ถูกทางของจิตและเจตสิกในอารมณ์อันเดียวไม่ซัดส่ายและไม่ซ่านไป[๑๙] เมื่อกล่าวตามนัยวิมุตติมรรค[๒๐] สมาธิทำให้ได้โลกิยอภิญญา และบรรลุมรรคผล คือ ได้ฤทธิ์ หูทิพย์ กำหนดจิตผู้อื่นได้ ระลึกชาติได้และมีตาทิพย์ ส่วนการบรรลุมรรคผล ก็คือ การอาศัยสมาธิ (บรรลุฌาน) บรรลุมรรคผล ตัวสมาธิแยกได้เป็น ๒ ประเภทคือ โลกิยสมาธิและโลกุตตรสมาธิ โลกิยสมาธิยังมีกิเลสติดพันธ์อยู่ ส่วนโลกุตตรสมาธิตรงกันข้าม สมาธิที่ละกิเลสนิวรณ์ ๕ เรียกสมาธิในกามภูมิ สมาธิในฌาน ๔ เรียก สมาธิในรูปภูมิ สมาธิในอรูปฌาน ๔ เรียก สมาธิในอรูปภูมิ และสมาธิในมรรค ๔ ผล ๔ เรียก สมาธิไม่เนื่องกับสมาธิดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น สมาธิ ก็คือ สภาพจิตที่ตั้งมั่นจับอยู่ในอารมณ์เดียว จะได้แยกตามลักษณะสมาธิ ๓ คือ ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ อุปจารสมาธิ (สมาธิจวนจะแน่วแน่) และอัปปนาสมาธิ (สมาธิแน่วแน่) สมาธิที่บุคคลกำหนดจับอารมณ์สมถกัมมัฏฐานตั้งมั่นดีจะสามารถทำให้เกิดฌานได้

---

[๑๗] ขุ.ปฏิ. (บาลี) ๓๑/๒๓๐/๒๘๗, ขุ.ปฏิ. (ไทย) ๓๑/๒๓๐/๓๖๑.

[๑๘] พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, หน้า ๔๐.

[๑๙] ดูรายละเอียดใน วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๓๘/๕๐.

[๒๐] ดูรายละเอียดใน พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, หน้า ๔๑-๔๗.

สมาธิ ๓ ที่จำแนกตามนัยพระวินัย ก็คือ สุญญตสมาธิ สมาธิที่พิจารณาเห็นความว่าง อนิมิตตสมาธิ สมาธิที่พิจารณาธรรมอันไม่มีนิมิต อัปปณิหิตสมาธิ สมาธิที่พิจารณาธรรมไม่มีความตั้งปรารถนา[๒๑] สมาธิในวิปัสสนาที่แยกตามลักษณะของสมาธิในการกำหนดพิจารณาความว่าง (กำหนดอนัตตลักษณะ คือ สุญญตสมาธิ) กำหนดพิจารณาธรรมไม่มีนิมิตให้เห็นความไม่เที่ยง (กำหนดอนิจจลักษณะคือ อนิมิตตสมาธิ) กำหนดพิจารณาความไม่ตั้งปรารถนา (กำหนดทุกข์ลักษณะ คือ อัปปณิหิตสมาธิ) ที่ปรากฏในสมาธิ ๙ ในพระสูตร[๒๒]

ดังนั้น สมาธิในฌาน ๔ (อรูปฌาน ๔) จัดเป็นโลกิยสมาธิ สมาธิในวิปัสสนาจัดเป็นโลกุตตระสมาธิ สมาธิ คือ สภาพที่จิตตั้งมั่น จึงเป็นพื้นฐานสำคัญให้เกิดฌาน และเกิดญาณ (ปัญญาในวิปัสสนา) ดังนั้น สมาธิจึงจัดเป็นคุณวิเศษขั้นอุตตริมนุสสธรรมประเภทหนึ่ง

๒.๒.๔ สมาบัติ

สมาบัติ หมายถึง คุณวิเศษขั้นสูงที่บุคคลควรเข้าถึง เป็นชื่อเรียกรวมหมายถึงฌาน ๘ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ ซึ่งถือว่าเป็นโลกิยธรรม สมาบัติเมื่อแยกตามลักษณะมี ๓ อย่าง คือ สุญญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณิหิตสมาบัติ ดังที่ปรากฏในปฏิสัมภิทามรรคว่า

> พระโยคาวจร เมื่อพิจารณานิมิต โดยความเป็นภัย เพ่งเฉยความเป็นไปแล้ว นึกถึงนิพพานอันเป็นความดับไม่มีนิมิตแล้ว ย่อมเข้าสมาบัติ เพราะจิตน้อมไปในนิพพานที่ไม่มีนิมิต นี้ชื่อว่าอนิมิตตสมาบัติ เมื่อพิจารณาปณิธิโดยความเป็นภัย เพ่งเฉยความเป็นไปแล้ว นึกถึงนิพพานอันเป็นความดับ ไม่มีปณิหิตะแล้ว ย่อมเข้าสมาบัติ เพราะจิตน้อมไปในนิพพานที่ไม่มีปณิหิตะ นี้ชื่อว่า อัปปณิหิตสมาบัติ เมื่อพิจารณาอภินิเวส (ความยึดมั่น) โดยความเป็นภัย เพ่งเฉยความเป็นไปแล้ว นึกถึงนิพพานอันเป็นความดับเป็นสุญญตะแล้ว ย่อมเข้าสมาบัติ เพราะจิตน้อมไปในนิพพานที่เป็นสุญญตะ นี้ชื่อว่า สุญญตสมาบัติ[๒๓]

---

[๒๑] ที.ปา (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖, ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๓.

[๒๒] ขุ.ปฏิ. (บาลี) ๓๑/๔๓/๕๐, ขุ.ปฏิ. (ไทย) ๓๑/๔๓/๖๗.

[๒๓] ขุ.ปฏิ. (บาลี) ๓๑/๗๘/๙๖, ขุ.ปฏิ. (ไทย) ๓๑/๗๘/๑๓๑-๑๓๓.

สมาบัติในที่นี้มุ่งหมายถึงโลกุตตรธรรม ซึ่งเป็นธรรมวิเศษของการกำหนดพิจารณานิมิต ปณิธิและความยึดมั่น น้อมจิตถึงพระนิพพานแล้วเข้าสมาบัติ

๒.๒.๕ ญาณ ๓

ญาณ ๓ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิชชา ๓[๒๔] คำว่า ญาณ เป็นความรู้วิเศษอย่างหนึ่งที่ประกอบด้วยสติ[๒๕] มี ๓ ประเภท คือ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้จักระลึกชาติก่อน จุตูปปาตญาณ คือ ความรู้จักกำหนดจุติและอุบัติของสัตว์ อาสวักขยญาณ คือ ความรู้จักทำอาสวะให้สิ้นไป เฉพาะอาสวักขยญาณนี้ จัดเป็นญาณขั้นตรัสรู้ให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เรียกอีกอย่างว่า "อรหัตตมรรคญาณ"[๒๖] เพราะเป็นธรรมที่กำจัดกิเลสได้ทั้งหมด รวมเรียกว่า วิชชา ๓ (หรือญาณ ๓) วิชชานี้จำแนกได้อีกเป็น ๘ ประการ เรียกว่า "วิชชา ๘"[๒๗] ได้แก่

๑) วิปัสสนาญาณ การโน้มน้อมจิตไปเพื่อญาณทัสนะและรู้ชัดว่า ร่างกายมีรูปประกอบด้วยมหาภูต ๔ ไม่เที่ยง เป็นต้น

๒) มโนมยิทธิญาณ การโน้มน้อมจิตไปเพื่อนิรมิตรูปทางใจ

๓) อิทธิวิธญาณ การโน้มน้อมจิตไปเพื่ออิทธิวิธี ทำฤทธิ์ได้ต่าง ๆ

๔) ทิพยโสตญาณ การโน้มน้อมจิตไปเพื่อทิพยโสตธาตุ มีหูทิพย์

๕) เจโตปริยญาณ การโน้มน้อมจิตไปเพื่อเจโตปริยญาณ คือการกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นหรือบุคคลอื่นด้วยใจ

๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ การโน้มน้อมจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ การระลึกชาติก่อนได้จำนวนมาก

๗) จุตูปปาตญาณ การโน้มน้อมจิตไปเพื่อรู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย คือ การเกิด การดับของสัตว์ทั้งหลาย

---

[๒๔] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๗, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

[๒๕] วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๔๐๒/๔๕.

[๒๖] วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๔/๑๖๘.

[๒๗] ที.สี. (บาลี) ๙/๒๓๔/๗๗-๘๕, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๙/๗๗-๘๔.

๘) อาสวักขยญาณ การโน้มน้อมจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ และรู้ความจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เป็นต้น วิชชา ๓ ข้างต้น ก็รวมอยู่ในข้อวิชชา ๘ ด้วย

๒.๒.๖ มรรคภาวนา

มรรคภาวนา หมายถึงคุณธรรมในการเจริญหรือเครื่องประกอบความเพียรเพื่อให้เกิดมรรค ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘) เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมที่ควรเจริญเพราะเป็นประโยชน์เกื้อกูลอนุเคราะห์และให้ความสุขแก่คนหมู่มาก[๒๘] มีดังนี้

๑) สติปัฏฐาน ๔[๒๙] คือ ที่ตั้งสติกำหนดหรือการตั้งสติกำหนดพิจารณาร่างกาย เวทนา (ความรู้สึก) จิตและธรรมตามสภาพความเป็นจริงว่าไม่มีตัวตนสัตว์บุคคลตัวเราตัวเขา

๒) สัมมัปปธาน ๔ คือความเพียรชอบ ๔ ประกอบได้แก่

๑. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น

๒. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

๔. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว[๓๐]

๓) อิทธิบาท ๔ คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์

---

[๒๘] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๘๔/๑๐๖-๑๐๗, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๑๓๐-๑๓๑.

[๒๙] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๘๙/๑๘๕-๑๘๖, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๙/๒๒๒-๒๒๔.

[๓๐] องฺ.จตุกฺก. (บาลี) ๒๑/๑๓/๑๗-๑๘, องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๓/๒๓-๒๔,

๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร สมาธิที่เกิดจาก วิริยะและความเพียรสร้างสรรค์

๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์

๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์[๓๑]

๔) อินทรีย์ ๕ คือ ธรรมที่เป็นใหญ่ในการปฏิบัติหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑. สัทธินทรีย์ อินทรีย์คือศรัทธา ๒. วิริยินทรีย์ อินทรีย์คือวิริยะ

๓. สตินทรีย์ อินทรีย์คือสติ ๔. สมาธินทรีย์ อินทรีย์คือสมาธิ

๕. ปัญญินทรีย์ อินทรีย์คือปัญญา[๓๒]

อินทรีย์ ๕ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พละ ๕ คือธรรมที่เป็นกำลังในการตรัสรู้

๕) โพชฌงค์ ๗ คือ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ มี ๗ ประการคือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความระลึกได้

๒. ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือการเฟ้นธรรม

๓. วิริยสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียร

๔. ปีติสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความอิ่มใจ

๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความสงบกายสงบใจ

๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น

๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความวางใจเป็นกลาง[๓๓]

๖) อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ทางอันประเสริฐ ๘ ประการ เพื่อการตรัสรู้ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ ๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ

๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๔. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ

๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ๖. สัมมาวายามะ พยายามชอบ

---

[๓๑] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๖/๑๙๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗,

[๓๒] ขุ.ปฏิ. (บาลี) ๓๑/๑๘๔/๒๑๓-๒๑๔, ขุ.ปฏิ. (ไทย) ๓๑/๑๘๔/๒๖๐-๒๖๓,

[๓๓] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๕๑/๙๑, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕๑/๑๑๒.

๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ ๘. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ[๓๔]

๒.๒.๗ **การทำผลให้แจ้ง** หมายถึง องค์ธรรมที่สำเร็จเป็นผลสืบเนื่องมาจากการละกิเลสด้วยมรรค ก็คือ ธรรมารมณ์ที่พระอริยะเสวยเป็นผลเกิดเองในขณะที่กิเลสสิ้นไปด้วยอำนาจมรรคนั้น ๆ การทำผลให้แจ้งแยกออกได้ ๔ ประเภท กล่าวคือ

๑. โสดาปัตติผล ๒. สกทาคามิผล
๓. อนาคามิผล ๔. อรหัตตผล[๓๕]

๒.๒.๘ การละกิเลส

การละกิเลส หมายถึง การละราคะ โทสะ โมหะ ตามความหมายในพระวินัย เป็นคำกล่าวถึงการละกิเลสทั้งหมด แม้สังโยชน์ก็นับรวมเข้าในประเภทราคะ โทสะ โมหะ ส่วนนัยพระสูตรอธิบายถึงการละกิเลสธรรมที่ผูกสัตว์ไว้กับทุกข์ ที่เรียกว่า สังโยชน์ สังโยชน์ ๑๐ ประการจัดเป็นกิเลสธรรมที่จะถูกละได้ด้วยธรรมคือมรรค ซึ่งเป็นวิถีทางที่ทำให้เป็นพระอริยบุคคล ดังนั้น สังโยชน์ จัดเป็นกิเลสธรรมที่มัดสัตว์ไว้กับทุกข์ จำแนกได้ ๑๐ ประการคือ

๑. สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน ๒. วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย
๓. สีลัพพตปรามาส ความถือมั่นศีลพรต ๔. กามฉันทะ ความพอใจในกาม
๕. พยาบาท ความคิดร้าย ๖. รูปราคะ ความติดใจรูปฌาน
๗. อรูปราคะ ความติดใจในอรูปฌาน ๘. มานะ ความถือตัว
๙. อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน ๑๐. อวิชชา ความไม่รู้แจ้ง[๓๖]

๒.๒.๙ ความที่จิตปลอดจากกิเลส

ความที่จิตปลอดจากกิเลส หมายถึง สภาพจิตที่ละราคะ โทสะ โมหะ

---

[๓๔] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๔๐๒/๒๖๖-๒๖๘, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕-๓๓๗.
[๓๕] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๑/๒๐๒-๒๐๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๔๖-๒๔๗.
[๓๖] องฺ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๓/๑๔, องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

๒.๒.๑๐ ความที่จิตยินดีในเรือนว่าง ๔

ความที่จิตยินดีในเรือนว่าง ๔ หมายถึง ความยินดีพอใจในสถานที่และดำรงชีวิตอยู่ด้วยองค์ฌาน คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน หรือจตุตถฌาน

๒.๒.๑๑ อภิญญา ๖

อภิญญา หมายถึงความรู้ยิ่ง มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิชชา ๖ มีบางข้ออยู่ในวิชชา ๘ ด้วย คุณวิเศษที่เกิดจากอภิญญา ๖ จึงจัดเป็นคุณวิเศษขั้นสูงประเภทหนึ่ง ได้แก่

๑. อิทธิวิธิ การแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง
๒. ทิพพโสต การได้ยินเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยหูทิพย์
๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่กำหนดรู้จิตของสัตว์และคนอื่นด้วยจิตของตน
๔. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ญาณที่ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ
๕. ทิพพจักขุ จักษุทิพย์ที่เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด
๖. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ[๓๗]

๒.๒.๑๒ มหัคคตธรรม

มหัคคตธรรม คือ สภาพธรรมที่เป็นกุศลประเภทฌาน ตามนัยของอภิธรรม คือ สภาวธรรมที่เป็นมหัคคตะ (รูปาวจรและอรูปาวจร)[๓๘] สภาวธรรมที่เป็นกุศลและอัพยากฤต ซึ่งเป็นรูปาวจรและอรูปาวจร ได้แก่ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ (เรียกว่า มีขันธ์ ๔) เมื่อจำแนกสภาวธรรมที่เป็นมหัคคตะมี ๒ ประเภทคือ รูปาวจรจิต ๑๕ ดวง และอรูปาวจรจิต ๑๒ ดวง โดยแยกสภาพจิตตามองค์ของฌาน ๕ มีดังนี้

๑. รูปาวจรจิต ๑๕ ดวง ได้แก่ กุศลจิตที่มีองค์ธรรมของฌาน (วิตก วิจาร ปีติ สุข จิตเตกัคคตา) ของบุคคลผู้ได้ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน และปัญจมฌาน รวม ๕ ประการ เรียกว่า “รูปาวจรกุศลจิต” กุศลจิตทั้ง ๕ ประการที่เป็นผลของรูปาวจรกุศล

---

[๓๗] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕๖/๒๕๕-๒๕๗, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๖/๓๖๔-๓๖๖.

[๓๘] อภิ.สงฺ. (บาลี) ๓๔/๑๐๒๗/๒๔๕, อภิ.สงฺ. (ไทย) ๓๔/๑๐๒๗/๒๖๕.

จิต เรียกว่า "รูปาวจรวิปากจิต" ส่วนกุศลจิตของพระอรหันต์ที่กระทำรูปาวจรกุศลจิต เรียกว่า "รูปาวจรกิริยาจิต"

๒. อรูปาวจรจิต ๑๒ ดวง ได้แก่ กุศลจิตของผู้ได้อรูปฌาน ๔ เรียกว่า "อรูปาวจรกุศลจิต" กุศลจิตที่เป็นผลของอรูปาวจรกุศลจิต เรียกว่า "อรูปาวจรวิปากจิต" กุศลจิตของพระอรหันต์ผู้กระทำอรูปฌานกุศลจิต

ดังนั้น จิตกุศลของผู้ได้รูปฌาน และอรูปฌาน (ซึ่งมีองค์ธรรมขั้นประกอบ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข จิตเตกัคคตา และกุศลจิตที่มีอรูปฌาน ๔ คือ อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะเป็นองค์ธรรมที่มีผลทำให้มนุษย์เกิดเป็นพรหม (ล่วงภาวะมนุษย์เข้าสู่ภาวะของพรหม) และสภาพจิตของพระอรหันต์ทั้งหมดเป็นสภาพธรรมขั้นสูง และเป็นสภาพธรรมของผู้ได้ฌาน

๒.๒.๑๓ โลกุตตรธรรม ๙ คือคำเรียกธรรมขั้นโลกุตตระ ๙ ประการคือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ จำแนกเป็น ๙ คือ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกทาคามิมรรค สกทาคามิผล อนาคามิมรรค อนาคามิผล อรหัตมรรค อรหัตผลและนิพพาน

๒.๒.๑๔ วิปัสสนาญาณ ๙ คือญาณในวิปัสสนา ๙ อย่าง หรือญาณที่เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดความเห็นแจ้ง มีดังนี้ คือ อุทยัพพยญาณ ภังคญาณ ภยญาณ อาทีนวญาณ นิพพิทาญาณ มุญจิตุกัมยตาญาณ ปฏิสังขาญาณ สังขารุเปกขาญาณ อนุโลมญาณ ส่วนในอภิธัมมัตถสังคหะเพิ่มสัมมสนญาณ รวมเป็น ๑๐ คือ

๑. สัมมสนญาณ ญาณที่พิจารณาธรรมมีขันธ์เป็นต้นโดยหมวด
๒. อุทยัพพยญาณ ญาณที่ตามเห็นความเกิดและความดับ
๓. ภังคญาณ ญาณที่ตามเห็นความสลายไป
๔. ภยญาณ ญาณที่ตามเห็นสังขารโดยเป็นของน่ากลัว
๕. อาทีนวญาณ ญาณที่เพ่งพิจารณาสังขารทั้งหลายที่เห็นว่าน่ากลัวโดยความมีโทษ
๖. นิพพิทาญาณ ญาณที่เป็นความเบื่อหน่ายในสังขารที่ตนเห็นโทษแล้ว
๗. มุญจิตุกัมยตาญาณ ญาณที่เป็นความเบื่อหน่ายแล้วต้องการจะพ้นไปจากสังขาร
๘. ปฏิสังขาญาณ ญาณที่กำหนดสังขารเพื่อให้อุบายแห่งความพ้นถึงพร้อม
๙. สังขารุเปกขาญาณ ญาณที่เพ่งเฉยไม่มีความยินดีในสังขาร

๑๐. อนุโลมญาณ ญาณที่อนุกูลแก่ความสำเร็จกิจแห่งญาณทั้ง ๕ ข้างต้น (มีสัมมสนญาณเป็นต้น) และโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ[๓๙]

ญาณทั้งหมดนี้รวมทั้งญาณ ๑๖ในปฏิสัมภิทามรรค[๔๐] ที่ไม่ได้กล่าวไว้ ล้วนเป็นสภาพธรรมขั้นสูง ดังนั้น จึงจัดเข้าในอุตตริมนุสสธรรมประเภทหนึ่ง

๒.๒.๑๕ พระอริยบุคคล คือ บุคคล ๘ จำพวกผู้บรรลุมรรคและผล[๔๑] นอกจากนี้ไม่ใช่พระอริยบุคคล เมื่อแยกตามองค์มรรค เรียกว่า มรรคสมังคี (ผู้พร้อมด้วยมรรค) ส่วนผลเรียกว่า ผลสมังคี (ผู้พร้อมด้วยผล) คือ

๑. พระโสดาบัน	๒. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล
๓. พระสกทาคามี	๔. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามิผล
๕. พระอนาคามี	๖. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามิผล
๗. พระอรหันต์	๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตตผล[๔๒]

พระอริยบุคคล ๘ จำพวก จัดเป็นพระทักขิไณยบุคคล คือผู้ควรรับทักษิณาเครื่องสักการบูชาและเป็นนาบุญของชาวโลก เมื่อจำแนกประเภทพระอริยบุคคล ๔ จำพวก มีดังนี้

(๑) **พระโสดาบัน** ๓ ประเภท[๔๓] ได้แก่

๑. สัตตักขัตตุปรมโสดาบัน ผู้ท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์อย่างมาก ๗ ครั้ง แล้วทำ ที่สุดแห่งทุกข์ได้ หมดกิเลสสังโยชน์ ๓

๒. โกลังโกลโสดาบัน ผู้ท่องเที่ยวไปสู่ตระกูล ๒, ๓ หรือ ๓ ตระกูล แล้วทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ หมดกิเลสสังโยชน์ ๓

๓. เอกพีชีโสดาบัน๔ เกิดเป็นมนุษย์อีกเพียงภพเดียว ก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ หมดกิเลสสังโยชน์ ๓

---

[๓๙] ดูรายละเอียดใน วิภาวินี. (ไทย) หน้า ๔๒๔.

[๔๐] ดูรายละเอียดใน ขุ.ปฏิ. (บาลี) ๓๑/๔๕-๖๕/๕๑-๗๘, ขุ.ปฏิ. (ไทย) ๓๑/๔๕-๖๕/๗๐-๑๐๙.

[๔๑] อภิ.ปุ. (บาลี) ๓๖/๑๘/๔, อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๘/๑๕๒.

[๔๒] องฺ.อฏฺฐก. (บาลี) ๒๓/๕๙/๒๔๒, องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๙/๓๕๓.

[๔๓] องฺ.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๘/๒๒๖-๒๒๘, องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๔-๓๑๗.

(๒) พระสกทาคามี คือ บุคคลที่ละสังโยชน์ ๓ ได้เด็ดขาด รวมทั้งทำให้ราคะ โทสะ โมหะเบาบาง และจะมาสู่โลกครั้งเดียวแล้วจะบรรลุถึงความพ้นทุกข์[๔๔] มี ๓ ประเภท ตามลักษณะของผู้บรรลุผลในกามภพ รูปภพและอรูปภพ[๔๕]

(๓) พระอนาคามี คือ บุคคลที่ละสังโยชน์ ๕ ได้ และจะเกิดเป็นโอปปาติกะ (สัตว์ที่อุบัติเกิด) แล้วปรินิพพานในเทวโลกชั้นสุทธาวาส[๔๖] มี ๕ ประเภทคือ

๑. อันตราปรินิพพายี ผู้ปรินิพพานในระหว่างอายุโดยทำอริยมรรคละสังโยชน์ชั้นสูงได้

๒. อุปหัจจปรินิพพายี ผู้ปรินิพพานช่วงใกล้จะสิ้นอายุ

๓. อสังขารปรินิพพายี ผู้ปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรมาก

๔. สสังขารปรินิพพายี ผู้ปรินิพพานโดยต้องใช้ความเพียรมาก

๕. อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี ผู้ปรินิพพานที่ต้องจุติ (เคลื่อนย้าย) ไปในสุทธาวาสชั้นใดชั้นหนึ่ง เช่น ชั้นอวิหาไปชั้นอตัปป ชั้นอตัปปาไปชั้นสุทัสสา ชั้นสุทัสสาไปชั้นสุทัสสี ชั้นสุทัสสีไปชั้นอกนิฏฐะ (ชั้นสุดท้าย)[๔๗]

(๔) พระอรหันต์ คือ บุคคลที่ละกิเลสได้หมดไม่เหลือ โดยละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาได้เด็ดขาด[๔๘]

๒.๒.๑๖ อนุบุพพวิหาร ๙ หมายถึง ธรรมสำหรับดำรงอยู่อย่างประณีตขึ้นไปโดยลำดับ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ และสัญญาเวทยิตนิโรธ จำแนกเป็น ๙ ประการดังนี้

๑. ปฐมฌาน	๒. ทุติยฌาน
๓. ตติยฌาน	๔. จตุตถฌาน
๕. อากาสานัญจายตนฌาน	๖. วิญญาณัญจายตนฌาน

---

[๔๔] อภิ.ปุ.(บาลี) ๓๖/๓๔/๖, อภิ.ปุ.(ไทย) ๓๖/๓๔/๑๕๕.

[๔๕] ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๕๙-๑๖๑.

[๔๖] อภิ.ปุ.(บาลี) ๓๖/๓๕/๗, อภิ.ปุ.(ไทย) ๓๖/๓๕/๑๕๕.

[๔๗] อภิ.ปุ. (บาลี) ๓๖/๓๖-๔๐/๑๒๓-๑๒๔, อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๓๖-๔๐/๑๕๕-๑๕๖.

[๔๘] อภิ.ปุ. (บาลี) ๓๖/๔๔/๑๒๕, อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๔๔/๑๕๖.

๗. อากิญจัญญายตนฌาน ๘. เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

๙. สัญญาเวทยิตนิโรธ[๔๙]

คำว่า สัญญาเวทยิตนิโรธ ข้างต้นนี้ หมายถึง สัญญาและเวทนาของผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธดับไป[๕๐] หรือเรียกว่า นิโรธสมาบัติ[๕๑] ในวิสุทธิมรรคได้มีคำอธิบายไว้ว่า นิโรธสมาบัติ คือ ความดับโดยลำดับของจิตเจตสิกธรรมด้วยนิโรธ ผู้ที่เข้านิโรธสมาบัตินี้ มีเฉพาะแต่พระอนาคามีและพระอรหันต์ผู้ได้สมาบัติ ๘ (ข้อ ๑-๘ ข้างต้น) จึงจะเข้านิโรธได้ ส่วนปุถุชน พระโสดาบันและพระสกทาคามี รวมทั้งพระอนาคามีและพระอรหันต์ที่เป็นสุกขวิปัสสกเข้าไม่ได้

คำอื่นที่สำคัญ เช่นคำว่า ผลสมาบัติ หมายถึง ความแนบอยู่ในนิโรธแห่งอริยผล[๕๒] ซึ่งได้แก่ การที่พระอริยบุคคลเข้าผลสมาบัติตามชั้นของตน คือโสดาปัตติผลสมาบัติ สกทาคามิผลสมาบัติ อานาคามิผลสมาบัติ อรหัตผลสมาบัติ สุญญตวิหารสมาบัติ อนิมิตตวิหารสมาบัติ ด้วยโคตรภูญาณ[๕๓]

ดังนั้น สภาวธรรมขั้นสูงดังกล่าวนี้ จัดเป็นอุตตริมนุสสธรรมประเภทหนึ่ง

๒.๒.๑๗ วิสุทธิ

วิสุทธิมี ๗ ประการ[๕๔] จะแสดงไว้เพียง ๖ ประการที่เนื่องกับอุตตริมนุสสธรรม ส่วนศีลวิสุทธิไม่ได้แสดงไว้ ดังนี้

๑. จิตตวิสุทธิ ความหมดจดแห่งจิต คือ การฝึกอบรมจิตให้บริสุทธิ์เป็นสมาธิพอเป็นบาทฐานแห่งวิปัสสนา

---

[๔๙] องฺ.นวก. (บาลี) ๒๓/๓๒/๓๓๖, องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๒/๔๙๕.

[๕๐] องฺ.นวก. (บาลี) ๒๓/๓๑/๓๓๕-๓๓๖, องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๑/๔๙๓-๔๙๔.

[๕๑] ดูรายละเอียดใน วิสุทฺธิ. (ไทย) ๓/๒/๒๘๑.

[๕๒] วิสุทฺธิ. (ไทย) ๓/๒/๒๗๔.

[๕๓] ดูรายละเอียดใน วิสุทฺธิ. (ไทย) ๓/๒/๒๗๔-๒๗๖.

[๕๔] ดูรายละเอียดใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๕๖-๒๕๙

๒. ทิฏฐิวิสุทธิ ความหมดแห่งทิฏฐิ คือ ความรู้ความเห็นจริงในรูปนามตามสภาวะที่เป็นจริง เป็นเครื่องข่มความถือผิดว่าเป็น สัตว์ บุคคลเสีย

๓. กังขาวิตรณวิสุทธิ ความหมดแห่งญาณเป็นเหตุให้ข้ามความสงสัย คือ การกำหนดรู้นามรูปได้แล้วสิ้นความสงสัย

๔. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณกำหนดรู้เห็นว่าเป็นทางและไม่ใช่ทาง คือ การเจริญวิปัสสนาแล้วกำหนดรู้เห็นความเกิดขึ้น ความเสื่อมไปของสังขารทั้งหลาย เมื่อวิปัสสนูปกิเลส ๑๐ ประการเกิดขึ้น ก็กำหนดรู้ว่าไม่ใช่ทาง วิปัสสนาเป็นทาง

๕. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมดแห่งญาณที่รู้เห็นทางที่ควรดำเนิน คือ ความเพียรในวิปัสสนาที่ดำเนินไปตามวิถีทางที่ถูกต้อง จนถึงสัจจานุโลมิกญาณ

๖. ญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ คือ ความรู้อยู่ในอริยมรรค ๔ หรือมรรคญาณ อันเกิดถัดจากโคตรภูญาณเป็นต้นไป เมื่อมรรคเกิดแล้วผลจิตก็เกิดโดยลำดับถัดไปจากมรรคญาณนั้น ภาวะของพระอริยบุคคลจึงเกิดขึ้น

๒.๒.๑๘ นิพพาน

นิพพาน หมายถึง สภาพธรรมที่ดับกิเลสและทุกข์ได้หมดสิ้น มี ๒ ประการ คือ

๑. สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ (การดับกิเลสมีเบญจขันธ์เหลือ) คือ นิพพานของพระอรหันตขีณาสพผู้กำจัดสังโยชน์ได้หมดสิ้น ดำรงชีวิตอยู่มีอินทรีย์ ๕ ยังได้รับอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ เสวยสุขและทุกข์อยู่

๒. อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ คือ นิพพานของพระอรหันตขีณาสพผู้กำจัดสังโยชน์ได้หมดสิ้น ดับเวทนาในอัตภาพนี้ ไม่ยินดีด้วยตัณหา[๕๕]

คำว่า นิพพาน มีคำอื่นที่ใช้เรียกซึ่งเกี่ยวข้องกับคำว่า นิพพานอยู่หลายคำ เช่น วิราคะ นิโรธ จาคะ ปฏินิสสัคคะ มุตติ อนาลยะ[๕๖] ก็สื่อความหมายให้เข้าใจว่าคือ พระนิพพานด้วยเช่นกัน

---

[๕๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๔๔/๒๖๕-๒๖๖, ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๙๒-๓๙๔.

[๕๖] ดูรายละเอียดใน วิสุทฺธิ (ไทย) ๓/๑/๑๙๔-๑๙๕.

๒.๓ หลักคำสอนเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรม

๒.๓.๑ การอวดอุตตริมนุสสธรรมในจตุตถปาราชิก

เนื้อความในจตุตถปาราชิก ที่ว่าด้วยพุทธบัญญัติห้ามไม่ให้ภิกษุกล่าวเท็จและอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงในตน มีใจความว่า

> ก็ ภิกษุใด ไม่รู้ยิ่ง กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมอันเป็นญาณทัสสนะ ที่ประเสริฐอันสามารถ ให้น้อมเข้ามาในตนว่า "ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้" ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก็ตาม ไม่โจทก็ตาม เธอผู้ต้องอาบัติแล้วหวังความบริสุทธิ์ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า "ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่รู้อย่างนั้น ได้กล่าวว่ารู้ ข้าพเจ้าไม่เห็นอย่างนั้น ได้กล่าวว่าเห็น ข้าพเจ้ากล่าวคำไร้ประโยชน์เป็นคำเท็จ" แม้ภิกษุนี้เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้[๕๗]

และเนื้อความในบทอนุบัญญัติ คือข้อที่ทรงบัญญัติไว้เพิ่มเติม มีใจความว่า

> ก็ ภิกษุใด ไม่รู้ยิ่ง กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมอันเป็นญาณทัสสนะ ที่ประเสริฐอันสามารถ ให้น้อมเข้ามาในตนว่า ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้...เว้นไว้แต่สำคัญว่าได้บรรลุ แม้ภิกษุนี้เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้[๕๘]

เนื้อความข้างต้นนี้ มีคำอธิบายเพิ่มเติมในสิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์ ดังนี้

คำอธิบายในสิกขาบทวิภังค์[๕๙] มีใจความว่า ภิกษุในพระพุทธศาสนาที่ถืออุปสมบทด้วยความพร้อมเพรียงสงฆ์ผู้ให้ญัตติจตุตถกรรมวาจาที่ถูกต้อง ถ้าภิกษุนั้น ไม่รู้ไม่เห็นกุศลธรรม (แต่) กล่าวว่า เรามีกุศลธรรม แล้วอวดอ้างอุตตริมนุสสธรรม เช่น ฌานเป็นต้น ซึ่งเป็นญาณทัสสนะ แล้วบอกแก่ผู้ชาย ผู้หญิง บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ด้วยคำว่า "ข้าพเจ้ารู้เห็น หรือข้าพเจ้ามีธรรมเหล่านั้น และข้าพเจ้าเห็นชัดธรรมเหล่านั้น" ในขณะที่กล่าวอวดไปมีผู้ทักท้วงถามหรือไม่มีก็ตาม ก็ถือว่าภิกษุนั้นได้ต้องอาบัติปาราชิกแล้ว แม้ภิกษุจะหวังความ

---

[๕๗] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๖/๑๒๖, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๖/๑๘๒.

[๕๘] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๗/๑๒๖-๑๒๘, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๗/๑๘๓.

[๕๙] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๘/๑๒๗-๑๒๙, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๘/๑๘๔-๑๘๕.

บริสุทธิ์ (หวังให้พ้นความผิด) แล้วพูดว่า ตนเป็นคฤหัสถ์ อุบาสก คนวัดหรือสามเณร และประกาศว่า สิ่งที่ตนได้กล่าวไปว่า ได้รู้ ได้เห็น ได้รู้ชัดธรรมนั้น เป็นคำกล่าวเท็จ ไม่เป็นความจริง ได้กล่าวไปเพราะไม่รู้ แม้อย่างนี้ก็เป็นปาราชิก ไม่มีสังวาส คือ กรรมที่ร่วมกันทำ อุทเทศที่สวดร่วมกัน หรือมีสิกขาเสมอกัน

ส่วนในบทภาชนีย์[๖๐] มีใจความว่า การอวดอุตตริมนุสสธรรม คือ การอวดอ้างธรรมอันได้แก่ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน สุญญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ อัปปณิหิตวิโมกข์ สุญญตสมาธิ อนิมิตตสมาธิ อัปปณิหิตสมาธิ สุญญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณิหิตสมาบัติ วิชชา ๓ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ การทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง การทำสกทาคามิผลให้แจ้ง การทำอนาคามิผลให้แจ้ง การทำอรหัตผลให้แจ้ง การละราคะ การละโทสะ การละโมหะ ภาวะที่จิตปลอดจากราคะ ภาวะที่จิตปลอดจากโทสะ ภาวะที่จิตปลอดจากโมหะ ความยินดีในเรือนอันว่างด้วยปฐมฌาน ความยินดีในเรือนอันว่างด้วยทุติยฌาน ความยินดีในเรือนอันว่างด้วยตติยฌาน ความยินดีในเรือนอันว่างด้วยจตุตถฌาน

เนื้อความดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้ทราบว่า การกล่าวอวดคุณธรรมขั้นสูงที่ไม่มีอยู่จริงในตน โดยอ้างธรรมข้อใด ๆ ก็ตามแล้ว บอกแก่บุคคลทั่วไป จะเป็นชายหรือหญิง ภิกษุหรือสามเณรก็ตาม เมื่อมีบุคคลอื่นรับฟังแล้ว เกิดความเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม แต่รับรู้ในคำที่พูดนั้น ก็ถือว่าภิกษุต้องปาราชิกแล้ว แต่มีข้อยกเว้นในกรณีที่ภิกษุกล่าวอวดเพราะเข้าใจผิดว่าได้บรรลุธรรมวิเศษ

ส่วนลักษณะและองค์ประกอบในการล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมนั้น มีหลักการพิจารณาตามนัยพระวินัย ดังต่อไปนี้

ลักษณะของการอวดอุตตริมนุสสธรรม จำแนกได้ ๓ ประการ คือ

๑. ลักษณะของการอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงในตน เรียกว่า สุทธิกวาร การกล่าวอวดโดยอ้างธรรมวิเศษล้วน ๆ นี้จัดเป็นอาบัติปาราชิกทั้งหมด

๒. ลักษณะของการอวดอุตตริมนุสสธรรมตามความประสงค์ คือ การกล่าวอุตตริ

---

[๖๐] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๙/๑๒๙-๑๓๐, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๙/๑๘๕-๑๘๖.

มนุสสธรรมให้ผิดเพี้ยนไปในอุตตริมนุสสธรรมในข้ออื่น จากความประสงค์ที่จะกล่าวครั้งเช่น จะกล่าวว่า ปฐมฌาน แต่กล่าวไปว่า ทุติยฌาน เป็นต้น เรียกว่า วัตถุกามวาร การกล่าวอวดตามลักษณะนี้ จัดเป็นอาบัติปาราชิกและอาบัติถุลลัจจัย

๓. ลักษณะของการอวดอุตตริมนุสสธรรมที่เนื่องกับปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ คือ การอวดโดยอ้างบุคคล วัตถุสิ่งของ พฤติกรรมต่าง ๆ หรือ สิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เป็นต้น เข้ากับอุตตริมนุสสธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่า ปัจจัยปฏิสังยุตตวาร การกล่าวอวดตามลักษณะนี้ จัดเป็นอาบัติถุลลัจจัยและอาบัติทุกกฏ

ส่วนองค์ประกอบของอวดอุตตริมนุสสธรรมนี้ ต้องประกอบด้วยเจตนาคือความจงใจจะกล่าวอวด ซึ่งมีข้อสำคัญเบื้องต้น ๓ ประการ และข้อปลีกย่อยอีก ๔ ข้อ รวมเป็น ๗ ประการ คือ

๑) มีความจงใจจะกล่าวเท็จ
๒) รู้ว่ากำลังกล่าวเท็จ
๓) รู้ว่ากล่าวเท็จไปแล้ว
๔) อำพรางความเห็น
๕) อำพรางความเห็นชอบ
๖) อำพรางความพอใจ
๗) อำพรางความประสงค์

เมื่อจำแนกลักษณะและองค์ประกอบทั้ง ๗ ประการโดยละเอียด มีดังนี้

(ก) ลักษณะของการอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงในตน

การกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงในตน โดยอ้างอิงคำพูดที่เป็นธรรมวิเศษขั้นอุตตริมนุสสธรรมข้อใด ๆ ก็ตาม หรือทั้งหมด หรือจะกล่าวไปในคำใด ๆ ก็ตาม ในจำนวนคำพูดที่ได้จำแนกไว้ในจตุตถปาราชิกทั้งสิ้น ๓๑ คำ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน สุญญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ อัปปณิหิตวิโมกข์ สุญญตสมาธิ อนิมิตตสมาธิ อัปปณิหิตสมาธิ สุญญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณิหิตสมาบัติ วิชชา ๓ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล สละราคะ สละโทสะ สละโมหะ จิตปลอดจากราคะ โทสะ โมหะ และเมื่อภิกษุผู้กล่าวมีเจตนาจงใจเป็นเบื้องต้น ๓ ประการ หรือในองค์ประกอบใดอื่นที่เหลือ ก็ถือว่า ได้กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมแล้ว ต้องโทษหนักร้ายแรงเป็นอาบัติปาราชิก รวมทั้งขาดคุณสมบัติเป็นภิกษุ จะอยู่รวมทำสังฆกรรมในหมู่พระภิกษุด้วยกันไม่ได้ และไม่สามารถเจริญภาวนาให้บรรลุคุณวิเศษขั้นสูงได้

ตัวอย่างของการอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงในตน เช่น

ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า ข้าพเจ้าเข้าปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน สุญญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ อัปปณิหิตวิโมกข์ สุญญตสมาธิ อนิมิตตสมาธิ อัปปณิหิตสมาธิ สุญญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณิหิตสมาบัติ วิชชา ๓ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผลและอรหัตตผล ... ข้าพเจ้าเข้าอยู่ ... ข้าพเจ้าเป็นผู้เข้าแล้ว ฯลฯ ข้าพเจ้าสละราคะแล้ว ฯลฯ ข้าพเจ้าสละโทสะแล้ว ฯลฯ ข้าพเจ้าสละ คาย พ้น ละ สลัดเพิก ถอนโมหะขึ้นแล้ว...จิตของข้าพเจ้าปลอดจากราคะ จิตของข้าพเจ้าปลอดจากโทสะ จิตของข้าพเจ้าปลอดจากโมหะ ด้วยอาการ ๓ อย่าง ฯลฯ ด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า จักกล่าวเท็จ (๒) กำลังกล่าว ก็รู้ว่ากำลังกล่าวเท็จ (๓) ครั้นกล่าวแล้ว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จแล้ว (๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความเห็นชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ ต้องอาบัติปาราชิก[๖๑]

(ข) ลักษณะของการอวดอุตตริมนุสสธรรมตามความประสงค์

ลักษณะของการอวดอุตตริมนุสสธรรมตามความประสงค์ คือ การกล่าวอุตตริมนุสสธรรมให้ผิดเพี้ยนไปในอุตตริมนุสสธรรมในข้ออื่นจากความประสงค์ที่จะกล่าวครั้งแรก เช่น จะกล่าวว่า ปฐมฌาน แต่กล่าวไปว่า ทุติยฌาน เป็นต้น

การกล่าวอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงในตนให้คลาดเคลื่อนจากคำที่ตนต้องการจะกล่าวในตอนแรก ก็คือ การกล่าวที่ผิดเพี้ยนไป จะกล่าวคำหนึ่งหรือหลายคำในอุตตริมนุสสธรรม แต่กล่าวคำอื่น ๆ คำเดียวหรือหลายคำก็ตามในอุตตริมนุสสธรรมข้ออื่นจากความประสงค์ที่กล่าวตอนแรก และเมื่อภิกษุผู้กล่าวมีเจตนาจงใจเบื้องต้น ๓ ประการ หรือทั้ง ๗ ประการ ถ้าผู้ฟังเข้าใจคำพูดนั้น ต้องปาราชิก ถ้าไม่เข้าใจ ต้องถุลลัจจัย ดังที่ปรากฏสาระสำคัญตามนัยวัตถุกามวาร[๖๒] เช่น

---

[๖๑] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๑๔/๑๔๔, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑๔/๒๐๒.

[๖๒] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๑๕-๒๑๙/๑๔๔-๑๔๙, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑๕-๒๑๙/๒๐๓-๒๐๘.

ภิกษุต้องการจะกล่าวว่า "ข้าพเจ้าเข้าปฐมฌานแล้ว" แต่กล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า "ข้าพเจ้าเข้าทุติยฌานแล้ว" ด้วยอาการ ๓ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า จักกล่าวเท็จ (๒) กำลังกล่าว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จ (๓) ครั้นกล่าวแล้ว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จแล้ว หรือด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า จักกล่าวเท็จ (๒) กำลังกล่าว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จ (๓) ครั้นกล่าวแล้ว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จแล้ว (๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ ต้องปาราชิก เมื่อเขาไม่เข้าใจ ต้องถุลลัจจัย

ใจความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า ภิกษุต้องการจะกล่าวว่า ข้าพเจ้าเข้าปฐมฌาน เป็นต้น กล่าวคำเดียวหรือหลายคำก็ตาม แต่กล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า ข้าพเจ้าเข้าทุติยฌาน เป็นต้น แม้จะผิดจากความประสงค์กล่าวตอนต้น กล่าวแต่คำหลังก็ตาม มีเจตนาจงใจประกอบด้วยอาการ ๓ หรือทั้งหมด ถ้าผู้อื่นเข้าใจ ภิกษุผู้กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม ต้องอาบัติปาราชิก ถ้าไม่เข้าใจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

(ค) ลักษณะของการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงพาดพิงวัตถุ บุคคล

การกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงโดยการอ้างอิงวัตถุสิ่งของหรือบุคคลอื่น ๆ ก็คือ การอวดอ้างคุณวิเศษของบุคคลอื่นเกี่ยวข้องสถานที่ ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้สอย อาหารเคื่องบริโภค หรือยารักษาโรค และอ้างอิงอากัปกิริยาการกระทำต่าง ๆ รวมทั้งข้อวัตรปฏิบัติอื่น ๆ ที่เป็นไปในลักษณะอวดอ้างหรือยกตนเป็นผู้มีคุณวิเศษ มีอุตตริมนุสสธรรมขั้นสูง หรือเป็นพระอริยบุคคล ภิกษุผู้กล่าวอวดคุณวิเศษในลักษณะนี้ ถ้าผู้ฟังเข้าใจ ต้องถุลลัจจัย ถ้าไม่เข้าใจ ต้องทุกกฎ ซึ่งมีตัวอย่างของการกล่าวอวด เช่น

> ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า ภิกษุรูปใดอยู่ในวิหารของท่าน ภิกษุรูปนั้นเข้าปฐมฌานแล้ว...เข้าอยู่...เป็นผู้เข้าแล้ว....เป็นผู้ได้ปฐมฌาน...เป็นผู้ชำนาญ...ทำปฐมฌานให้แจ้งด้วยอาการ ๓ อย่าง ฯลฯ ด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่าจักกล่าวเท็จ (๒) กำลังกล่าว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จ (๓) ครั้นกล่าวแล้ว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จแล้ว ๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ เมื่อผู้อื่นเข้าใจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย เมื่อเขาไม่เข้าใจ ต้องอาบัติทุกกฏ"[๖๓]

---

[๖๓] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒๐/๑๔๕-๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๐/๒๐๘-๒๐๙.

ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า ภิกษุรูปใดใช้สอยจีวรของท่าน... ฉันบิณฑบาต... ใช้สอยเสนาสนะ... บริโภคคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของท่าน วิหารของท่าน ภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว บิณฑบาตของท่านภิกษุรูปฉันแล้ว เสนาสนะของท่านภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว คิลานปัจจัยเภสัชบริขารของท่านภิกษุรูปใดบริโภคแล้ว ท่านอาศัยภิกษุรูปใดแล้ว ได้ถวายวิหาร ได้ถวายจีวร ได้ถวายบิณฑบาต ได้ถวายเสนาสนะ ได้ถวายคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ภิกษุรูปนั้นเข้าปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌานในเรือนว่าง...เข้าอยู่...เป็นผู้เข้าแล้ว....เป็นผู้ได้...เป็นผู้ชำนาญ...ทำจตุตถฌานให้แจ้ง ด้วยอาการ ๓ อย่าง ... ด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า จักกล่าวเท็จ (๒) กำลังกล่าว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จ (๓) ครั้นกล่าวแล้ว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จแล้ว ๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ เมื่อผู้อื่นเข้าใจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย เมื่อเขาไม่เข้าใจ ต้องอาบัติทุกกฏ[๖๔]

ใจความข้างต้นนี้สรุปได้ว่า ภิกษุที่มีเจตนาจงใจกล่าวเท็จทั้งที่รู้อ้างอิงถึงบุคคลอื่น เช่น ภิกษุที่อาศัยอยู่ในวิหารของท่าน รูปนั้นเข้าปฐมฌานเป็นต้น หรือภิกษุนั้นสละ คลาย พ้น ละ สลัด เพิก ถอนราคะ โทสะหรือโมหะ หรือจิตของภิกษุนั้น ปลอดจากราคะ โทสะ โมหะ หรือกล่าวอวดเพื่อบุคคลอื่นเกี่ยวกับการใช้สอยปัจจัย เช่น ภิกษุรูปที่ใช้จีวรของท่าน ฉันบิณฑบาต ใช้เสนาสนะ หรือฉันคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร หรือภิกษุรูปที่ท่านได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและยานั้น ท่านรูปนั้น เข้าปฐมฌานเป็นต้น พักอยู่ในเรือนว่าง โดยมีเจตนาเบื้องต้น ๓ ประการหรือทั้งหมด ๗ ประการดังกล่าว ถ้าผู้อื่นฟังคำนั้นเข้าใจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าฟังไม่เข้าใจ ต้องอาบัติทุกกฏ

ในข้อความทั้งหมดข้างต้นนี้ มีกรณีที่เป็นข้อยกเว้นไม่ต้องโทษอยู่ ๖ ประการ คือ

๑. ภิกษุเข้าใจผิดว่า ได้บรรลุ
๒. ภิกษุผู้ไม่มีความประสงค์จะกล่าวอวด
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔.ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน
๕. ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๖.ภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติ[๖๕]

---

[๖๔] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒๑/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๑/๒๑๐.

[๖๕] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒๒/๑๕๐, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๒/๒๑๐.

เหตุที่ไม่ต้องโทษเป็นอาบัติทั้ง ๖ ประการนี้ เกิดขึ้นได้เพราะในบางครั้งภิกษุที่อบรมจิตดี กิเลสจะไม่เกิดในชั่วระยะหนึ่ง ภิกษุอาจเข้าใจภาวะจิตของตนว่า ได้บรรลุธรรมแล้วก็มี ส่วนภิกษุที่กล่าวแต่ไม่ได้มุ่งหมายเพื่อโอ้อวดว่าตนมีคุณนั้น ๆ ก็ไม่ต้องอาบัติ ภิกษุที่เป็นบ้าเสียสติ หรือเกิดอาการคลุ้มคลั่ง เกิดทุกขเวทนาเพราะมีความเจ็บปวดรุนแรง ภิกษุที่กระทำผิดในอาบัตินี้ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติ

๒.๓.๒ การอวดอุตตริมนุสสธรรมในปาจิตตีย์สิกขาบท

ในปาจิตตีย์กัณฑ์ มุสาวาทวรรค หมวดที่ ๑ ว่าด้วยการกล่าวเท็จ ในสิกขาบทข้อที่ ๘ คือ ภูตาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีอยู่จริง และกล่าวถึงสาเหตุที่ภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทากล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมเพราะเห็นแก่การเป็นอยู่ที่สบาย[๖๖] ภิกษุนั้นถูกตำหนิ และเป็นที่มาของพระวินัยบัญญัติว่า

ก็ ภิกษุใดบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริงแก่อนุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์[๖๗]

ในสิกขาบทนี้ คำว่า อนุปสัมปัน หมายถึง (บุคคล) นอกจากภิกษุ ภิกษุณี ชื่อว่าอนุปสัมบัน[๖๘] การอวดคุณวิเศษให้บุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่เป็นภิกษุหรือภิกษุณี ภิกษุที่กล่าวอวดคุณที่มีอยู่จริงแก่บุคคลทั่วไปนั้น ถือว่าต้องโทษเป็นอาบัติปาจิตตีย์ และอาบัติทุกกฎ ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในการอวดอุตตริมนุสสธรรม กล่าวคือ

ถ้าภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริงแก่คนทั่วไป คำเดียวหรือหลายคำก็ตาม ผู้ฟังเข้าใจหรือไม่ก็ตาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ถ้าภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง โดยพูดให้คลาดเคลื่อนไปในคุณวิเศษข้ออื่นจากความประสงค์ที่จะกล่าวเดิม ถ้าผู้ฟังเข้าใจ ต้องปาจิตตีย์ ถ้าไม่เข้าใจ ต้องทุกกฎ

ถ้าภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรมพาดพิงถึงวัตถุและบุคคล เช่น สถานที่อยู่อาศัย หรือการใช้สอยบริขาร ต้องอาบัติทุกกฎทั้งสิ้น

ตัวอย่างเช่น

---

[๖๖] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๗-๖๘/๑๔๑-๑๔๓, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๗-๖๘/๒๕๒-๒๕๕.

[๖๗] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๙/๑๔๓, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๙/๒๕๕.

[๖๘] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๗๐/๑๔๓-๑๔๔, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๐/๒๕๕.

ภิกษุกล่าวแก่อนุปสัมบันว่า ข้าพเจ้าสละราคะแล้ว ฯลฯ ข้าพเจ้าสละโทสะแล้ว ข้าพเจ้าสละ คาย พ้น ละ สลัด เพิก ถอนโมหะแล้ว...จิตของข้าพเจ้าปลอดจากราคะ... โทสะ...โมหะ ต้องอาบัติปาจิตตีย์...ข้าพเจ้าเข้าปฐมฌาน...ทุติยฌาน...ตติยฌาน...จตุตถฌานในเรือนว่างแล้ว...ข้าพเจ้าเข้าอยู่...เป็นผู้เข้าแล้ว...เป็นผู้ได้...เป็นผู้ชำนาญ...ข้าพเจ้าทำจตุตถฌานให้แจ้ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์[๖๙]

ภิกษุกล่าวแก่อนุสัมบันว่า ภิกษุรูปใดอยู่ในวิหารของท่าน ภิกษุรูปนั้นเข้าปฐมฌานแล้ว...ภิกษุรูปนั้นเข้าอยู่...เป็นผู้เข้าแล้ว...เป็นผู้ได้...เป็นผู้ชำนาญ...ข้าพเจ้าทำปฐมฌานให้แจ้ง ต้องทุกกฏ[๗๐]

ภิกษุกล่าวแก่อนุปสัมบันว่า ภิกษุรูปใดใช้สอยจีวรของท่าน...ฉันบิณฑบาต...ใช้สอยเสนาสนะ...บริโภคคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของท่าน ภิกษุรูปนั้นเข้าจตุตถฌานในเรือนว่าง ภิกษุรูปนั้นเข้าอยู่... เป็นผู้เข้าแล้ว... เป็นผู้ได้... เป็นผู้ชำนาญ... ทำให้แจ้งจตุตถฌานในเรือนว่าง....วิหารของท่านภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว จีวรของท่านภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งจตุตถฌานในเรือนว่าง[๗๑]

และในปาจิตตีย์สิกขาบทนี้ มีคำอธิบายเหตุที่ไม่ต้องอาบัติอันเนื่องจากการอวดคุณวิเศษที่มีจริง มี ๒ ประการคือ ภิกษุบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริงแก่อุปสัมบัน ภิกษุต้นบัญญัติ[๗๒] ส่วนข้อความในฎีกาสารัตถทีปนีได้มีคำอธิบายถึงเหตุเกิดคือ สมุฏฐานของการอวดคุณวิเศษที่มีจริง ที่ถือว่าเป็นเหตุให้ต้องอาบัติว่า

อาบัตินี้เป็นอจิตตกะ มีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

๑. มีการกล่าวคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง

๒. บอกคุณวิเศษ (อุตตริมนุสสธรรม) แก่อนุปสัมบัน

๓. มีการรับรู้ในขณะนั้น (ขณะที่กล่าวมีผู้รับทราบในสิ่งที่พูด)

---

[๖๙] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๗๑/๔๗, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๗๑/๒๕๙.

[๗๐] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๗๕/๑๕๒-๑๕๓, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๕/๒๖๕-๒๖๗.

[๗๑] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๗๖/๑๕๓-๑๕๔, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๕/๒๖๗.

[๗๒] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๗๗/๑๕๔, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๗/๒๖๘.

๔. ไม่มีการอ้างผู้อื่น[๗๓]

เมื่อภิกษุกล่าวอวดคุณวิเศษตามนัยข้างต้นนี้ ถือว่าภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติแล้ว

ดังนั้น การอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีอยู่จริงในตนต่อผู้ที่ไม่ใช่ภิกษุและภิกษุณี ก็คือ บุคคลทั่วไป จะมีโทษทางอาบัติ ๒ ระดับ คือ ปาจิตตีย์ และทุกกฏ คือ การมีจิตคิดจะอวดกล่าวคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมโดยตรง ต้องปาจิตตีย์ หรือกล่าวคลาดเคลื่อนจากความตั้งใจไว้ตอนแรกก็ตาม มีผู้เข้าใจความนั้น ต้องปาจิตตีย์ หากไม่เข้าใจความของผู้กล่าว หากกล่าวอวดอ้างภิกษุอื่น หรือที่อยู่อาศัย เครื่องบริขารที่เนื่องกับภิกษุนั้น โดยมุ่งหวังให้ทราบว่าเป็นผู้มีคุณวิเศษดังกล่าว ภิกษุผู้กล่าวต้องอาบัติเบา ส่วนใจความในจตุตถปาราชิก ก็คือ การอวดคุณวิเศษที่ไม่มีจริง มีโทษหนัก หากภิกษุมุ่งกล่าวคุณวิเศษ แต่กล่าวคลาดเคลื่อนในคุณวิเศษอื่น ผู้ฟังเข้าใจ ผู้กล่าวอวดต้องปาจิตตีย์ หากไม่เข้าใจ ผู้กล่าวอวดต้องทุกกฏ และหากกล่าวพาดพิงถึงบุคคลอื่นในฐานะเป็นคนวิเศษ ผู้กล่าวต้องอาบัติทุกกฏ ส่วนภิกษุบอกอุตตริ มนุสสธรรมที่มีอยู่จริงแก่อุปสัมบัน คือภิกษุ ภิกษุณี ไม่มีโทษเป็นอาบัติ

๒.๓.๓ การอวดอุตตริมนุสสธรรมที่เนื่องด้วยอิทธิปาฏิหาริย์

การแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่างที่เรียกว่า อิทธิปาฏิหาริย์ จัดเป็นฤทธิ์ที่ปุถุชนผู้มีฌานหรือพระอริยบุคคลผู้ได้อภิญญาสามารถกระทำได้ การแสดงคุณวิเศษที่เนื่องด้วยอิทธิปาฏิหาริย์นี้ ได้มีพุทธบัญญัติห้ามแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่อสาธารณชน โดยมีที่มาจากเรื่องบาตรไม้จันทร์[๗๔] ที่อ้างถึงพระปิณโฑลภารทวาชะซึ่งเป็นพระอรหันต์แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ปลดบาตรไม้ลงมาจากปลายไม้ไผ่ โดยแสดงฤทธิ์เหาะขึ้นท้องฟ้าแล้วถือบาตรเวียนรอบเมืองราชคฤห์ ๓ รอบและหยุดลงที่บ้านเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ ภายหลัง คนทั้งหลายทราบข่าวจึงได้ติดตามพระเถระมายังที่พัก และทำเสียงดังอึกทึกไปทั่ว พระพุทธเจ้าทรงทราบเหตุจึงสอบสวน และทรงตำหนิการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเป็นอุตตริมนุสสธรรมแก่คนทั้งหลาย เพราะเหตุแก่บาตรที่ไร้ค่า เป็นเสมือนหญิงมาตุคามที่แสดงอวัยวะที่ลับให้คนอื่นดูเพราะเห็นแก่เงินเล็กน้อย แล้วทรงห้ามภิกษุมิให้แสดงปาฏิหาริย์ว่า

---

[๗๓] สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๗๗/๑๖.

[๗๔] วิ.ม. (บาลี) ๗/๒๕๒/๘-๑๑, วิ.ม. (ไทย) ๗/๒๕๒/๑๖-๑๙.

"ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเป็นอุตตริมนุสสธรรมแก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย รูปใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ"[๗๕]

แสดงให้เห็นว่า การแสดงปาฏิหาริย์ของพระอรหันต์เป็นวิสัยปกติที่มีได้ แต่พระพุทธองค์ได้ทรงห้ามเพื่อเป็นคติแบบอย่างในภายหลัง และเพื่อต้องการไม่ให้คนแตกตื่นวุ่นวาย มัวเมาในเรื่องอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ผู้แสดงในภายหลัง แม้จะเป็นปุถุชนผู้มีฤทธิ์หรือพระอรหันต์ก็ตาม เมื่อภิกษุพิจารณาพุทธบัญญัติและจะได้ความเคารพยำเกรง ไม่กระทำการล่วงละเมิดพระพุทธบัญญัติ การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเป็นอุตตริมนุสสธรรมนี้ เป็นปกติวิสัยของผู้มีฌานสมาบัติจึงจะสามารถแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ กรณีแสดงฤทธิ์ ถ้ากระทำด้วยเจตนาโอ้อวดถือเป็นอาบัติทุกกฏ ส่วนการแสดงปาฏิหาริย์อื่น ไม่ปรากฏว่าห้ามไว้ คือ ปาฏิหาริย์คือความสามารถทายใจ (อาเทสนาปาฏิหาริย์) คือ รู้วาระจิต ความคิดหรืออุปนิสัยได้ถูกต้อง และปาฏิหาริย์คือความสามารถสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเป็นอัศจรรย์ (อนุสาสนีปาฏิหาริย์หนึ่งในปาฏิหาริย์ ๓[๗๖])

๒.๓.๔ การอวดอุตตริมนุสสธรรมตามนัยอรรถกถาและฎีกา

ข้อความในอรรถกถาและฎีกา ที่ได้นำมาศึกษาในสาระสำคัญ มีดังต่อไปนี้

คำอธิบายตามนัยอรรถกถาพระวินัย สมันตปาสาทิกา มีใจความสำคัญ คือ

คำอธิบายสิกขาบท[๗๗] : ภิกษุในพระพุทธศาสนา ถ้าตนเองไม่รู้ชัดเจนไม่ได้ทำให้รู้แจ้งชัดในจิตสันดานของตนแล้ว อ้างคุณธรรมวิเศษที่ประเสริฐของผู้ได้ฌานหรือผู้เป็นพระอริยบุคคล แล้วน้อมนำเอาคุณธรรมวิเศษต่าง ๆ เป็นต้นว่า ฌาน วิโมกข์ มากล่าวให้เป็นเสมือนตนเองมี ตนเองเป็น อ้างคุณธรรมปรากฏในตน หรือตนเองปรากฏในคุณธรรมต่าง ๆ เทียบเคียงเอาญาณทัสสนะอันประเสริฐจะเป็นโลกิยะหรือโลกุตตระก็ตาม ประกาศหรือบอก

---

[๗๕] วิ.ม. (บาลี) ๗/๒๕๒/๑๑, วิ.ม. (ไทย) ๗/๒๕๒/๑๙.

[๗๖] ที.สี. (บาลี) ๙/๓๓๙/๑๓๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๙/๒๗๓.

[๗๗] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๙๗/๕๒๙-๕๓๐.

ชาย หญิง บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ (ยกเว้น เทวดา มาร พรหม เปรต ยักษ์และสัตว์ดิรัจฉาน) ทั้งที่ตนก็ไม่รู้ ก็บอกเขาว่าตนเองรู้ ที่ตนเองไม่เห็น ก็บอกเขาว่า ตนเองเห็น พอสิ้นคำกล่าวอวดคุณวิเศษของภิกษุนั้น ถ้ามีผู้ซักถามคำกล่าวอวดนั้นโดยประการใด ๆ หรือไม่มีก็ตาม ชื่อว่าภิกษุนั้นได้ต้องอาบัติปาราชิกแล้ว หากภายหลังกลับคำพูดว่า คำที่ตนพูดไปแล้วนั้น ไม่จริงเป็นคำเท็จ ตนไม่รู้กล่าวออกไป ก็ไม่พ้นเป็นอาบัติ (หรือหวังความบริสุทธิ์ คืออยู่ในเพศบรรพชิตไม่ได้ ก็ให้ดำรงตนในเพศอื่น จะเป็นคฤหัสถ์หรือสามเณรก็ได้ ก็สามารถปฏิบัติตนให้เข้าถึงสวรรค์หรือความหลุดพ้นด้วยฌานและวิโมกข์ได้เหมือนกัน) เว้นเสียแต่ว่า จะกล่าวคุณวิเศษไปเพราะสำคัญผิดว่าได้บรรลุคุณวิเศษจริง ๆ เท่านั้น

คำอธิบายวัตถุกามวาร[๗๘] : ในเรื่องการประสงค์กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริง แต่กล่าวคลาดเคลื่อนไปในคุณวิเศษข้ออื่นนี้ ถ้าผู้อื่นเข้าใจถือว่าต้องปาราชิกทั้งสิ้น และมีข้อพิเศษอีกคือ ภิกษุที่อวดคุณวิเศษที่ไม่มีอยู่จริงด้วยการเคลื่อนไหวอวัยวะร่างกายให้เขารู้ หากผู้นั้นรู้และเข้าใจความนั้น ภิกษุนั้นก็ต้องปาราชิกเหมือนกัน หากผู้นั้นไม่รู้หรือมารู้ภายหลัง (ก็ถือว่า "ไม่รู้") ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย หากผู้นั้นได้ยินและรับรู้มาว่า มีภิกษุกล่าวอวดคุณวิเศษ ภิกษุนั้นก็ต้องปาราชิกเหมือนกัน บุคคลผู้รับรู้จะมีกี่คนก็ตามให้พิจารณาตามนัยดังกล่าวข้างต้น

คำอธิบายเหตุที่ไม่ต้องอาบัติ[๗๙] : เหตุที่ไม่ต้องอาบัติเพราะการอวดอุตตริมนุสสธรรมนี้ ก็คือ มีการเข้าใจผิดว่าได้บรรลุ ไม่มีความคิดหลอกลวง ไม่ความประสงค์จะอวด หรือบอกการบรรลุอรหัตผลให้เพื่อนสพรหมจารีได้รับทราบ ภิกษุเป็นบ้า และภิกษุต้นบัญญัติทั้งหมดชื่อว่าไม่ต้องอาบัติ

ส่วนคำอธิบายในฎีกาพระวินัย สารัตถทีปนีฎีกา มีใจความสำคัญ คือ

คำอธิบายสิกขาบท[๘๐] : ภิกษุไม่รู้เพราะไม่เคยทำตนให้มีคุณวิเศษ หรือไม่รู้ชัดว่าตนเองมีคุณวิเศษหรือไม่ บอกหรือประกาศให้คนอื่นทราบว่า ตนเองมีหรือได้บรรลุคุณวิเศษด้วยความต้องการอยากจะให้เขายกย่อง คือ ไม่มีศรัทธา แต่อยากให้เขารู้ว่าตนมีศรัทธา ไม่มี

---

[๗๘] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๒๑๕/๕๔๒-๕๔๓.

[๗๙] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๒๒๒/๕๔๔.

[๘๐] ดูรายละเอียดใน สารตฺถ.ฎีกา (บาลี) ๒/๑๙๗-๑๙๘/๓๔๔-๓๔๗.

ความรู้ อยากให้เขารู้ว่ามีความรู้มาก ชอบคลุกคลี แต่อยากให้เขารู้ว่าชอบความสงัด เป็นคนเกียจคร้าน แต่อยากให้เขารู้ว่าเป็นคนขยัน เป็นคนเลอะเลือน แต่อยากให้เขารู้ว่าเป็นคนสติมั่นคง เป็นคนไม่มั่นคง แต่อยากให้เขารู้เป็นคนมั่นคง มีปัญญาทราม แต่อยากให้เขารู้ว่ามีปัญญา (ดี) ไม่เป็นพระขีณาสพ แต่อยากให้เขารู้ว่าเป็นพระขีณาสพ ผู้มีลักษณะเช่นนี้คือผู้มีความอยากต้องการให้ยกย่องตนว่ามีคุณวิเศษ

อนึ่ง ในฎีกาพระวินัยนี้ได้แสดงเรื่องการตรวจสอบปฏิปทาของภิกษุว่าเป็นพระขีณาสพหรือไม่ โดยการพิจารณาถึงความวิปลาสของสติหรือความกลัวภัยอันตราย เพราะโดยปกติปุถุชนจะสะดุ้งตกใจและหวาดกลัว แต่พระขีณาสพจะไม่มีความกลัวหรือความอาลัยชีวิตตนเอง ยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เรื่องทีฆภาณกอภัยเถระจับขาภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งที่นอนหลับใกล้สระน้ำ ภิกษุนั้นร้องเสียงหลงว่า จระเข้ ๆ หรือเรื่องพระราชา มีพระมหาเถระผู้ขีณาสพท่านหนึ่งมีสายตาเสียอาศัยอยู่ในมหาวิหาร พระราชาต้องการทดสอบว่าท่านเป็นพระอริย บุคคลหรือไม่ จึงค่อยๆ ย่องเข้าไปทำคล้ายกับงู จับที่ขาของพระมหาเถระ ท่านไม่มีความสะดุ้งหวาดกลัวแม้แต่น้อย นี้คือวิธีประการหนึ่งในการทดสอบถึงข้อวัตรปฏิบัติ ทำให้ทราบชว่า ผู้นั้นยังมีกิเลสอยู่หรือสิ้นกิเลสแล้ว

คำอธิบายวัตถุกามวาร[๖๑] : ในฎีกาแสดงถึงลักษณะของการรับรู้ตามปกติว่า การอวดคุณวิเศษเช่นกล่าวคำว่า ข้าพเจ้าเข้าปฐมฌาน มีผู้รับรู้เนื้อความที่ภิกษุนั้นกล่าว เป็นการรับรู้ทางคำพูด (วจีเภท) หากภิกษุนั้นไม่ได้กล่าวคำพูดใด ๆ แต่ให้เขารู้ทางร่างกาย เช่นในเรื่องการตั้งกติกาว่าภิกษุรูปใดที่ออกไปจากอาวาสก่อนเป็นพระอรหันต์ ภิกษุรูปหนึ่งต้องการให้เขายกย่องตนเองว่าเป็นพระอรหันต์ จึงออกไปจากอาวาสก่อน ถือว่าเป็นการให้บุคคลอื่นรับรู้ในขณะนั้นทางร่างกายหรือคำพูด ภิกษุผู้มีความประสงค์เช่นนั้น ต้องอาบัติปาราชิก ในการรับรู้ทางร่างกายและคำพูดนี้ กำหนดเอาการเห็นด้วยตาตามปกติและการได้ยินคำพูดตามปกติ ส่วนการรับรู้ด้วยฤทธิ์ คือการเห็นด้วยตาทิพย์ หรือการได้ยินด้วยหูทิพย์ ไม่ถือเป็นองค์ประกอบให้เป็นอาบัติปาราชิกอันเนื่องจากการอวดคุณวิเศษ

ส่วนคำอธิบายในฎีกาพระวินัย วินยวินิจฉยฎีกา มีใจความสำคัญ คือ

---

[๖๑] ดูรายละเอียดใน สารตฺถ.ฎีกา (บาลี) ๒/๒๑๕/๓๕๓.

คำอธิบายอุตตริมนุสสธรรม[๔๒] : คุณวิเศษที่ไม่มีจริงนั้นภิกษุผู้กล่าวอวดไม่ได้ปฏิบัติให้เกิดมีในจิตสันดาน แต่น้อมเข้ามาเสมือนว่ามีอยู่จริงในตนแล้วกล่าวอ้างคุณวิเศษนั้น (ด้วยตนเอง) และบอกผู้อื่นให้รับรู้ด้วยการแสดงวิญญัติ คือ การแสดงทางท่าทางและคำพูด (ผู้ที่พอจะรับรู้ได้นั้นกะระยะห่างกันประมาณ ๑๒ ศอก) การแสดงท่าทางทางกาย (กายวิญญัติ) อย่างเช่นการทำมือ (สัญลักษณะทางภาษามือ) หรือการเคลื่อนไหวอวัยวะต่างๆ (ที่สื่อให้รู้ว่าเป็นเครื่องแสดงฐานะของผู้มีคุณวิเศษ) ส่วนการแสดงออกทางคำพูด ก็คือ การพูดตามโวหารภาษาที่ฟังกันเข้าใจ ในระยะที่ผู้อื่นสามารถรับฟังได้ ดังนั้น การอวดคุณวิเศษที่เป็นไปตามลักษณะดังกล่าวนี้ จึงชื่อว่า การอวดคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม

คำอธิบายลักษณะเจตนาของการกล่าวอวด[๔๓] : ผู้กล่าวอวดคุณวิเศษจะยินดีเพราะได้รับคำชมหรือยกย่องสรรเสริญ และยินดีเพราะมีความหวังได้ปัจจัย ผู้ที่กล่าวโกหกหลอกลวง จะมีจิตโทมนัส (ความทุกข์ทางใจ, เดือนร้อนใจ)

อาบัติดังกล่าวมานี้จัดเป็นสัญญาวิโมกข์ คือ พ้นได้ (ไม่เป็นอาบัติ) เพราะไม่มีเจตนาจะกล่าวล่วง ผู้ไม่มีเจตนาจะกล่าวอวด ไม่ต้องอาบัติ และจัดเป็นโลกวัชชะ เพราะอาบัตินี้มีโทษเป็นอกุศลกรรม จึงทำให้ผู้กล่าวอวดถูกชาวโลกติเตียน หรือต้องโทษทางโลก

ดังนั้น การอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริง ผู้กล่าวมีเจตนามุ่งกล่าวเท็จทั้ง ๆ ที่รู้ ด้วยคำพูด หรือแสดงท่าทางร่างกายให้คนอื่นทราบ จะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ทั่วไปก็ตาม ถ้าผู้ฟังรับรู้หรือมารู้ภายหลัง จากคำบอกจากผู้อื่นอีกทีหนึ่ง ก็ถือว่า ผู้นั้นอวดคุณวิเศษต้องโทษร้ายแรง เป็นดุจมหาโจรหลอกลวงชาวโลก เป็นคนขโมยคุณธรรมขั้นสูง และต้องโทษทางโลกเพราะกล่าวเท็จหรือเพราะประกอบมิจฉาชีพ ถูกชาวโลกประณามติเตียน ในฐานะพระสงฆ์ไม่สามารถดำรงเพศเป็นพระภิกษุต่อไปได้ ทั้งไม่สามารถบรรลุมรรคผลด้วย แต่สามารถดำรงอยู่ในเพศอื่นจากพระภิกษุได้

---

[๔๒] ดูรายละเอียดใน วิ.ฎีกา (บาลี) ๓๐๖-๓๐๗/๑๒๖-๑๒๗.

[๔๓] ดูรายละเอียดใน วิ.ฎีกา (บาลี) ๓๑๔-๓๑๖/๑๓๒.

๒.๔ สรุป

การอวดอุตตริมนุสสธรรม ก็คือ การกล่าวบอกหรือแสดงคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม คือ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำให้แจ้งซึ่งผล การละกิเลส ความเปิดจิต ความยินดียิ่งในเรือนอันว่างเปล่า โลกุตตรธรรม คุณธรรมของผู้มีฌาน คุณธรรมของพระอริยบุคคลหรือความเป็นพระอริยบุคคล รวมทั้งการแสดงอวดอิทธิปาฏิหาริย์ของผู้ที่ได้ฌาน หรือของพระอริยบุคคล เพื่อต้องการคำยกย่อง สรรเสริญจากผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นสตรี บุรุษ คฤหัสถ์หรือบรรพชิต คุณวิเศษนั้น ไม่นับรวมถึงศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ วัตรปฏิบัติอื่น ๆ ส่วนการแสดงอวดศีลหรืออวดอุตตริมนุสสธรรมดังกล่าวกับเทวดา มาร พรหม เปรต ยักษ์หรือสัตว์เดรัจฉาน ไม่จัดเข้าในลักษณะการอวดอุตตริมนุสสธรรม

การอวดคุณธรรมขั้นสูงคืออุตตริมนุสสธรรมดังกล่าว โดยตรงคือที่มาในพระวินัยมี ๑๐ ประการ ตั้งแต่ฌาน จนถึงความที่จิตยินดีในเรือนว่าง ส่วนโดยอ้อมคือการกล่าวพาดพิงและอวดอ้างองค์ธรรมอื่น ๆ ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เป็นพระอริยบุคคล เช่นการละกิเลสธรรมคือ สังโยชน์ ๑๐ ประการ กล่าวถึงสถานภาพเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่ง หรือกล่าวอวดองค์ธรรมที่สื่อให้ทราบว่าเป็นคุณธรรมขั้นสูง ดังนั้น การบอกหรือแสดงคุณวิเศษขั้นอุตตริมนุสสธรรม โดยที่ตนเองไม่รู้ ไม่เห็นจริงในกุศลธรรม ไม่มีกุศลธรรม ไม่เป็นความจริง แต่บอกว่าตนเองมีกุศลธรรมนั้น ๆ หรือกุศลธรรมมีอยู่ในตนเองแล้วกล่าวโดยลักษณะอาการอวดต่อบุคคลอื่น จะเป็นสตรี บุรุษ คฤหัสถ์หรือบรรพชิต นักบวชต่าง ๆ ก็ตามด้วยเจตนาในการอวดอันเกิดขึ้นทางกาย วาจาและทางจิต เช่นมีเจตนาประกอบด้วยกายกับจิตอวดอุตริมนุสสธรรมโดยแสดงหัวแม่มือ ทางวาจาคือการเปล่งคำพูด หรือกาย วาจาและจิตทั้งหมด การอวดอุตตริมนุสสธรรมนี้ที่มุ่งอวดเฉพาะบุคคลทั่วไป จึงจัดว่าอวด ถ้าอวดแก่เทวดา มาร พรหมหรือแม้แก่เปรต ยักษ์ และสัตว์ดิรัจฉาน ไม่จัดเป็นการอวด และถ้าอวดคุณวิเศษให้บุคคลทั่วไปรับรู้ ภายหลังที่ได้มีผู้มาซักไซ้ถาม หรือเชื่อตามคำนั้น หรือเชื่อตามแล้วถามว่า ท่านบรรลุอะไร ใช้วิธีไหน บรรลุเมื่อไร บรรลุที่ไหน ละกิเลสหรือได้ธรรมอะไร หรือไม่มีใคร ๆ กล่าวก็ดี ก็ถือว่าได้การอวดคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมแล้ว

บทที่ ๓
เกณฑ์ตัดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๓.๑ ลักษณะของการอวดอุตตริมนุสสธรรม

การอวดอุตตริมนุสสธรรมมีลักษณะอันเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เป็นข้อพิจารณาตามหลักการในพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ คำพูดและการแสดงท่าทางอิริยาบถ

คำพูด คือ คำที่บุคคลกล่าวระบุถึงธรรมขั้นสูงอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม โดยการอ้างตนมีธรรม หรืออ้างธรรมมีอยู่ในตน หรืออ้างอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงในตน[๑] ว่าตนมีอยู่ รู้และเห็นแจ้งธรรมนั้น ๆ หรืออ้างภาวะพระอริยบุคคล หรืออ้างบุคคลอื่น ๆ และปัจจัยแวดล้อมประกอบกับธรรมขั้นสูงอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม

การพูดเท็จ คือ การเปล่งคำพูดที่ไม่จริง หรือ เจตนาที่ทำให้ผู้อื่นเข้าใจทางคำพูดผิดพลาดไปจากความเป็นจริง หรือ บุคคลที่มีความจงใจพูดให้คลาดเคลื่อนจากความจริง

ลักษณะและอาการของบุคคลที่พูดเท็จ ก็คือ

(๑) บุคคลที่ไม่เห็นกับตา แต่พูดว่าเห็น

(๒) บุคคลที่ได้ยินกับหู แต่พูดว่าได้ยิน

(๓) บุคคลที่ไม่ทราบ คือ ไม่ได้สูดดมทางจมูก ไม่ลิ้มรสทางลิ้น ไม่ได้สัมผัสทางกาย แต่พูดว่าได้สูดดม ได้ลิ้มรส ได้สัมผัสด้วยกาย

(๔) บุคคลที่ไม่รู้ทางใจ แต่พูดว่ารู้ทางใจ

(๕) บุคคลที่เห็น ได้ยิน ทราบและรู้ แต่กล่าวว่า ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ทราบ ไม่รู้[๒]

---

[๑] วินยาลังการ. ฏีกา. ๑/๖๘.

[๒] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๒/๓-๔/๑๐๓-๑๐๔, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓-๔/๑๘๗-๑๘๘.

การแสดงท่าทางอิริยาบถ คือ ท่าทางทั่วไปที่บุคคลแสดงออกทางกาย หรือท่าทางที่แสดงออกทางอิริยาบถใหญ่ทั้งสี่ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน หรือพฤติกรรมทางกายที่บุคคลต้องการจะสื่อให้ผู้อื่นได้เห็นหรือได้รับรู้ว่ามีธรรมขั้นสูงอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม

ลักษณะของการใช้คำพูด คือ ลักษณะที่บุคคลต้องการคำยกย่อง สรรเสริญ ลาภยศ เป็นต้น และต้องการโอ้อวดแล้วใช้คำพูดระบุธรรมขั้นสูงอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมที่มีอยู่จริงหรือไม่มีอยู่จริงก็ตาม เพื่ออวดตนเอง เพื่ออวดอ้างผู้อื่น หรือเพื่ออวดอ้างผู้อื่นและปัจจัยแวดล้อม ซึ่งเป็นลักษณะที่ระบุบุคคล คือ ตนเองหรือบุคคลอื่นทั่วไป หรือระบุปัจจัยแวดล้อม คือ วัตถุสิ่งของ เครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องมือใช้สอย เภสัชยารักษาโรค พฤติกรรมความประพฤติ หรือข้อวัตรปฏิบัติ เป็นต้น โดยใช้คำพูดใด ๆ ก็ตาม เช่น

(๑) **คำพูดระบุตนเอง** คือ ใช้คำพูดอ้างตนเข้ากับอุตตริมนุสสธรรมว่า

ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า ข้าพเจ้าเข้าปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน สุญญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ อัปปณิหิตวิโมกข์ สุญญตสมาธิ อนิมิตตสมาธิ อัปปณิหิตสมาธิ สุญญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณิหิตสมาบัติ วิชชา ๓ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผลและอรหัตตผล...ข้าพเจ้าเข้าอยู่...ข้าพเจ้าเป็นผู้เข้าแล้ว ฯลฯ ข้าพเจ้าสละราคะแล้ว ฯลฯ ข้าพเจ้าสละโทสะแล้ว ฯลฯ ข้าพเจ้าสละ คาย พ้น ละ สลัดเพิก ถอนโมหะขึ้นแล้ว...จิตของข้าพเจ้าปลอดจากราคะ จิตของข้าพเจ้าปลอดจากโทสะ จิตของข้าพเจ้าปลอดจากโมหะ ด้วยอาการ ๓ อย่าง ฯลฯ ด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า จักกล่าวเท็จ (๒) กำลังกล่าว ก็ รู้ว่ากำลังกล่าวเท็จ (๓) ครั้นกล่าวแล้ว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จแล้ว (๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความเห็นชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ ต้องอาบัติปาราชิก[๓]

(๒) **คำพูดระบุบุคคลและปัจจัยแวดล้อมประกอบกัน** คือ ใช้คำพูดอ้างบุคคลทั่วไปและสิ่งแวดล้อมทั่วไปประกอบกับอุตตริมนุสสธรรมว่า

ภิกษุรูปใดใช้สอยจีวรของท่าน ภิกษุรูปใดฉันบิณฑบาตของท่าน ภิกษุรูปใดใช้สอย

---

[๓] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๑๔/๑๔๔, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑๔/๒๐๒.

เสนาสนะของท่าน ภิกษุรูปใดบริโภค คิลานปัจจัยเภสัชบริขารของท่าน วิหารของท่านภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว จีวรของท่านภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว บิณฑบาตของท่านภิกษุรูปใดฉันแล้ว เสนาสนะของท่าน ภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว คิลานปัจจัยเภสัชบริขารของท่านภิกษุรูปใดบริโภคแล้ว ท่านอาศัยภิกษุรูปใดแล้วได้ถวายวิหาร ได้ถวายจีวร ได้ถวายบิณฑบาต ได้ถวาย เสนาสนะ ได้ถวายคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ภิกษุรูปนั้น เข้าปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ในเรือนว่าง...เข้าอยู่...เป็นผู้เข้าแล้ว... ภิกษุรูปนั้นเป็นผู้ได้ จตุตถฌาน ในเรือนว่าง...เป็นผู้ชำนาญ...ภิกษุรูปนั้นทำจตุตถฌานให้แจ้งแล้วในเรือนว่าง ฯลฯ ด้วยอาการ ๓ อย่าง ... ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอ รู้ว่า จักกล่าวเท็จ (๒) กำลังกล่าว ก็ รู้ว่ากำลังกล่าวเท็จ (๓) ครั้นกล่าวแล้ว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จแล้ว (๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความเห็นชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ เมื่อผู้อื่นเข้าใจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย เมื่อเขาไม่เข้าใจ ต้องอาบัติทุกกฏ[๘]

ลักษณะของการแสดงท่าทางอิริยาบถ คือ ลักษณะของบุคคลที่ประสงค์จะอวดอ้างตน เพราะยินดีพอใจในคำยกย่องสรรเสริญ เป็นต้น จึงแสดงพฤติกรรมทางกาย เช่น การแสดงการอยู่ที่สงัด การยืน เดิน นั่ง นอน หรือสื่อทางการกระทำให้ผู้อื่นรู้ว่าตนมีคุณธรรมขั้นสูงหรือเป็นพระอริยบุคคล

๓.๑.๒ เจตนาและอาการ

เจตนา คือ ความจงใจหรือตั้งใจที่จะกระทำการอวด

อาการ คือ พฤติกรรมที่ปรากฏออกมาให้ทราบอันเนื่องมาจากเจตนาที่ประสงค์จะอวดอุตตริมนุสสธรรม บุคคลที่มีเจตนาในการอวดต้องประกอบด้วยอาการ ๗ ประการ คือ

(๑) มีความจงใจจะกล่าวเท็จ

(๒) รู้ว่ากำลังกล่าวเท็จ

(๓) รู้ว่ากล่าวเท็จไปแล้ว

(๔) อำพรางความเห็น

(๕) อำพรางความเห็นชอบ

---

[๘] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒๑/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๑/๒๑๐.

(๖) อำพรางความพอใจ

(๗) อำพรางความประสงค์

อาการทั้ง ๗ ประการข้างต้น ๓ ประการแรกเป็นองค์ประกอบสำคัญในการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม แม้จะไม่ครบองค์ประกอบทั้ง ๗ ก็ตาม และประกอบด้วยลักษณะ คือ

ลักษณะเจตนาในการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริง[๕] : ภิกษุผู้กล่าวอวดคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมจะยินดีเพราะได้รับคำชมหรือยกย่องสรรเสริญ และยินดีเพราะมีความหวังได้ปัจจัย ส่วนผู้ที่กล่าวโกหกหลอกลวง จะมีจิตโทมนัส (ความทุกข์ทางใจ, ความเดือนร้อนใจ)

ลักษณะเจตนาของการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีอยู่จริง : ภิกษุผู้กล่าวอวดคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมมีเจตนาที่จะอวดอ้าง จึงบอกอุตตริมนุสสธรรมให้ผู้อื่นทราบ คือ มีความจงใจกล่าวคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมที่มีอยู่จริง[๖]

สำหรับบุคคลที่ไม่มีเจตนาที่จะกล่าวอวด ไม่นับว่าเป็นผู้ต้องอาบัติใด ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า เป็นสัญญาวิโมกข์ คือ พ้นได้ (ไม่เป็นอาบัติ) เพราะไม่มีเจตนาจะกล่าวอวด ผู้ไม่มีเจตนาจะกล่าวอวดจึงไม่ต้องอาบัติ แต่การพูดหรือแสดงแม้ไม่มีเจตนา ก็จัดเป็นโลกวัชชะเพราะอาบัตินี้มีโทษเป็นอกุศลกรรม จึงทำให้ผู้กล่าวอวดถูกชาวโลกติเตียนหรือต้องโทษทางโลก

ตัวอย่างที่แสดงลักษณะบุคคลที่มีเจตนากล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม เช่น

(๑) ภิกษุรูปนั้นเข้าปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌานในเรือนว่าง ...เข้าอยู่...เป็นผู้เข้าแล้ว....เป็นผู้ได้...เป็นผู้ชำนาญ...ทำจตุตถฌานให้แจ้ง ด้วยอาการ ๓ อย่าง... ด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า จักกล่าวเท็จ (๒) กำลังกล่าว ก็ รู้ว่ากล่าวเท็จ (๓) ครั้นกล่าวแล้ว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จแล้ว ๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ เมื่อผู้อื่นเข้าใจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย เมื่อเขาไม่เข้าใจ ต้องอาบัติทุกกฏ[๗]

---

[๕] ดูรายละเอียดใน วิ.ฏีกา (บาลี) ๓๑๔-๓๑๖/๑๓๒.

[๖] สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๗๗/๑๖.

[๗] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒๑/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๑/๒๑๐.

(๒) ภิกษุกล่าวแก่อนุปสัมบันว่า ภิกษุรูปใดใช้สอยจีวรของท่าน...ฉันบิณฑบาต...ใช้สอยเสนาสนะ...บริโภคคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของท่าน ภิกษุรูปนั้นเข้าจตุตถฌานในเรือนว่าง ภิกษุรูปนั้นเข้าอยู่... เป็นผู้เข้าแล้ว... เป็นผู้ได้... เป็นผู้ชำนาญ... ทำให้แจ้งจตุตถฌานในเรือนว่าง....วิหารของท่านภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว จีวรของท่านภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งจตุตถฌานในเรือนว่าง[๘]

๓.๑.๓ บุคคล (ผู้พูด ผู้รับรู้ ผู้ถูกพาดพิง

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับอุตตริมนุสสธรรม มีลักษณะที่ควรพิจารณา ดังนี้

บุคคล คือ บุคคลทั่วไปที่เกี่ยวกับอุตตริมนุสสธรรม ในฐานะต่าง ๆ คือ บุคคลผู้พูดอวดอุตตริมนุสสธรรม บุคคลผู้รับรู้ในฐานะเป็นผู้รับฟังหรือเห็นการอวดอุตตริมนุสสธรรม หรือบุคคลผู้ถูกพาดพิง ที่ผู้อื่นได้กล่าวถึงเนื่องกับอุตตริมนุสสธรรม ไม่ใช่เป็นผู้พูดอวดเอง และไม่ใช้บุคคลผู้รับรู้ในขณะนั้น เป็นเพียงผู้ถูกอ้างถึงเท่านั้น

ประเภทของบุคคลนั้น มีหลักเกณฑ์กำหนดในเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรม คือ

(๑) **บุคคลผู้พูด** หมายถึง ภิกษุในพระพุทธศาสนานี้ ที่ได้รับการอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา เมื่อภิกษุนี้พูดอวดอุตตริมนุสสธรรม จึงมีโทษตามพุทธบัญญัติที่ระบุไว้ตามลักษณะโทษที่หนักหรือเบา คือ อาบัติปาราชิก เป็นโทษหนักผู้ต้องอาบัตินี้ ต้องขาดจากความเป็นภิกษุ ไม่มีสังวาสการอยู่รวมกับภิกษุอื่น ต้องถูกขับออกจากหมู่สงฆ์ อาบัติปาจิตตีย์ ถุลลัจจัย ทุกกฏ เป็นอาบัติที่มีโทษประกอบกับอกุศลกรรม ในทางพระวินัย กำหนดให้ภิกษุผู้ต้องอาบัติดังกล่าวนี้ แสดงโทษต่อหน้าภิกษุรูปอื่น จึงจะพ้นจากอาบัติได้

(๒) **บุคคลผู้รับรู้** หมายถึง บุคคลผู้เป็นมนุษย์ทั่วไป จะเป็นบรรพชิต คฤหัสถ์ สามเณร สามเณรี เป็นเพศชายหรือหญิงก็ตาม ซึ่งเป็นผู้ที่รับทราบการอวดอุตตริมนุสสธรรมของภิกษุผู้พูด บุคคลที่รับรู้รับทราบตามปกติวิสัยมนุษย์ ด้วยการฟังหรือการเห็น ไม่ใช้การรับรู้ด้วยอำนาจพิเศษคือหูทิพย์ (ความสามารถพิเศษในการได้ยินเสียงระยะใกล้และไกล) หรือตาทิพย์ (ความสามารถพิเศษในการเห็นหมู่ผู้กำลังจุติและเกิด)

บุคคลผู้ไม่ใช่มนุษย์ เช่น เทวดา มาร พรหม เปรต ยักษ์และสัตว์ดิรัจฉาน ไม่

---

[๘] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๗๖/๑๕๓-๑๕๔, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๕/๒๖๗.

นับเป็นบุคคลผู้รับรู้ที่จะเป็นเหตุให้ภิกษุผู้พูดอวดอุตตริมนุสสธรรมต้องอาบัติได้

(๓) **บุคคลผู้ถูกพาดพิง** หมายถึง บุคคลที่ผู้อื่นกล่าวถึงในด้านพฤติกรรม ความประพฤติวัตรปฏิบัติ หรือปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ เชื่อมโยงเข้ากับอุตตริมนุสสธรรม หรือบุคคลที่ถูกพาดพิงถึงในฐานะเป็นพระอริยบุคคล

ลักษณะของบุคคลต่าง ๆ ในฐานะที่เกี่ยวข้องกับอุตตริมนุสสธรรม มีตัวอย่างดังนี้

(๑) **ภิกษุรูปหนึ่ง** (ผู้พูด) อยู่ในที่สงัด กล่าวอุตตริมนุสสธรรม มี**ภิกษุรูปหนึ่ง** (ผู้รับรู้) รู้จิตของภิกษุนั้น จึงมาตักเตือนว่า อย่างได้กล่าวอย่างนั้น ไม่ได้มีคุณธรรมเช่นนั้นอยู่[๙]

(๒) **ภิกษุรูปหนึ่ง** (ผู้พูด) บอก**อุบาสกคนหนึ่ง** (ผู้รับรู้) ว่า **ภิกษุ** (ผู้ถูกพาดพิง) ที่อุบาสกบำรุงอยู่ด้วยบิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารนั้น เป็นพระอรหันต์[๑๐]

๓.๑.๔ ปัจจัยแวดล้อม

ปัจจัยแวดล้อม หมายถึง วัตถุ เหตุการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมใด ๆ ที่บุคคลอ้างถึงประกอบกับบุคคล หรือคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม เช่น จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เภสัช เครื่องมือใช้สอย พฤติกรรม ข้อวัตรปฏิบัติ เป็นต้น

ลักษณะของบุคคลที่อ้างปัจจัยแวดล้อมประกอบเข้าอุตตริมนุสสธรรม เช่น

ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า ภิกษุรูปใดใช้สอย**จีวร**ของท่าน ภิกษุรูปใดฉัน**บิณฑบาต**ของท่าน ภิกษุรูปใดใช้สอย**เสนาสนะ**ของท่าน ภิกษุรูปใดบริโภค **คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร**ของท่าน **วิหาร**ของท่านภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว...ภิกษุรูปนั้น เข้าปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ในเรือนว่าง ... เข้าอยู่ ... เป็นผู้เข้าแล้ว ... ภิกษุรูปนั้นเป็นผู้ได้ จตุตถฌาน ในเรือนว่าง ... เป็นผู้ชำนาญ ... ภิกษุรูปนั้นทำจตุตถฌานให้แจ้งแล้วในเรือนว่าง ฯลฯ ด้วยอาการ ๓ อย่าง ... ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า จักกล่าวเท็จ (๒) กำลังกล่าว ก็ รู้ว่ากำลังกล่าวเท็จ (๓) ครั้นกล่าวแล้ว ก็รู้ว่ากล่าวเท็จแล้ว (๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความเห็นชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ เมื่อผู้อื่นเข้าใจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย เมื่อเขาไม่

---

[๙] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒๔/๑๕๔, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๔/๒๑๔.

[๑๐] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒๔/๑๕๕, วิ.มหา (ไทย) ๑/๒๒๔/๒๑๕.

เข้าใจ ต้องอาบัติทุกกฏ[๑๑]

ลักษณะของการอวดอุตตริมนุสสธรรมนี้มีข้อพิจารณาที่สำคัญ คือ ลักษณะการใช้คำพูดที่เนื่องกับอุตตริมนุสสธรรม เป็นคำพูดที่มีความจริงหรือเท็จ หรือการกระทำเพียงการเคลื่อนไหวร่างกาย การวางท่าทางให้เหมือนว่าเป็นผู้มีธรรมขั้นสูงดังกล่าว ต้องประกอบด้วยเจตนาจงใจปรารถนาจะโอ้อวด หรือจงใจกล่าวเท็จ หลอกลวง ต้องประกอบด้วยบุคคล ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นผู้พูดหรือผู้แสดงอุตตริมนุสสธรรม ที่เป็นพระภิกษุเป็นผู้จะต้องโทษทางพระวินัย ส่วนในฐานะผู้รับรู้ หรือผู้ถูกพาดพิง ที่ไม่นำอุตตริมนุสสธรรมบอกหรือแสดงต่อ ก็ไม่มีโทษ ส่วนปัจจัยแวดล้อม เป็นเพียงสื่อที่บุคคลนำเข้ามาประกอบ เมื่อนำเข้ามาอ้างประกอบกับอุตตริมนุสสธรรม ก็มีโทษหนักหรือเบาตามหลักการดังกล่าวแล้ว

๓.๒ เกณฑ์ติดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๓.๒.๑ เกณฑ์ติดสินทางพระวินัยในฐานเป็นอาบัติปาราชิก

หลักการพิจารณาทางพระวินัยในเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรม ในฐานที่เป็นสาเหตุให้ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก มีหลักการ ๓ ประการคือ

(๑) ภิกษุไม่รู้ไม่เห็น แต่จงใจกล่าวเท็จทั้งรู้ โดยอ้างอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่ว่า มีอยู่ในตนเอง หรือตนเองมีธรรมเหล่านั้นอยู่ ตนเองรู้เห็นธรรมเหล่านั้น หรืออ้างภาวะเป็นพระอริยบุคคลแล้ว บอกหรือแสดงให้บุคคลทั่วไปได้ให้รับทราบ ผู้รับฟังจะซักไซ้สอบถามหรือไม่สอบถามก็ตาม ภิกษุรูปนั้นต้องโทษเป็นอาบัติปาราชิก

(๒) ภิกษุไม่รู้ไม่เห็น แต่จงใจกล่าวเท็จทั้งรู้ โดยอ้างอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่ด้วยการใช้คำพูดให้ผิดไปในอุตตริมนุสสธรรมข้ออื่น เช่น จะกล่าวว่าปฐมฌาน แต่กล่าวทุติยฌาน เป็นต้น และมีผู้รับฟังรับรู้ในขณะนั้น เข้าใจเนื้อความของคำพูดนั้น ภิกษุรูปนั้นต้องโทษเป็นอาบัติปาราชิก

(๓) ภิกษุไม่รู้ไม่เห็น มีความจงใจหลอกลวง แสดงการเคลื่อนไหวทางร่างกายที่

---

[๑๑] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒๑/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๑/๒๑๐.

สื่อให้ทราบว่า ตนดำรงอยู่ในภาวะเป็นพระอริยบุคคล ภิกษุรูปนั้นต้องโทษเป็นอาบัติปาราชิก

ลักษณะของบุคคลผู้อวดอุตตริมนุสสธรรมที่จัดเป็นอาบัติปาราชิก มีตัวอย่างดังนี้

๑. ภิกษุรูปหนึ่งไม่รู้ไม่เห็น จงใจกล่าวเท็จทั้งรู้ว่า "กระผมละสังโยชน์ได้"

๒.ภิกษรูปอื่น ก็กล่าวว่า "กระผมก็ละอาสวะได้"

๓. ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ก็อ้างอุตตริมนุสสธรรมว่า "ธรรมเหล่านั้นกระผมก็มี"

๔. ภิกษุรูปหนึ่ง อ้างตนในอุตตริมนุสสธรรมว่า "กระผมก็ปรากฏในธรรมนั้น"

๕. ภิกษุรูปหนึ่ง ต้องการจะอวดอ้างตนเนื่องจากมีข้อตกลงว่า ผู้ที่ออกจากวิหารก่อนเป็นพระอรหันต์ ภิกษุรูปนั้นจึงออกจากวิหารโดยต้องการให้ภิกษุรูปอื่นทราบว่าตนเป็นพระอรหันต์

กรณีตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า ภิกษุทั้งหมดมีเจตนาอวดอุตตริมนุสสธรรมและประสงค์จะกล่าวเท็จโดยอ้างธรรมขั้นสูงที่ไม่มีอยู่ในตนเอง จึงจัดเข้าในเกณฑ์ของการอวดอุตตริมนุสสธรรมในฐานที่เป็นอาบัติปาราชิก

๓.๒.๒ เกณฑ์ติดสินทางพระวินัยในฐานเป็นอาบัติปาจิตตีย์

หลักเกณฑ์พิจารณาทางพระวินัยในเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรม ในฐานที่เป็นสาเหตุให้ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ มี ๒ ประการคือ

(๑) ภิกษุจงใจจะกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม จึงบอกบุคคลทั่วไป (ยกเว้น ภิกษุ ภิกษุณี) โดยอ้างอุตตริมนุสสธรรมว่า มีอยู่ในตนเอง หรือตนเองมีธรรมเหล่านั้นอยู่ ตนเองรู้เห็นธรรมเหล่านั้น ภิกษุผู้กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

(๒) ภิกษุจงใจจะกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง จึงบอกบุคคลทั่วไป โดยกล่าวคำพูดผิดไปในอุตตริมนุสสธรรมข้อใด ๆ ก็ตาม เช่น จะกล่าวว่า "ปฐมฌาน" แต่กล่าวเป็น "ทุติยฌาน" และมีผู้รับรู้ในขณะนั้นเข้าใจเนื้อความนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ลักษณะของบุคคลที่กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง มีดังนี้

(๑) ภิกษุกล่าวแก่อนุปสัมบันว่า "ข้าพเจ้าเข้าสุญญตวิโมกข์แล้ว ฯลฯ ข้าพเจ้าเข้าอนิมิตตวิโมกข์...อัปปณิหิตวิโมกข์...สุญญตสมาธิ...อนิมิตตสมาธิ...อัปปณิหิตสมาธิแล้ว...ข้าพเจ้าเข้าอยู่...ข้าพเจ้าเป็นผู้เข้าแล้ว...ข้าพเจ้าเป็นผู้ได้อัปปณิหิตสมาธิ...ข้าพเจ้าเป็นผู้ชำนาญ

... ข้าพเจ้าทำอัปปณิหิตสมาธิให้แจ้งแล้ว" ต้องอาบัติปาจิตตีย์[๑๒]

(๒) **ภิกษุประสงค์จะกล่าวแก่อนุปสัมบันว่า** "ข้าพเจ้าเข้าปฐมฌาน แล้ว" แต่กล่าวว่า "ข้าพเจ้าเข้าตติยฌาน ฯลฯ จตุตถฌาน สุญญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ อัปปณิหิตวิโมกข์ สุญญตสมาธิ อนิมิตตสมาธิ อัปปณิหิตสมาธิ สุญญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณิหิตสมาบัติ วิชชา ๓ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล และอรหัตตผลแล้ว ฯลฯ ข้าพเจ้าสละ ราคะแล้ว ข้าพเจ้าสละโทสะแล้ว และข้าพเจ้าสละ คาย พ้น ละ สลัด เพิก ถอนโมหะ ขึ้นแล้ว" เมื่อผู้อื่นเข้าใจต้องอาบัติปาจิตตีย์[๑๓]

กรณีตัวอย่างนี้แสดงว่า ภิกษุที่มีอุตตริมนุสสธรรมขั้นสูง แม้มีคุณจริง แต่ประสงค์จะอวดคุณจึงบอกให้คนทั่วไปที่ไม่ใช่ภิกษุ ภิกษุณีได้รับทราบ ด้วยใช้คำพูด (วจีกรรม) แม้ไม่ได้ใช้คำพูด แต่แสดงออกทางกาย (กายกรรม) ก็นับเข้าในลักษณะการอวดเช่นกัน ส่วนกรณีที่ภิกษุจะบอกคุณคือ สุตะ ปริยัติ และศีล แก่บุคคลทั่วไป (อนุปสัมบัน) ก็สามารถทำได้และในกรณีเป็นพระอรหันต์ เมื่อถูกรบเร้าในเวลาจะปรินิพพานหรือในเวลาอื่น ๆ ก็สามารถบอกอุตตริมนุสสธรรมแก่ภิกษุ ภิกษุณี (ผู้เป็นอุปสัมบัน) ได้[๑๔]

๓.๒.๓ เกณฑ์ติดสินทางพระวินัยในฐานเป็นอาบัติถุลลัจจัย

หลักการพิจารณาทางพระวินัยในเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรม ในฐานที่เป็นสาเหตุให้ภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัย มีหลักการ ๒ ประการคือ

(๑) ภิกษุไม่รู้ไม่เห็น แต่จงใจกล่าวเท็จที่ทั้งรู้ โดยอ้างอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงในตน ด้วยคำพูดให้ผิดไปในอุตตริมนุสสธรรมข้ออื่น เช่น จะกล่าวว่าปฐมฌาน แต่กล่าวทุติยฌาน เป็นต้น และมีผู้รับรู้ในขณะนั้น แต่ไม่เข้าใจเนื้อความของคำพูดนั้น ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย

(๒) ภิกษุไม่รู้ไม่เห็น แต่จงใจกล่าวเท็จทั้งรู้ โดยอ้างอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่

---

[๑๒] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๗๑/๑๔๕, วิ.มหา (ไทย) ๒/๗๑/๒๕๗.

[๑๓] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๗๔/๑๕๐-๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๔/๒๖๔.

[๑๔] วิ.มหา.อ. (บาลี) ๒/๗๗/๒๗๓.

จริงในตน พาดพิงบุคคลอื่นและปัจจัยแวดล้อมอันเกี่ยวข้องกับสถานที่ ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้สอย อาหารเคื่องบริโภค หรือยารักษาโรค หรืออ้างอิงอากัปกิริยาการกระทำต่าง ๆ รวมทั้งข้อวัตรปฏิบัติอื่น ๆ เป็นต้น ถ้าผู้ฟังเข้าใจเนื้อความนั้น ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย

ในลักษณะของภิกษุที่กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีจริง มีตัวอย่างดังนี้

(๑) ภิกษุรูปหนึ่งบอกภิกษุอีกรูปหนึ่งว่า "พวกภิกษุสัทธิวิหาริกของพระอุปัชฌาย์ของพวกเรา ล้วนเป็นพระอรหันต์"[๑๕]

(๒) ภิกษุรูปหนึ่งบอกภิกษุอีกรูปหนึ่งว่า "พวกภิกษุอันเตวาสิกของพระอุปัชฌาย์ของพวกเราล้วนมีฤทธานุภาพมาก"[๑๖]

(๓) ภิกษุรูปหนึ่งบอกอุบาสกคนหนึ่งว่า "อุบาสก ภิกษุรูปที่อยู่ในวิหารของท่านเป็นพระอรหันต์"

(๔) ภิกษุรูปหนึ่งบอกอุบาสกคนหนึ่งว่า "อุบาสก ภิกษุรูปที่ท่านบำรุงด้วยจีวรบิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารนั้น เป็นพระอรหันต์"[๑๗]

(๕) ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ (ไม่มีจิตคิดอวด) ถูกภิกษุทั้งหลายถามว่า "ท่านยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ" ภิกษุอาพาธนั้นตอบว่า ปุถุชนไม่สามารถอดกลั้นได้[๑๘]

กรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ภิกษุที่เจตนาจงใจจะกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่จริงของบุคคลอื่น หรืออ้างภาวะเป็นพระอริยบุคคลของบุคคลอื่น ทั้งหมดนี้ เป็นลักษณะของการกล่าวอวดที่พาดพิงวัตถุ และบุคคลอื่น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่ต้องโทษเบา ส่วนกรณีที่ไม่มีเจตนาจะอวดแต่อ้างคุณธรรมว่ามีอยู่ในตน ก็ถือว่าเป็นอาบัติด้วย

๓.๒.๔ เกณฑ์ตัดสินทางพระวินัยในฐานเป็นอาบัติทุกกฏ

หลักการพิจารณาทางพระวินัยในเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมในฐานที่เป็นสาเหตุให้ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏมี ๕ ประการคือ

---

[๑๕] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๓/๒๑๒-๒๑๓.

[๑๖] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๓/๒๑๓.

[๑๗] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๔/๒๑๕.

[๑๘] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๕/๒๑๗.

(๑) ภิกษุไม่รู้ไม่เห็น แต่จงใจกล่าวเท็จทั้งรู้ โดยอ้างอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่ พาดพิงบุคคลอื่น และปัจจัยแวดล้อมอันเกี่ยวข้องกับสถานที่ ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้สอย อาหาร เครื่องบริโภค ถ้าผู้ฟังไม่เข้าใจเนื้อความนั้น ภิกษุผู้อวดต้องอาบัติทุกกฏ

(๒) ภิกษุจงใจจะกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง จึงบอกบุคคลทั่วไป โดยกล่าวคำพูดผิดไปในอุตตริมนุสสธรรมข้อใด ๆ ก็ตาม เช่น "ปฐมฌาน" แต่กล่าวเป็น "ทุติยฌาน" และมีผู้รับรู้ในขณะนั้น แต่ไม่เข้าใจเนื้อความนั้น ภิกษผู้อวดต้องอาบัติทุกกฏ

(๓) ภิกษุจงใจกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริงของบุคคลอื่น ต้องอาบัติทุกกฏ

(๔) ภิกษุปรารถนาการยกย่องจากบุคคลอื่น จึงแสดงพฤติกรรมทางกาย มียืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้นที่สื่อว่าเป็นผู้มีคุณวิเศษ ต้องอาบัติทุกกฏ

(๕) ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุที่อวดอุตตริมนุสสธรรมจนเป็นเหตุให้ต้องอาบัติดังกล่าว มีตัวอย่างดังนี้

(๑) ภิกษุประสงค์จะกล่าวแก่อนุปสัมบันว่า "ข้าพเจ้าเข้าทุติยฌานแล้ว" แต่กล่าวว่า จิตของข้าพเจ้าปลอดจากโมหะ" เมื่อผู้อื่นเข้าใจ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เมื่อเขาไม่เข้าใจ ต้องอาบัติทุกกฏ[๑๙]

(๒) ภิกษุกล่าวแก่อนุปสัมบันว่า "วิหารของท่านภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว จีวรของท่านภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว บิณฑบาตของท่านภิกษุรูปใดฉันแล้ว เสนาสนะของท่านภิกษุรูปใดใช้สอยแล้ว คิลานปัจจัยเภสัชบริขารของท่านภิกษุรูปใดบริโภคแล้ว ภิกษุรูปนั้นเข้าจตุตถฌานในเรือนว่างแล้ว...ภิกษุรูปนั้นเข้าอยู่...ภิกษุรูปนั้นเป็นผู้เข้าแล้ว...ภิกษุรูปนั้นเป็นผู้ได้...ภิกษุรูปนั้นเป็นผู้ชำนาญ...ทำจตุตถฌานให้แจ้งในเรือนว่างแล้ว" ต้องอาบัติทุกกฏ[๒๐]

(๓) ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาว่า ประชาชนจักยกย่องเราจึงอยู่ป่า ประชาชนก็ยกย่องท่านอย่างนั้น

(๔) ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาว่า ประชาชนจักยกย่องเราจึงเที่ยวบิณฑบาตประชาชนก็ยกย่องท่านอย่างนั้น

(๕) ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาว่า ประชาชนจักยกย่องเราจึงเดินจงกรม ประชาชนก็

---

[๑๙] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๗๔/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๔/๒๖๔.

[๒๐] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๗๖/๑๕๓-๑๕๔, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๖/๒๖๗.

ยกย่องท่านอย่างนั้น

(๖) ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาว่า ประชาชนจักยกย่องเราจึงยืน ประชาชนก็ยกย่องท่านอย่างนั้น

(๗) ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาว่า ประชาชนจักยกย่องเราจึงนั่ง ประชาชนก็ยกย่องท่านอย่างนั้น

(๘) ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาว่า ประชาชนจักยกย่องเรา จึงนอน ประชาชนก็ยกย่องท่านอย่างนั้น

(๙) ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ในที่สงัด กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม ภิกษุผู้รู้ความคิดของผู้อื่นรูปหนึ่งตักเตือนท่านว่า "ท่านอย่ากล่าวอย่างนั้น เพราะท่านไม่มีธรรมเช่นนั้น"

(๑๐) ภิกษุอีกรูปหนึ่งอยู่ในที่สงัด กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม เทพดาตักเตือนท่านว่า "พระคุณเจ้า พระคุณเจ้าอย่ากล่าวอย่างนั้น เพราะพระคุณเจ้าไม่มีธรรมอย่างนั้น"

ใจความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า ส่วนใหญ่ภิกษุที่ปรารถนาจะได้รับคำยกย่องจากผู้อื่น จึงไปอยู่ป่า บางรูปเที่ยวบิณฑบาต บางรูปเดินจงกรม บางยืน เดิน นั่ง นอน หรือพักอาศัยอยู่ในที่สงัดปลีกวิเวก และประชาชนก็ยกย่องภิกษุอย่างนั้น ซึ่งแสดงถึงพฤติกรรมที่ส่อให้เห็นความต้องการโอ้อวดข้อวัตรปฏิบัติหรือความมีธรรมที่โดดเด่นบางอย่าง

๓.๒.๕ เกณฑ์ตัดสินทางพระวินัยในฐานที่ไม่จัดเป็นอาบัติ

หลักการพิจารณาทางพระวินัยในเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรม ในฐานที่เป็นสาเหตุให้ภิกษุไม่ต้องอาบัติ ดังนี้

(๑) ไม่ต้องอาบัติ เพราะมีสาเหตุคือ เข้าใจผิดว่าได้บรรลุ ไม่มีเจตนาจะโอ้อวด (ไม่มีความคิดหลอกลวง) เป็นคนวิกลจริต (เป็นคนบ้า) เป็นคนมีจิตฟุ้งซ่าน (โรคจิตเลอะเลือน) เป็นคนได้รับทุกขเวทนาหนัก เป็นภิกษุต้นบัญญัติ[๒๑]

(๒) บอกการบรรลุอรหัตผลให้ภิกษุด้วยกันได้ทราบ (บอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีอยู่จริง)[๒๒]

---

[๒๑] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒๒/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๒/๒๑๐.

[๒๒] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๒๒๒/๕๔๔.

(๓) บุคคลที่ถูกพาดพิงถึงว่ามีอุตตริมนุสสธรรม หรือเป็นพระอริยบุคคล

(๔) การบอกคุณอื่น ๆ ให้บุคคลทั่วไปทราบ เช่น สุตะ (ความรู้ที่ได้ศึกษามา) ปริยัติ (การศึกษาเล่าเรียน) หรือศีล เป็นต้น

ลักษณะของบุคคลที่อ้างอุตตริมนุสสธรรม โดยที่ไม่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติ เช่น

(๑) ภิกษุรูปหนึ่งประกาศตนว่าได้อรหัตตผล เพราะเข้าใจผิดว่าได้บรรลุ ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ ถูกภิกษุถามว่า ท่านมีอุตตริมนุสสธรรมหรือไม่ ภิกษุอาพาธตอบว่า การบรรลุอรหัตตผลทำได้ไม่ยาก ภิกษุรูปหนึ่งตอบว่า ท่านที่บำเพ็ญความเพียรสามารถจะมีธรรมนั้นได้ ภิกษุรูปหนึ่งตอบว่า ผมไม่กลัวตาย ภิกษุรูปหนึ่งตอบว่า ผู้มีความร้อนใจต้องกลัวแน่ (ข้าพเจ้าไม่ร้อนใจ) ภิกษุรูปหนึ่งตอบว่า ผู้ประกอบถูกต้องสามารถจะมีธรรมนั้น ภิกษุอีกหนึ่งตอบว่า ผู้มีความเพียรสามารถมีธรรมนั้นได้ ภิกษุอีกรูปหนึ่งตอบว่า คนทั่วไปไม่อาจอดกลั้นได้ ภิกษุรูปหนึ่งถูกญาตินิมนต์ให้ครองเรือน จึงกล่าวว่า บุคคลอย่างอาตมาไม่ควรครองเรือน ภิกษุรูปหนึ่งถูกญาตินิมนต์ให้มาบริโภคกาม จึงกล่าวว่า อาตมาปฏิเสธกามแล้ว ภิกษุรูปหนึ่งถูกถามถึงความยินดี จึงตอบ ท่านยินดีในความยินดีอย่างยิ่ง ภิกษุดังกล่าวมานี้ ไม่มีเจตนาจะอวดจึงไม่ต้องอาบัติ

(๒) คฤหัสถ์บางคนมีจิตเลื่อมใสในตัวภิกษุ จึงพูดยกย่องภิกษุว่าเป็นพระอรหันต์ ชมเชยข้อปฏิบัติและยกให้เป็นพระอริยบุคคล

(๓) พระอริยบุคคลที่ไม่คุณวิเศษจริง บอกหรือแสดงคุณที่ได้ประสบมา ไม่มีเจตนาที่จะอวดคุณใด เช่น พระโมคคัลลานะบอกภิกษุถึงเรื่องคุณธรรมที่ได้ประสพด้วยตนเอง หรือเหตุการณ์ภายนอกที่ได้รู้ได้เห็นมาตามที่เป็นจริง เช่นเรื่องอัฏฐิกสังขลิกเปรต (เปรตมีแต่ร่างกระดูก) เป็นต้น ที่กล่าวถึงพระโมคคัลลานะกล่าวชวนพระลักขณะให้ไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ด้วยกัน ครั้นกลับจากบิณฑบาตจึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ตนได้เห็นเปรตซึ่งมีสภาพต่าง ๆ น่าอัศจรรย์ที่ได้เห็นเช่นนั้น ภิกษุจำนวนหนึ่งได้ฟังก็ตำหนิว่า พระโมคคัลลานะกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม ขณะนั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่า บรรดาสาวกที่มีจักษุญาณก็มีอยู่ พระโมคคัลลานะกล่าวความจริงที่ตนได้รู้ได้เห็น จึงไม่ต้อง
อาบัติ เป็นต้น ส่วนเรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่องที่พระโมคคัลลานะบอกว่า แม่น้ำตโปทาไหลผ่านระหว่างมหานรก ๒ ขุม แม่น้ำตโปทานี้ไหลมาจากสระน้ำเย็นจืดสนิท มีฝูงปลาเต่าอยู่มาก มีดอกบัวขนาดเท่าวงล้อ แต่แม่น้ำตโปทานี้ก็ยังคงร้อนเดือดพล่าน หรือพระเจ้าพิมพิสารแพ้สงครามแก่เจ้าลิจฉวี ภายหลังระดมพลไปรบจนได้รับชัยชนะและให้ตีกลองประกาศชัยชนะ

หรือตอนที่เข้าอาเนญชสมาธิที่ฝั่งแม่น้ำสัปปินิกา ได้ยินเสียงโขลงช้างที่ลงน้ำขึ้นมาแล้วส่งเสียงร้องเหมือนนกกระเรียน และเรื่องพระโสภิตะบอกภิกษุว่าระลึกชาติได้ ๕๐๐ กัป

กรณีตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ภิกษุที่กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมเพราะเข้าใจผิดว่าตนได้บรรลุธรรม ไม่มีเจตนาที่จะกล่าวอวด มีการกล่าวเพียงคุณธรรมพิเศษโดยไม่ได้มีเจตนาที่จะโอ้อวด หรือโกหกหลอกลวง และมีการกล่าวเพียงสภาพธรรมที่ได้รู้ได้เห็นของผู้มีฌานสมาบัติหรือญาณอภิญญา โดยที่ไม่มีเจตนาโอ้อวด ทั้งหมดนี้ไม่จัดว่าต้องอาบัติ

๓.๒.๖ เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม

หลักการทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาปฏิบัติเป็นปทัฏฐานทางศีลธรรมเป็นข้อปฏิบัติอันเหมาะสมในเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรม คือ ความประพฤติหรือการกระทำทางกาย (กายกรรม) และการกระทำทางวาจา (วจีกรรม) ที่ดีงาม เป็นหลักการเพื่อการละเว้นสิ่งก่อให้เกิดโทษที่เนื่องกับการอวดอุตตริมนุสสธรรม และประพฤติชอบในหลักธรรมที่จะพัฒนาตนให้เป็นผู้เจริญ เป็นสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือ การที่บุคคลมีวาจาชอบ การงานชอบ อาชีพชอบ ในหลักศีลธรรมดังกล่าวมา มีสาระสำคัญ ดังนี้

๑) ศีล

เมื่อกล่าวถึงศีลในส่วนจะเกี่ยวเนื่องกับอุตตริมนุสสธรรม คือ บุคคลที่กล่าวเท็จคำโกหกหลอกลวง คำที่ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ในฐานเป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์ สามเณร หรือ ภิกษุ ได้แก่ ข้อมุสาวาท ที่ว่าด้วยการกล่าวเท็จอันประกอบด้วยเจตนาที่จะให้เกิดความเข้าใจผิด ๘ ประการ ดังนี้

๑. ไม่ได้เห็น แต่กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็น
๒. ไม่ได้ยิน แต่กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้ยิน
๓. ไม่ทราบ แต่กล่าวว่า ข้าพเจ้าทราบ
๔. ไม่รู้ แต่กล่าวว่า ข้าพเจ้ารู้
๕. ได้เห็น แต่กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่ได้เห็น
๖. ได้ยิน แต่กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ยิน
๗. ทราบ แต่กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบ

๘. รู้ แต่กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่รู้[๒๓]

ในฐานะคฤหัสถ์ และสามเณร การละเมิดศีลจัดเป็นศีลเภท คือทำลายศีลให้เสียไป ในฐานะภิกษุ การกล่าวเท็จทำให้ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒) มัชฌิมศีล

ศีลอย่างกลาง ในข้อที่ว่าด้วยการเว้นขาดจากการหลอกลวงและพูดเลียบเคียงหวังได้ลาภสักการะ คือ การเว้นขาดจากการพูดหลอกลวงและการพูดเลียบเคียง เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพูดหลอกลวง เลียบเคียง หว่านล้อม พูดและเล็ม ใช้ลาภต่อลาภ[๒๔]

ลักษณะการโกหกของบุคคลที่หวังผลประโยชน์ ให้สิ่งของเพียงเล็กน้อยแต่หวังผลประโยชน์ตอบแทนภายหน้า เป็นเหตุให้เกิดมิจฉาชีพ คือการเลี้ยงชีพอันมิชอบ และเป็นความเสียหายหรือเศร้าหมองสำหรับภิกษุ ในข้ออาชีวปาริสุทธิศีล อันเนื่องจากสาเหตุ คือ

ก) วิธีหลอกลวง คือ การวางแผนหรือทำท่าทางลวงผู้อื่นให้หลงเชื่อด้วยอุบายบางอย่าง เช่น ภิกษุทำทีอยากได้ปัจจัยสี่ที่เลวและแตกต่างจากปัจจัยสี่ที่ดีประณีต ทำทีไม่ต้องการ แสร้งรับปัจจัยสี่ที่ดีประณีต เพื่อให้ผู้อื่นคิดว่า ตนรับปัจจัยเพราะมีกรุณา เรียกว่า วิธีล่อลวงด้วยอุบายแสร้งปฏิเสธแล้วรับปัจจัย การแสร้งทำท่าให้ดูสง่าและกล่าวว่า อาตมาได้ฌาน แล้วสาธยายธรรมเพื่อรับปัจจัย เรียกว่า วิธีล่อลวงด้วยทำอิริยาบถ และการแสร้งพูดเพราะต้องการตอบแทนคือคำยกย่อง สรรเสริญ เช่นว่า อาตมาบรรลุอริยสัจและอยู่แบบวิเวก อาตมาปฏิบัติกรรมฐาน คำสอนอาตมาลึกซึ้งสุขุมคัมภีรภาพมาก อาตมาได้อุตตริมนุสสธรรม เรียกว่า วิธีล่อลวงด้วยการพูดเลียบเคียง[๒๕] จัดเป็นมิจฉาชีพประการหนึ่ง

ข) วิธีใช้คำพูดป้อยอ[๒๖] คือ การพูดประสบประแจง ประจบสอพลอ ไม่จริงใจ หรือให้ความบันเทิงด้วยหวังจะได้รับผลประโยชน์และผลตอบแทน

ค) วิธีบอกใบ้[๒๗] คือ การกระทำหรือพูดสิ่งที่มีประโยชน์แล้วเลียบเคียงเพื่อ

---

[๒๓] วิ.มหา (ไทย) ๒/๓/๑๘๗.

[๒๔] ที.สี. (บาลี) ๙/๒๐/๙, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๐/๘.

[๒๕] ดูรายละเอียดใน พระอุปติสสเถระ,**วิมุตติมรรค**, หน้า ๒๐.

[๒๖] **เรื่องเดียวกัน.** หน้า ๒๐.

[๒๗] **อ้างแล้ว.**

หวังจะได้ผลประโยชน์ตอบแทน เช่น ภิกษุแสดงธรรมแก่คฤหบดีหวังจะให้เขาอุปถัมภ์ตน หวังผลประโยชน์

ฆ) วิธีบีบบังคับ คือ วิธีที่บุคคลที่หวังผลประโยชน์แล้วทำให้ผู้อื่นกลัว จากการจะถูกทำร้ายหรือกลัวจะเกิดความแตกแยกในหมู่คณะ หรือผู้ที่ที่ข่มขู่จะทำอันตราย[๒๘]

ง) วิธีให้ของเพื่อหวังจะได้ของมาก คือ บุคคลที่หวังผลประโยชน์ ให้ของผู้อื่นน้อย แต่หวังจะได้รับผลตอบแทนมาก ๆ หรือแสร้งทำโดยเอาผลประโยชน์จากฝ่ายหนึ่งไปให้อีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อตนจะได้ผลประโยชน์มาก ๆ[๒๙]

จ) วิธีการอื่น ๆ เช่น การให้สิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อหวังผลประโยชน์ (ให้ไม้ไผ่ ดอกไม้ ผลไม้ ไม้ชำระฟัน เครื่องหอม) การทำนายทายทัก พยากรณ์โชคชะตา รวมทั้งลักษณะท่าทาง ทายสิ่งเป็นมงคลและอัปมงคล การทำให้ร้านค้ารุ่งเรือง การจำหน่ายศัสตราวุธ การกระทำทั้งหมดจัดเป็นมิจฉาชีพประเภทหนึ่ง[๓๐]

๓) มหาศีล

ศีลขั้นสูง เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อทำให้เป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ติดในเดรัจฉานวิชา โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องการเสกเป่า หรือเป็นเจ้าพิธีช่วยให้บุคคลมีโชคดี ไม่มีเคราะห์ร้าย เป็นการกระทำเพื่อการเลี้ยงชีพอันไม่เหมาะสม ดังปรากฏในมหาศีลว่า

> พระสมณโคดมทรงเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ให้ฤกษ์อาวาหมงคล ฤกษ์วิวาหมงคล ฤกษ์เรียงหมอน ฤกษ์หย่าร้าง ฤกษ์รวบรวมทรัพย์ ฤกษ์ใช้จ่ายทรัพย์ ทำให้โชคดี ทำให้เคราะห์ร้าย ให้ยาผดุงครรภ์ ร่ายมนตร์ทำให้ลิ้นแข็ง ทำให้คางแข็ง ทำให้มือสั่น ทำให้คางสั่น ทำให้หูอื้อ เป็นหมอดูลูกแก้ว ใช้หญิงสาวเป็นคนทรง ใช้หญิงประจำเทวาลัยเป็นคนทรง บวงสรวงดวงอาทิตย์และท้าวมหาพรหม ร่ายมนตร์พ่นไฟ ทำพิธีเรียกขวัญ[๓๑]

---

[๒๘] อ้างแล้ว.

[๒๙] อ้างแล้ว.

[๓๐] อ้างแล้ว.

[๓๑] ที.สี. (บาลี) ៩/๒๖/๑๑-๑๒, ที.สี. (ไทย) ៩/๒๖/๑๐.

๔) หลักการทางพระพุทธศาสนา

(๑) ไม่คิดอวดอ้างเอาคุณวิเศษของพระพุทธเจ้ามา เพื่อต้องการจะให้คนอื่นยกย่องสรรเสริญตนเอง

(๒) ไม่มีจิตคิดละโมบอยากได้ ประกาศคุณวิเศษเพราะเห็นแก่อามิส คือ ไม่มีความประพฤติในการที่จะอาศัยคุณวิเศษถือเป็นอาชีพเลี้ยงชีวิตตนเองด้วยการประกาศคุณวิเศษ[๓๒] อย่างเช่น การประกอบกิจการเชิงพุทธพาณิชย์

(๓) ไม่คิดโกหกหลอกลวงด้วยอุบายวิธีใด ๆ เช่น การแต่งท่าทางอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน เพื่อต้องการให้เขายกย่องชมเชย (ว่าเป็นคนเคร่งถึงขั้นเป็นพระอริยบุคคล) ที่จัดเข้าในลักษณะโกหก[๓๓]

(๔) ไม่มีความคิดปรารถนาลามกแล้ว พูดเลียบด้วยอ้างการบรรลุ (คุณวิเศษ) อันเป็นอุตตริมนุสสธรรมว่า ท่านที่ใช้จีวรนั้นเป็นสมณะที่มีฤทธิ์เดชมาก จัดเป็นการโกหก[๓๔]

(๕) ไม่ทำการแสวงหาที่ไม่เหมาะสม (โดยเฉพาะพระสงฆ์) ที่เป็นการได้มาสิ่งของนั้นด้วยการอวดอ้างอุตตริมนุสสธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงรังเกียจ[๓๕]

(๖) ถือปฏิบัติมงคลชีวิตในพระพุทธศาสนา[๓๖] มีการไม่คบหาสมาคมกับคนชั่วไม่มั่วกับคนเลว การคบหาเสวนาแต่กับผู้รู้เป็นบัณฑิต เป็นต้น

(๗) ไม่ควรอ้างคุณวิเศษแล้วแสร้งรับปัจจัย ทำให้เสียอาชีวปาริสุทธิศีล คือ ลักษณะของคนที่อยากให้เขาชม เช่นว่าเป็นคนมีศรัทธา (หรือ) อยากให้เขาชมคุณวิเศษที่ไม่มีในตนแล้วมีความมักมากไม่รู้จักประมาณในการรับ (ปัจจัย)[๓๗]

(๘) หลักปฏิบัติที่สมควรในสิ่งที่ควรจะสงสัย เป็นเกณฑ์ในอันจะตรวจสอบข้อเท็จจริงหรือความถูกต้องชอบธรรม ที่เรียกว่า หลักกาลามสูตร มี ๑๐ ประการ คือ

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา

---

[๓๒] ดูรายละเอียดใน สารตฺถ.ฏีกา. (บาลี) ๑/๓๘๐.

[๓๓] ดูรายละเอียดใน สารตฺถฏีกา. (บาลี) ๒/๑๙๕/๓๔๐.

[๓๔] ดูรายละเอียดใน วิภาวนี. โยชนา. (บาลี) ๒/๒๐.

[๓๕] ดูรายละเอียดใน มงฺคลตฺถ. (บาลี) ๑/๑๘๑/๑๙๑.

[๓๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๓/๖-๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๓/๑-๕.

[๓๗] ดูรายละเอียดใน วิสุทฺธิ. มหาฏีกา ๑/๑๗/๖๑.

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์

อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)

อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล

อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว

อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้

อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา[๓๘]

หลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวมานี้ทำให้ทราบสาระสำคัญ กล่าวคือ

ภิกษุที่กล่าวอวดคุณวิเศษที่ไม่มีอยู่จริงในตน มีเจตนาจงใจกล่าวคุณวิเศษใด ๆ ให้ผู้อื่นทราบว่า ตนสามารถรู้ หรือได้เข้าถึงโลกุตตรธรรม เช่น พระนิพพาน (อายตนนิพพาน) เพื่อต้องการจะให้เขายกย่อง ลาภ ยศ สรรเสริญ มีโทษสูงสุด ถ้าไม่มีคุณวิเศษจริง แต่อ้างว่าตนมีปาฏิหาริย์หรือตั้งตนเป็นผู้วิเศษโดยตรง ก็อนุโลมเข้าด้วย รวมทั้งการทำอุบายวิธีเพื่อให้ผู้อื่นรู้ว่าตนเป็นพระอริยบุคคลก็เช่นกัน ถ้าภิกษุผู้กล่าวคุณวิเศษจริงของตน โดยมีเจตนาอวดคุณวิเศษ ต้องโทษเป็นอาบัติปาจิตตีย์ ถ้าแสดงปาฏิหาริย์ด้วย ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้ามีเจตนาจะให้เขายกย่อง กล่าวอ้างผู้อื่นว่าเป็นผู้มีคุณวิเศษ เป็นอาบัติถุลลัจจัย ถ้าอวดเพียงคุณธรรมภายในว่า ตนมีคุณธรรมประเภทนี้ ในทำนองเป็นพระอริยบุคคล เป็นอาบัติถุลลัจจัย ถ้ามีเจตนากล่าวอวดเรื่องการทำบุญเน้นปาฏิหาริย์ อนุโลมในการกล่าวอวดคุณวิเศษเนื่องด้วยปัจจัยแวดล้อม เป็นอาบัติทุกกฏ ถ้ามีเจตนาจะให้เขายกย่อง กระทำท่าทางหรือแต่งอิริยาบถพอจะให้เขารู้ว่านี้เป็นลักษณะของผู้มีคุณวิเศษหรือเป็นพระอริยบุคคล เป็นอาบัติทุกกฏ

๓.๓ สรุป

การอวดอุตตริมนุสสธรรมที่เป็นเหตุให้ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ถุลลัจจัย ทุกกฏ

---

[๓๘] องฺ.ติก. (บาลี) ๒๐/๖๖/๑๘๔, องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

และที่ไม่ต้องอาบัติ คือ

การต้องอาบัติปาราชิกของภิกษุ มีสาเหตุมาจากความต้องการกล่าวอวดคุณวิเศษ คืออุตตริมนุสสธรรมโดยตรงหรืออุบายวิธีที่จะแสดงตัวตนว่าเป็นพระอริยบุคคลใด ๆ

การต้องอาบัติถุลลัจจัย มีสาเหตุมาจากความต้องการจะอวดเพื่อให้คนอื่นชมหรือเพื่อให้ทราบว่า ภิกษุที่ตนกล่าวถึงนั้นเป็นพระอริยบุคคล และมีคุณธรรมอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม หรือตนเองกล่าวเป็นนัยในเชิงอวดเกินจริงว่า มีคุณธรรมคล้ายจะเป็นพระอริยบุคคล เช่น มีธรรมที่ทำให้อดทนได้ดีเยี่ยม มีธรรมที่ปุถุชนยากจะทำเช่นนั้นได้ เป็นต้น

การต้องอาบัติทุกกฏ มีสาเหตุมาจากความต้องการคำยกย่องชื่นชมจากผู้อื่นแล้วทำท่าทางอิริยาบถต่าง ๆ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น เพื่อให้คนอื่นเลื่อมใส หรือแม้การกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมโดยตรงคนเดียวไม่ได้บอกให้ใคร ๆ ทราบ ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

การไม่ต้องอาบัติมีสาเหตุสำคัญ คือ ภิกษุกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมเพราะเข้าใจผิดว่าตนได้บรรลุธรรมนั้น ๆ หรือไม่มีเจตนาจะกล่าวอวด เพียงแค่กล่าวให้ทราบว่ามีคุณธรรมพิเศษในตัว แต่ไม่ได้มีเจตนาที่จะกล่าวอวด และการกล่าวเพียงสภาพธรรมที่ได้รู้ได้เห็นของบุคคลผู้มีฌานหรือมีญาณพิเศษของผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล ไม่มุ่งโอ้อวดว่าเป็นผู้ได้ฌานสมาบัติ ได้ญาณหรือตนเป็นอริยบุคคล ทั้งหมดนี้ไม่จัดว่าต้องอาบัติ

ภิกษุที่กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม ด้วยคำพูดเท็จ คำโกหกหลอกลวง จัดเป็นการล่วงละเมิดศีล เมื่อกระทำเพื่อหวังลาภสักการะ หรืออ้างอุตตริมนุสสธรรมเพื่อการเลี้ยงชีพ จัดเป็นมิจฉาชีพ เพราะอ้างธรรมวิเศษเลี้ยงชีวิต ดังนั้น การที่ภิกษุประพฤติไม่สมควรด้วยการอวดอุตตริมนุสสธรรม จึงมีโทษต่อตนเอง และโทษทางโลก เช่น ต้องอาชญาทางบ้านเมือง หรือถูกประชาชนประจานกล่าวโทษ

บทที่ ๔
วิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีต่อสังคมไทย

๔.๑ ข้อวินิจฉัยเรื่องเกณฑ์ตัดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

อุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีขอบเขตเกี่ยวกับธรรมขั้นสูง ดังกล่าวแล้วในบทต้น ซึ่งได้แก่ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน รวมทั้งองค์ฌาน วิตก วิจาร ปีติ สุข จิตแน่วแน่เป็นหนึ่ง (เรียกว่า รูปฌาน) อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ (เรียกว่า อรูปฌาน) สุญญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ อัปปณิหิตวิโมกข์ สุญญตสมาธิ อนิมิตตสมาธิ อัปปณิหิตสมาธิ สุญญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณิหิตสมาบัติ วิชชา สติปัฏฐาน สัมมัปปธาน อิทธิบาท อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ อริยมรรค การละราคะ โทสะ โมหะ ภาวะจิตที่ปลอดราคะ โทสะ โมหะ ความยินดีที่สงบอยู่ด้วยฌาน ความเป็นอริยบุคคลขั้นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์หรือความเป็นพระอริยบุคคลประเภทปลีกย่อยอื่น ๆ มรรคและผลคือ โสดาบัติมรรค โสดาบัติผล สกทามิมรรค สกทามิผล อนาคามิมรรค อนาคามิผล อรหัตมรรค อรหัตผล (ที่รวมเรียกว่า มรรค ๔ ผล ๔) มรรค คือ องค์ธรรมที่กำจัดสังโยชน์ทั้ง ๑๐ คุณวิเศษของผู้มีฌาน หรือคุณวิเศษของพระอริยบุคคลที่มีฌานสมาบัติ หรือมีญาณอภิญญา สมาบัติ ๘ นิโรธสมาบัติ หรือสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ วิปัสสนาญาณ ๙ ญาณ ๑๖ วิสุทธิ ๗ และพระนิพพาน หรือองค์ธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมขั้นสูง เช่น อนุปุพพวิหาร ๙ โลกุตตรธรรม ๙ หรือการทำอุบายต่าง ๆ ที่ให้ผู้อื่นทราบว่าตนเป็นพระอริยบุคคล ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นนี้ ภิกษุที่กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมหรือกระทำในขอบเขตที่กล่าวมาข้างต้น จึงชื่อว่า อวดอุตตริมนุสสธรรม ซึ่งมีโทษทางพระวินัยสูงสุด คือ อาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นพระภิกษุ ไม่มีคุณธรรมของสมณะ โทษอย่างเบา คือ อาบัติปาจิตตีย์และโทษเบาสุด คือ อาบัติถุลลัจจัยและทุกกฏ ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ถุลลัจจัยและทุกกฏ ต้องแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ จึงพ้นจากอาบัติได้

จากใจความข้างต้น มีหลักการที่ควรศึกษาวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ข้อวินิจฉัยเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ข้อวินิจฉัยในเรื่องการอวดคุณวิเศษขั้นอุตตริมนุสสธรรม ที่มาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกา ซึ่งนับได้ว่าเป็นหลักการเกณฑ์ตัดสิน คือ

๑) ภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรมขั้นสูงที่ไม่มีอยู่จริงในตน ให้บุคคลทั่วไปได้รับทราบ จะเป็นสตรี บุรุษ คฤหัสถ์ บรรพชิตก็ตาม ด้วยการแสดงลักษณะทางกาย คำพูด และมีจิตคิดจะอวดอ้าง หากผู้ฟังรับรู้แล้ว จะกล่าวทักท้วงหรือไม่ก็ตาม ผู้กล่าวอวดคุณวิเศษขั้นสูงนั้น ต้องโทษหนักทางวินัย เป็นอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นพระไม่มีสังวาส แม้กล่าวธรรมขั้นสูงอื่น ๆ ด้วยคำที่สื่อให้ทราบว่ามีธรรมขั้นสูงนั้น ๆ ก็นับเข้าในการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมด้วย

๒) ภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงในตน แก่เทวดา มาร พรหม เปรต ยักษ์หรือสัตว์เดรัจฉาน ก็ไม่จัดเป็นการกล่าวอวด ไม่มีโทษทางวินัยที่บัญญัติไว้สูงสุด แต่โดยรวมแล้วก็ไม่อนุญาตให้ภิกษุแสดงคุณวิเศษแม้ว่าจะมีหรือไม่มีก็ตาม

๓) ภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรม มีโทษทางพระวินัยเฉพาะภิกษุเท่านั้น ไม่ทั่วไปกับบุคคลอื่น ๆ เช่น คฤหัสถ์ เป็นต้น แม้จะกล่าวเฉพาะภิกษุ แต่โดยรวมก็ห้ามคฤหัสถ์อวดอุตตริมนุสสธรรมเช่นกัน

๔) ภิกษุ หมายถึง กุลบุตรที่ได้รับการอุปสมบทสำเร็จด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาท่ามกลางสงฆ์ตามพระธรรมวินัย หากภิกษุนั้นกล่าวอวดอ้างคุณที่ไม่มีอยู่จริงในตน น้อมคุณธรรมวิเศษมาใส่ตนว่า ตนได้รู้ ได้เห็น ได้มีคุณธรรมนั้น ย่อมต้องปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ แม้จะได้กลับมาบวชใหม่ ก็ไม่ชื่อว่า ภิกษุ ไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้ เป็นเหมือนตาลยอดด้วนที่ใช้การไม่ได้ ดังที่พระนาคเสนกล่าวว่า “ผู้ต้องปาราชิกแล้วไม่เป็นพระแม้จะบวชใหม่ก็ตาม ไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้ เพราะมีความข้องใจรำคาญใจ เหมือนคนดื่มยาพิษ จะรู้ว่าเป็นยาพิษหรือไม่ก็ตาม ก็ต้องรับทุกข์จากยาพิษทั้งนั้น”[๑]

๕) ลักษณะที่ต้องอาบัติหนักและเบา จำแนกตามลักษณะ ๓ ประการ คือ ลักษณะการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม ที่ไม่มีอยู่จริงในตน เป็นอาบัติปาราชิก ลักษณะการ

---

[๑] ดูรายละเอียดใน ปัญญา สละทองตรง, **มิลินทปัญหา เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๙๐.

กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมผิดเพี้ยนไปในข้อใดข้อหนึ่ง เป็นอาบัติปาราชิกหรือถุลลัจจัย และลักษณะกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมพาดพิงวัตถุ บุคคล หรือปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ เป็นอาบัติถุลลัจจัยหรือทุกกฏ ดังต่อไปนี้

ก) ภิกษุที่กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมไม่มีจริงในข้อใดข้อหนึ่งหรือทั้งหมด ด้วยคำพูดเป็นต้นว่า ข้าพเจ้าเข้าฌานแล้ว กำลังเข้าฌานอยู่ เป็นคนเข้าฌาน เป็นคนได้ฌาน เป็นคนที่ชำนาญในฌาน เป็นคนที่บรรลุฌานอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม โดยมีเจตนาตามอาการสำคัญ ๓ อาการ จนถึง ๗ อาการ คือรู้ว่า จักกล่าวเท็จ รู้ว่ากำลังกล่าวเท็จอยู่ รู้ว่ากล่าวเท็จไปแล้ว อำพรางความเห็น ความชอบ ความพอใจ ความประสงค์ ถ้ากล่าวอวดตามลักษณะดังกล่าวมานี้ เรียกว่า สุทธิกวาร ภิกษุผู้กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมตามลักษณะนี้ ต้องอาบัติปาราชิกทั้งนั้น

ข) ภิกษุตั้งใจจะกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมข้อใดข้อหนึ่งดังกล่าว แต่กล่าวผิดไปจากที่ตั้งใจไว้ เรียกว่า กล่าวผิดคำหรือจะแกล้งกล่าวผิดไปกล่าวคุณธรรมขั้นสูงข้ออื่น ๆ จะกล่าวคำเดียวหรือหลายคำก็ตาม พร้อมด้วยเจตนาตามอาการสำคัญ ๓ อาการจนถึง ๗ อาการ ถ้าผู้อื่นเข้าใจ ภิกษุผู้กล่าวอวดต้องอาบัติปาราชิก ถ้าผู้รับรู้ไม่เข้าใจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย ลักษณะนี้เรียกว่า วัตถุกามวาร

ค) ภิกษุกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมพาดพิงบุคคลอื่น สิ่งของ สถานที่อาศัย เป็นต้น เช่น ที่อยู่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจยเภสัชบริขาร เป็นการกล่าวอ้างผู้อื่น เป็นต้นว่า ภิกษุที่อยู่กุฏีนั้นเข้าฌานอยู่ หรืออวดอ้างพฤติกรรมของผู้อื่น เช่น กิริยาที่ใช้สอยบริขารว่า ภิกษุที่ใช้จีวรนั้นอยู่ ท่านเป็นอรหันต์ เป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง มีเจตนาตามอาการสำคัญ ๓ อาการ จนถึง ๗ อาการ ถ้าผู้อื่นเข้าใจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าไม่เข้าใจ ต้องอาบัติทุกกฏ

๖) ภิกษุที่ไม่ต้องอาบัติปาราชิกเพราะอวดอุตตริมนุสสธรรม มีลักษณะ ๖ ประการคือ เข้าใจผิดว่าได้บรรลุ ไม่มีเจตนาจะกล่าวอวด วิกลจริต จิตฟุ้งซ่าน ได้รับทุกขเวทนาหนัก ผู้เป็นต้นบัญญัติ

๗) ภิกษุกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีอยู่จริงในตน มีโทษเป็นอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุที่ต้องการอวดคุณวิเศษที่มีอยู่จริงในตนเพียงข้อใดข้อหนึ่ง แต่กล่าวคลาดไปข้ออื่น ๆ ถ้าผู้ฟังเข้าใจ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ถ้าผู้ฟังไม่เข้าใจ ต้องอาบัติทุกกฏ และภิกษุอวดคุณวิเศษที่มีอยู่จริงในตน พาดพิงบุคคล สิ่งของ สถานที่ หรือพฤติกรรมของผู้อื่น ต้องอาบัติทุกกฏทั้งสิ้น

หากบอกคุณวิเศษแก่อุปสัมปัน คือ ภิกษุ (ภิกษุณี) ด้วยกันเองไม่เป็นอาบัติ

๘) ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นอุตตริมนุสสธรรม ต้องอาบัติทุกกฏ[๒]

๙) หากภิกษุได้ฌานแล้ว ภายหลังเกิดเป็นบ้าและฌานเสื่อม ภิกษุนั้นกล่าวคุณวิเศษที่ไม่มีจริงในขณะเป็นบ้า ไม่ต้องอาบัติ[๓]

๑๐) เรื่องคฤหัสถ์อวดคุณวิเศษ ให้ถือปฏิบัติตามข้อห้ามการอวดคุณวิเศษของภิกษุโดยอนุโลม แต่โทษที่เป็นอาบัติมีเฉพาะแต่ภิกษุเท่านั้น ส่วนก็การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ก็ห้ามไว้ โดยยกเรื่องเทโวโรหณะที่ ๒ ในพุทธวรรคที่ ๑๔ ว่าพระพุทธเจ้าทรงห้ามการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ของคฤหัสถ์ที่มาทูลขอแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แทนพระพุทธเจ้าในคราวที่พระพุทธเจ้าจะแสดงยมกปาฏิหาริย์ คือ ได้ห้ามฆรณีอุบาสิกาซึ่งเป็นพระอนาคามีแสดงดำน้ำเหมือนนกเป็ดน้ำทะลุจักรวาลในทิศต่าง ๆ[๔] ห้ามจุฬอนาถปิณฑิกะอุบาสกผู้เป็นอนาคามีแสดงปาฏิหาริย์เนรมิตอัตภาพเป็นพรหมแล้วทำเสียงปรบดังกระหึ่ม[๕] แม้ในกรณีวีราสามเณรีและจุนทะสามเณรผู้เป็นขีณาสพก็ห้ามไว้เช่นกัน[๖]

ดังนั้น ลักษณะการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม ว่าโดยสรุปมี ๒ ลักษณะ คือ

๑) กรณีที่ไม่มีอุตตริมนุสสธรรม ภิกษุมีเจตนาจะกล่าวอวดคุณวิเศษขั้นอุตตริมนุสสธรรมซึ่งไม่มีอยู่ในตน เป็นการกล่าวเท็จให้สาธารณชนได้รับทราบ ต้องอาบัติหนัก แต่ตรงกันกับศีลข้อที่ ๔ ของคฤหัสถ์คือ มุสาวาท การกล่าวคำเท็จ การหลอกลวงผู้อื่นให้หลงเชื่อในการกระทำของตน ส่วนขั้นเป็นมหาศีล จะเน้นตัวเจตนาที่มุ่งกล่าวเท็จโกหกเพื่อเลี้ยงชีพ

ภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัยใน ๒ กรณีคือ เพราะกล่าวอวดคุณที่ไม่มีอยู่จริงในตนโดยมีเจตนาแกล้งกล่าวให้คลาดเคลื่อนไปในอุตตริมนุสสธรรมข้อใด ๆ แต่ผู้ฟังไม่เข้าใจการกล่าวอวดนั้น และการกล่าวอวดคุณของผู้อื่นเนื่องกับสถานที่ สิ่งของอื่น ๆ ให้ผู้อื่นรู้ว่าเป็นผู้มีคุณวิเศษ เพื่อจะให้เขายกย่อง สรรเสริญ ซึ่งผู้รับฟังก็เข้าใจการกล่าวอวดอย่างนั้น

ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏใน ๒ กรณีคือ การกล่าวอวดอ้างผู้อื่นที่อยู่สถานใด ๆ หรือ

---

[๒] วิ.ม. (บาลี) ๗/๒๕๒/๑๑, วิ.ม. (ไทย) ๗/๒๕๒/๑๙.

[๓] ดูรายละเอียดใน สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๗๗/๑๕-๑๖.

[๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๑๖๐.

[๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๑๖๑.

[๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๑๖๑-๑๖๒.

ใช้สอยสิ่งใด ๆ ก็ตามว่า มีคุณวิเศษต่าง ๆ หรือเป็นพระอริยบุคคลเป็นต้น แต่ผู้ฟังไม่เข้าใจคำพูดนั้นประการหนึ่ง และมีความประสงค์จะอวดจึงแสดงท่าทางอิริยาบถต่าง ๆ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอนเป็นต้น เป็นท่าทีเพื่อให้คนอื่นเลื่อมใส

๒) กรณีที่มีอุตตริมนุสสธรรม : ภิกษุอาบัติปาจิตตีย์ เพราะการกล่าวอวดคุณวิเศษที่มีจริงในตนแก่สาธารณชน ยกเว้นภิกษุ ภิกษุณี และต้องอาบัติทุกกฏ ใน ๒ กรณีคือ การกล่าวอวดคุณวิเศษพลาดไปในคุณวิเศษข้ออื่น ๆ จากคำที่ตนประสงค์จะกล่าว (จะพูดคำหนึ่งแต่กล่าวอีกคำหนึ่ง) แต่ผู้ฟังไม่เข้าใจคำกล่าวนั้น และการกล่าวอวดคุณวิเศษที่มีจริงในตนพาดพิงบุคคลอื่น ๆ รวมทั้งปัจจัยอื่น ๆ เช่นสถานที่เครื่องบริขาร หรือกิริยาอาการการใช้สอยปัจจัยนั้น ๆ จัดเป็นอาบัติทุกกฏทั้งสิ้น ส่วนการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ก็ห้ามแสดงด้วย ภิกษุใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ

ข้อวินิจฉัยเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาข้างต้นนี้ ทำให้ทราบว่า การอวดอุตตริมนุสสธรรม กำหนดเอาองค์ธรรมขั้นสูงเป็นเกณฑ์ ประกอบกับเจตนา ความจงใจที่มุ่งกล่าวอวดอ้างธรรม จะมีอยู่จริงในตนหรือไม่มีอยู่จริงก็ตาม กำหนดบุคคล ซึ่งเป็นผู้รับรู้พฤติกรรมการกล่าวอวดอ้างของบุคคลนั้น หรือบุคคลผู้ถูกกล่าวและปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ที่จะนำเข้ามาเป็นองค์ประกอบในการกล่าวอวดอ้างอุตตริมนุสสธรรมทั้งหมดเป็นเครื่องวัดโทษความผิดตามฐานต่าง ๆ หากเป็นการอ้างคุณที่ไม่เกิดขึ้นจริง จึงมีโทษมาก หากเป็นการอ้างคุณที่เกิดขึ้นจริงในตน ก็มีโทษที่เบาลงมา

๔.๑.๒ ข้อวินิจฉัยในเรื่องที่ได้รับการวินิจฉัยชี้ขาดแล้ว

การอวดคุณวิเศษในเรื่องที่ได้รับการวินิจฉัยชี้ขาดแล้วหรือวินีตวัตถุ คือแบบอย่างในการวินิจฉัยหรือการตัดสินคดีในเรื่องคุณวิเศษในกรณีต่าง ๆ ซึ่งมีข้อพิจารณาโดยสรุปดังนี้

๑) ข้อวินิจฉัยในอาบัติปาราชิก : ภิกษุมีจิตคิดจะอวดและมุ่งกล่าวเท็จอ้างคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีจริงโดยพูดคำเป็นต้นว่า กระผมก็ละอาสวะได้ กระผมมีคุณวิเศษ คุณวิเศษมีอยู่ในตัวกระผม หรือกระทำอุบายวิธีใด ๆ ให้คนอื่นรู้ว่า ตนเองเป็นพระอรหันต์ (พระอริยบุคคล) จัดเป็นอาบัติปาราชิกทั้งสิ้น

๒) ข้อวินิจฉัยในอาบัติถุลลัจจัย : ภิกษุมีจิตคิดจะอวดและอ้างคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมของภิกษุรูปอื่นให้คนทั่วไปได้ทราบ โดยพูดว่า “ลูกศิษย์อุปัชฌาย์ ล้วน

เป็นพระอรหันต์ ล้วนเป็นพระที่มีฤทธานุมาก ภิกษุที่อยู่วิหารท่านเป็นพระอรหันต์ ภิกษุที่อุปัฏฐากดูแลอยู่ในวิหาร ท่านเป็นพระอรหันต์ หรือพูดอวดอ้างคุณวิเศษภายใน เช่น การอยู่ที่สงัด ความไม่คลุกคลีหมู่คณะอย่างพระอรหันต์ จัดเป็นอาบัติถุลลัจจัยทั้งสิ้น

๓) **ข้อวินิจฉัยในอาบัติทุกกฏ :** ภิกษุมีจิตคิดจะอวดต้องการอยากให้คนอื่นยกย่องตน จึงถือปฏิบัติวัตรแบบเคร่งครัด เช่น การอยู่ป่า และมีประชาชนยกย่องเธอเช่นนั้น หรือทำอุบายวิธีวางท่าทางอิริยาบถ เช่น เดินบิณฑบาต เดินจงกรม ท่ายืน ท่านั่ง ท่านอน (ท่าทางให้ดูเคร่งครัด สงบแบบพระอริยบุคคล) หรือภิกษุพูดอวดอุตตริมนุสสธรรมคนเดียวในที่สงัด จัดเป็นอาบัติทุกกฏทั้งสิ้น

ลักษณะดังกล่าวเป็นการหลอกลวงคนอื่นให้หลงเชื่อและหลงผิด นับเป็นบาปที่กระทำเพราะเห็นแก่อาชีพ คือการดำรงอยู่โดยอ้างคุณวิเศษเลี้ยงชีพ ในฐานะภิกษุเป็นการประพฤติผิดในข้ออาชีวปาริสุทธิศีล[๗] และจัดเป็นการอนาจาร คือความละเมิดทางกาย ความละเมิดทางวาจา ความละเมิดทางกายและทางวาจา[๘] ซึ่งเนื่องกับมิจฉาชีพที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียน ดังคำที่กล่าวว่า ภิกษุมีความปรารถนาลามกอันความอยากครอบงำแล้ว พูดอวดอุตตริมนุสสธรรมอันไม่มีไม่เป็น (ในตน) ต้องอาบัติปาราชิก เพราะอาชีวะเป็นเหตุ เพราะอาชีวะเป็นตัวการณ์[๙] โดยทำการล่อลวงผู้อื่น ตามที่ปรากฏในวิสุทธิมรรคว่า

> การเสแสร้งทำหน้าสยิ้วแสร้งทำหน้าเบ้ ล่อลวงเขาให้งงงวย ด้วยวิธีลวง กล่าวคือ การแสร้งปฏิเสธปัจจัยก็ดี ด้วยการพูดเลียบเคียงก็ดี การแสร้งวางท่าตั้งท่าแต่งท่าอิริยาบถให้งดงามก็ดีของภิกษุผู้เห็นแก่ลาภสักการะและความสรรเสริญ มีความปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบงำแล้ว นี้เรียกว่า ล่อลวง[๑๐]

๔) **ข้อวินิจฉัยในข้อที่ไม่ต้องอาบัติ :** ภิกษุประกาศตนว่าเป็นพระอรหันต์เพราะสำคัญผิด (ไม่มีจิตคิดอวดมาก่อน) หรือภิกษุไม่มีจิตคิดจะอวดอ้างคุณวิเศษอันเป็นอุตตริ

---

[๗] ดูรายละเอียดใน วิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๑/๓๔.

[๘] ดูรายละเอียดใน วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑/๓๕-๓๖.

[๙] วิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๑/๔๘.

[๑๐] วิสุทฺธิ (ไทย) ๑/๑/๔๘-๔๙.

มนุสสธรรม เพียงพูดคำเป็นต้นว่า การบรรลุพระอรหัตผลทำได้ยากยิ่ง คนที่บำเพ็ญเพียรสามารถมีคุณวิเศษได้ ไม่กลัวตาย ไม่กลัวความเดือนร้อนใจ คนทั่วไปอดกลั้นไม่ได้[๑๑] หรือภิกษุที่ผู้อื่นยกย่องและกล่าวขานว่าเป็นพระอรหันต์ (มีผู้กล่าวถึงเพราะความศรัทธา) ผู้กล่าวเพียงคำว่า ปฏิเสธกามแล้ว มีความยินดีในธรรมเครื่องยินดีสูงสุด (ไม่มีจิตคิดจะอวด) [๑๒] หรือภิกษุที่มีคุณวิเศษจริงบอกหรือแสดงสิ่งที่ตนได้รู้ได้เห็นจริงจากการปฏิบัติธรรม เช่น พูดว่าได้เข้าอาเนญชสมาธิ ได้ยินเสียงโขลงช้างลงน้ำขึ้นมาแล้ว ส่งเสียงร้องเหมือนนกกระเรียน หรือระลึกชาติได้ ๕๐๐ กัป ทั้งหมดไม่เป็นอาบัติ[๑๓]

ข้อวินิจฉัยในเรื่องที่ได้รับการวินิจฉัยชี้ขาดแล้วข้างต้นนี้ ทำให้ทราบว่า การกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม จะมีโทษหนักหรือเบา จะพิจารณาเจตนาเป็นองค์ประกอบว่า ผู้กล่าวมีความประสงค์จะได้รับคำยกย่อง มีจิตไม่บริสุทธิ์เพ่งลาภสักการะ และมุ่งกล่าวความเท็จ หากไม่มีเจตนาจะกล่าวอวดเป็นเบื้องต้น ก็ย่อมไม่มีโทษ และในส่วนอื่นนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นการกล่าวอวดบุคคลอื่นในฐานะต่าง ๆ เช่น อ้างบุคคลนั้น ๆ เป็นผู้มีฤทธิ์ปาฏิหาริย์หรือเป็นพระอริยบุคคลเป็นต้น รวมทั้งเป็นการกล่าวอวดคุณธรรม ข้อวัตรปฏิบัติ การอ้างอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เข้ากับปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์และการเลี้ยงชีพ

๔.๑.๓ ข้อวินิจฉัยเกณฑ์ติดสินทางจริยธรรม

การประกาศอุตตริมนุสสธรรมเป็นพฤติกรรมที่มุ่งให้สาธารณชนได้ทราบ โดยการแสดงออกทั้งทางกาย และทางวาจา จากกรณีของภิกษุที่ประกาศอุตตริมนุสสธรรม ทั้งที่มีอยู่จริง หรือไม่มีก็ตาม และกรณีของการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งอุตตริมนุสสธรรมประการหนึ่งนั้น มีหลักเกณฑ์พิจารณาจากเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง ทั้งในพระวินัยและพระสูตร เช่น เรื่องพระปิณโฑลภารทวาชะแสดปาฏิหาริย์[๑๔] พระเถระประสงค์จะเชิดชูพระศาสนาและแก้คำท้าจึงเหาะไปเอาบาตร จนเป็นเหตุให้ต่อมาได้มีพระพุทธบัญญัติห้ามไม่ให้แสดงปาฏิหาริย์แก่

---

[๑๑] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๔-๒๒๕/๒๑๔-๒๑๗.

[๑๒] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๖-๒๒๗/๒๑๘-๒๒๐.

[๑๓] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๘-๒๓๒/๒๒๐-๒๔๗.

[๑๔] วิ.ม. (บาลี) ๗/๒๕๒/๕-๑๑, วิ.ม. (ไทย) ๗/๒๕๒/๑๖-๑๙.

คฤหัสถ์ชาวบ้าน สำหรับภิกษุที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต้องเป็นอาบัติทุกกฎ เรื่องพระปิลันทวัจฉะแสดงอำนาจฤทธิ์อธิษฐานวังของพระเจ้าพิมพิสารให้เป็นทอง เป็นการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ด้วยประสงค์จะช่วยเหลือชาวบ้าน[๑๕] เรื่องพระทัพพ มัลลบุตร ได้อธิษฐานจิตให้นิ้วมีแสงสว่างช่องทางให้หมู่ภิกษุ เป็นการกระทำเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นเช่นกัน[๑๖] เรื่องพระสาคตะแสดงฤทธิ์ต่อหน้าพระพักตร์และต่อหน้าชาวบ้านจนเป็นที่อื้ออึ้ง ทำให้มหาชนไม่สนใจฟังธรรม[๑๗]

เรื่องดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า การอวดอุตตริมนุสสธรรมแม้มีอยู่จริงในตน มีประโยชน์เกื้อกูลให้คนลดทิฏฐิ มานะ ให้เกิดศรัทธา แต่เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ต่อพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติไว้ให้พระสงฆ์สาวกต่อมา จะได้เป็นกระทำเป็นแบบอย่างเพื่อต้องการไม่ให้มัวเมา หลงติดอุตตริมนุสสธรรม เช่น การติดหลงในโลกิยฌาน และเพื่อต้องการให้มุ่งปฏิบัติธรรมที่ขัดเกลามีญาณทัสสนะและวิมุตติเป็นที่สุด

อนึ่งการอวดอุตตริมนุสสธรรมนี้ หากภิกษุที่กระทำเพื่อหวังลาภสักการะมีโทษทางวินัยประการหนึ่ง หากนำคุณวิเศษเข้ามาเกี่ยวข้องกับเดรัจฉานวิชา[๑๘] เช่น พิธีเสกเป่าเป็นหมอปลุกเสก หมอกันลูกศร (อาจารย์อยู่ยงคงกระพันชาตรี) หรือพูดหลอกลวง พูดเลียบเคียง พูดหว่านล้อม พูดและเล็ม แสวงหาลาภด้วยลาภ นับว่าเป็นการกระทำไม่เหมาะที่เรียกว่า "มิจฉาอาชีวะ" ประการหนึ่ง หากไม่มีคุณอยู่จริงประกาศคุณวิเศษ เช่น พระอรหัตผล ก็นับว่าเป็นคนขโมยธรรมวิเศษในพระพุทธศาสนาเหมือนสุสิมภิกษุ ชื่อว่าเป็นคนกล่าวตู่พระพุทธเจ้า เพราะเป็นคนมีศรัทธาเลื่อมใส (เป็นเบื้องต้น) แต่ (ต่อมา) ถือผิด และดัดแปลงคำสอนซึ่งพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้[๑๙] ชื่อว่าเป็นคนมีความปรารถนาลามก เพราะต้องการให้ผู้อื่นชมเชย ยกย่องว่า ตนเองได้คุณวิเศษมีฌานเป็นต้น แล้วคาดหวังลาภยศสรรเสริญ[๒๐] และถือว่าเป็นการชักจูงหรือผูกมัดประชาชนไว้กับตน เพื่อมุ่งหวังลาภ ยศ

---

[๑๕] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๒๐-๖๒๑/๗๙-๘๐, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๐-๖๒๑/๑๔๐-๑๔๒.

[๑๖] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๘๐-๓๘๒/๒๘๔-๒๘๗, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๐-๓๘๒/๔๑๒-๔๑๔.

[๑๗] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๕/๒๔๒/๑-๓, วิ.มหา. (ไทย) ๕/๒๔๒/๑-๕.

[๑๘] ดูรายละเอียดใน ที.สี. (บาลี) ๙/๒๐๕-๒๑๒/๖๘-๗๐, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๐๕-๒๑๒/๖๙-๗๒.

[๑๙] ดูรายละเอียดใน องฺ.ทุก. (บาลี) ๒๐/๒๓-๒๔/๕๙, องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๓-๒๔/๗๓-๗๔.

[๒๐] ดูรายละเอียดใน วิ.ฎีกา (บาลี) ๑/๓๑๑/๓๑๐.

ชื่อเสียง ความยกย่องสรรเสริญประการหนึ่ง เป็นเหตุทำให้เกิดความหลงมัวเมาประการหนึ่ง กล่าวคือ ความมัวเมาในอิทธิฤทธิ์[๒๑] รวมทั้งเกิดความสำคัญว่าได้บรรลุธรรมวิเศษ ความสำคัญว่ามีอัตตาตัวตน ความถือตัวผิด ความคิดเกี่ยวด้วยลาภสักการะและชื่อเสียง

ดังนั้น การปฏิบัติอันเหมาะสมต่อเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรม ก็คือ ควรตระหนักถึงถึงคุณและโทษตามหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เช่น การพิจารณาตนตามหลักปัพพชิตอภิณหสูตรว่า "เรามีญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถอันวิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ แล้วหรือยัง เมื่อผู้ร่วมปฏิบัติธรรมถาม ก็จะได้ไม่ต้องกระดากไม่เก้อไม่เขินไม่ลำบากใจ"[๒๒] และควรตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการประกาศศาสนาแก่ประชาชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจและปฏิบัติตามหลักการพระธรรมวินัยที่ตรงกัน โดยเฉพาะหลักธรรมขั้นโลกุตตระ ไม่นับถือปฏิบัตินอกแนวคำสอนในพระพุทธศาสนา เหมือนคำกล่าวในอาณิสูตรว่า "ภิกษุในภายหน้า เมื่อนำมากล่าวสอน เข้าใจไม่ชัดไม่รู้แจ้งกล่าวสอนไป ยึดติดคำสอนของเหล่านักเขียนนักกวีใหม่ เป็นคำกล่าวนอกแนวของสาวก ที่แต่งขึ้นใหม่กลับเชื่อถือตั้งใจด้วยดี"[๒๓] รวมทั้งต้องเคารพพระธรรมวินัย โดยเฉพาะสิกขาบทที่ว่าด้วยการอวดอุตตริมนุสสธรรม เพื่อป้องกันการหลอกลวงชาวโลกเลี้ยงชีพ ด้วยการอวดคุณวิเศษอวดมรรคผลเพื่อหวังลาภ สักการะเป็นต้น ที่จะทำให้เกิดอาบัติที่เนื่องด้วยอาชีวะ (อาชีวปริสุทธิศีล) ดังคำที่ว่า "การอวดอุตตริมนุสสธรรมเพราะเหตุแก่ลาภ เป็นอาชีวะที่เศร้าหมอง อาชีวะจึงเป็นเหตุทำให้คนพาลประพฤติกรรมชั่ว"[๒๔]

๔.๒. วิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีต่อสังคมไทย

๔.๒.๑ ลักษณะและเกณฑ์ตัดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในสังคมไทย

คติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีมาแต่ครั้งพุทธกาล โดยเฉพาะหลักคำสอน

---

[๒๑] ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๘๔๔/๔๒๖-๔๒๗, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๔๔/๕๔๙.

[๒๒] ดูรายละเอียดใน องฺ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๔๘/๖๙, องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๑๐๔-๑๐๕.

[๒๓] ดูรายละเอียดใน สํ.นิ. (บาลี) ๑๖/๒๒๙/๒๕๓-๒๕๔, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๒๙/๓๑๗-๓๑๘.

[๒๔] ดูรายละเอียดใน พุทธทาสภิกขุ, **ตามรอยพระอรหันต์ เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๖), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

ในคัมภีร์พระเวทยุคแรก เช่น คัมภีร์ฤคเวทที่แสดงการถือพรต วิธีทำความเคารพต่อเทพเจ้า และวิธีการบวงสรวงด้วยยัญต่าง ๆ ต่อมา คติคำสอนได้มีลักษณะที่เน้นไปในด้านอิทธิปาฏิหาริย์มากขึ้น ดังที่พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า

> มีนักบวชประเภทหนึ่ง เรียกว่า มุนี คือ ผู้บำเพ็ญตบะมีฤทธิ์มาก เดิมมีจุดหมายเพียงความสุขรื่นรมย์ทางโลกซึ่งขึ้นอยู่กับเทพเจ้ารับเครื่องเซ่นสรวงจากยัญพิธีต่าง ๆ สมัยหลังเน้นปรัชญา มีการบำเพ็ญตบะแพร่หลายแล้ว การได้ฤทธิ์เป็นจุดหมายหนึ่ง เช่น เพื่อรักษาโรค ไล่ผี...และทำปาฏิหาริย์เพื่อวัตถุประสงค์ทางโลก[๒๕]

ส่วนคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนามหายาน ลัทธิตันตริกส่วนหนึ่งเน้นในเรื่องบูชาเทพ เวทมนต์ คาถาอาคม เน้นไสยศาสตร์ และอุดมคติในการเข้าถึงเทพ ในฝ่ายความเชื่อทางพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท มีหลักคำสอนที่สอนการบูชาเทพในลักษณะเป็นแบบอย่างของการทำดี เช่น การบำเพ็ญศีล ๕ ทำให้เกิดผลเป็นเทพยดาบนโลกสวรรค์ในภายหน้าหลังการสิ้นชีวิต และหลักคำสอนในการบำเพ็ญตนให้ถึงพรหมด้วยการบำเพ็ญสมาธิภาวนา จนเกิดคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม เช่น ปฐมฌานเป็นต้น และการบำเพ็ญตนให้บริสุทธิ์หลุดพ้นด้วยอุตตริมนุสสธรรมขั้นสูง

คติความเชื่อดังกล่าวมีความเกี่ยวเนื่องกันในด้านการถือผู้ทรงคุณวิเศษ คุณทางไสยศาสตร์ หรือคุณธรรมขั้นสูงอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม กล่าวคือ คนไทยได้รับคติความเชื่อนี้เข้ามาได้อย่างกลมกลืน เป็นลักษณะประสมประสานกัน และมีทิศทางความเชื่อโดยเฉพาะเรื่องอุตตริมนุสสธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่มุ่งเน้นการปฏิบัติอุตตริมนุสสธรรมเพื่อบรรลุถึงความหลุดพ้น โดยส่วนใหญ่มุ่งปฏิบัติเพื่อให้ถึงประโยชน์สูงสุดทางโลก ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากจากพฤติกรรมคนไทยในหลาย ๆ ส่วน ตามที่ปรากฏว่า มีการประกอบคุณทางไสยศาสตร์เข้าหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดผลสำเร็จบางประการ หรือเพื่อหวังผลในคุณวิเศษ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เช่น ขีณํ ปุราณํ นวํ นตฺถิ สมฺภวํ...นิพพนฺติ ธีรา ยถายมฺปทีโป...ฯ เชื่อว่า บทมนต์นี้จะสามารถปัดเป่าโชคร้ายได้[๒๖] หรือมีการนำคติเรื่อง

---

[๒๕]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗๗.

[๒๖]พระศรีศิลปีสุนทรวาที, ใน **พุทธศาสนากับไสยศาสตร์**, รวบรวมโดย อรุณ เวชสุวรรณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่พิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๑๘), หน้า ๓๙.

การเป่าเสกโดยการท่องบ่นอันทำให้เกิดฤทธิ์เดชซึ่งมีที่มาจากความเชื่อเก่าในเรื่องเทพและฤทธิ์ที่แฝงอยู่ของเทพนี้เข้ามาประกอบด้วย

การนำคติความเชื่อประยุกต์กับพระพุทธศาสนาที่เน้นไสยศาสตร์มากขึ้น ทำให้ความใส่ใจต่อแก่นความรู้ทางพุทธศาสนาลดน้อยลง โดยให้ความสำคัญในประโยชน์ที่จะตนพึงได้ในปัจจุบันมากกว่า ซึ่งถือว่าเป็นการเอากิเลสมนุษย์เป็นตัวตั้ง แล้วสร้างสิ่งตอบสนองบัญชาของตัณหานานาชนิดของมนุษย์[๒๗] เช่น การมีอายุยืนเป็นร้อยปี ความไม่แก่ การเลือกเพศลูก ความฉลาด เหาะได้ เดินทางเร็ว และขายของดี เป็นต้น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า คนไทยส่วนหนึ่งเชื่อในอุตตริมนุสสธรรมโดยเฉพาะอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เสียส่วนมาก เพราะคนไทยพึ่งพาคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมที่เปลี่ยนไปจากคติเดิมที่ต้องประพฤติบำเพ็ญให้เข้าถึงเอง แต่เปลี่ยนไปเพื่อประโยชน์ทางโลก เรียกว่า ผนวกเข้ากับไสยศาสตร์เป็นแบบแผนของการปฏิบัติ เพื่อสื่อถึงอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ให้เกิดผลทางโลกหรือความสำเร็จในชีวิตนี้[๒๘] และเพื่อเอาความศักดิ์สิทธิ์ไปสนองกิเลสความต้องการของเขา ล่อให้เขาหาลาภให้แก่ตัว เพราะความเชื่อและความกลัว[๒๙]

ส่วนคนไทยทั่วไปที่นับถือพระสงฆ์ โดยเฉพาะที่เชื่อว่า พระสงฆ์มีความขลังศักดิ์สิทธิ์และบางครั้งก็มีฤทธิ์เดชอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งก็มีคติคล้ายกับคนบางกลุ่มในครั้งพุทธกาลที่เชื่อว่า คนที่มีฤทธิ์ถือว่าเป็นพระอรหันต์ ความเป็นพระอรหันต์อยู่ที่มีฤทธิ์ปาฏิหาริย์[๓๐] ดังนั้น กลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถทางพระพุทธศาสนา จึงมีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงและแปรปรวนในหลักธรรมคำสอนเดิมในเรื่องต่าง ๆ เช่น บุญ บาป นรก สวรรค์ อภินิหาร กรรม นิพพาน เป็นต้น ตามที่ปรากฏกลุ่มบุคคลในสังคมไทย คือ กลุ่มคนที่เน้นสอนเรื่องบรมสุขในสวรรค์ บางกลุ่มที่เน้นสอนศีลและวัตร บางกลุ่มที่เน้นสอนบรมสุขในนิพพาน เรียกว่า เข้าถึงอายตนนิพพาน บางกลุ่มที่เน้นประกอบกิจการเชิงพุทธพาณิชย์ เมื่อ

---

[๒๗] **เรื่องเดียวกัน**. หน้า ๒๒.

[๒๘] พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงษ์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๘.

[๒๙] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๗๒.

[๓๐] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต**, หน้า ๗๑.

พิจารณาถึงพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลในสังคมไทยดังกล่าว

ในส่วนที่มีการนำอุตตริมนุสสธรรมมากล่าวอ้าง หรืออ้างอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์โดยประการต่าง ๆ มีหลักเกณฑ์ตัดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมในทรรศนะพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

ภิกษุผู้กล่าวอวด ไม่มีอุตตริมนุสสธรรม แต่มีเจตนาจงใจกล่าวให้ผู้อื่นทราบว่าตนสามารถรู้หรือได้เข้าถึงโลกุตตรธรรม เพื่อต้องการจะให้เขายกย่อง หรือต้องการลาภ ยศ สรรเสริญ หรือตั้งตนเป็นผู้วิเศษมีฤทธิปาฏิหาริย์โดยตรง รวมทั้งการทำอุบายวิธีเพื่อให้ผู้อื่นรู้ว่าตนเป็นพระอริยบุคคล จัดว่ามีโทษมาก เพราะมีเจตนาหลอกลวงสูงสุด

ถ้าผู้กล่าวมีอุตตริมนุสสธรรมจริง และมีเจตนากล่าวอวด ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ถ้าแสดงปาฏิหาริย์ด้วย ต้องอาบัติทุกกฏ

ถ้ามีเจตนาจะให้เขายกย่อง กล่าวอ้างผู้อื่นเป็นอาบัติถุลลัจจัย ถ้าอวดเพียงคุณธรรมภายในว่า ตนมีคุณธรรมประเภทนี้ ในทำนองเป็นพระอริยบุคคล เป็นอาบัติถุลลัจจัย

ถ้ามีเจตนากล่าวอวดเรื่องการทำบุญเน้นปาฏิหาริย์ อนุโลมในการกล่าวอวดคุณวิเศษเนื่องด้วยปัจจัย เป็นอาบัติทุกกฏ ถ้ามีเจตนาจะให้เขายกย่อง กระทำท่าทางหรือแต่งอิริยาบถให้เขารู้ว่านี้เป็นลักษณะของผู้มีคุณวิเศษหรือเป็นพระอริยบุคคล เป็นอาบัติทุกกฏ

๔.๒.๒ ลักษณะและเกณฑ์ติดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมโดยใช้เครื่องสื่อสาร

เครื่องสื่อสารที่ใช้เพื่อประโยชน์ด้านคุณวิเศษ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อข่าวสาร สื่อโฆษณา ต่าง ๆ ที่บุคคลใช้เป็นเครื่องมือในการบอกกล่าวถึงคุณวิเศษ โดยพาดพิงบุคคลอื่น ๆ หรือตนเอง ในลักษณะที่เป็นการอวดอ้างคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมขั้นสูง การกล่าวอ้างคุณวิเศษแม้ไม่กล่าวอวดตนเอง แต่กล่าวอวดโดยใช้สื่อเพื่อการโฆษณาคุณวิเศษของพระสงฆ์ แม้การทำการปลุกเสกวัตถุมงคลทรงอภินิหาร ก็จัดเป็นการกล่าวอวดคุณวิเศษของผู้อื่นเนื่องด้วยปัจจัย ในลักษณะกล่าวพาดพิงตัวบุคคลและสถานที่ หรือพฤติกรรมอื่น ๆ ซึ่งในปัจจุบันกระแสความนิยมในการใช้สื่อสารต่าง ๆ เพื่อการโฆษณามีความรุนแรงมากในทางธุรกิจโดย เฉพาะการประกอบกิจการพุทธพาณิชย์ที่มีผลประโยชน์และกำไรมหาศาล ดังที่ปรากฏว่า มีการประมูลพระเครื่องสมเด็จวัดระฆังในราคาประมูลที่สูงถึง ๒๔ ล้านบาท เมื่อ

เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕[๓๑] จะเห็นได้ว่า การใช้สื่อโฆษณานั้น เน้นการบอกกล่าวความเป็นมา ตัวบุคคล คุณวิเศษ ไสยศาสตร์ กิจ กรรม วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ในขณะที่การกล่าวถึงพระสงฆ์นั้น มักจะแสดงจุดเด่นของพระสงฆ์ในลักษณะเป็นเทพหรือผู้มีคุณวิเศษ และในการประกอบกิจการเชิงพุทธพาณิชย์ เช่น พระเครื่อง เครื่องรางของขลังหรือวัตถุมงคลต่าง ๆ นั้น จะมีการอ้างถึงวัตถุประสงค์อื่น ๆ ประกอบ เช่น การโฆษณาจตุคาม รามเทพ ซึ่งได้รับความนิยมในยุคปัจจุบันว่า ศิษย์หลวงพ่อแดง เทพเจ้าไหมเจ็ดสี ศิษย์สายหลวงปู่หยอด วัดแก้วเจริญ ได้จัดสร้างวัตถุมงคล จตุคามรามเทพ รุ่นทุ่งมหาเศรษฐีราชาโชค รุ่นแรก[๓๒] ดังนั้น การใช้โฆษณาเพื่อบอกคุณวิเศษนี้ จัดเป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อประชาชนในการกระตุ้นความต้องการและสร้างค่านิยมที่มีต่อสิ่งได้เป็นอย่างดีด้วย

ด้านเศรษฐกิจก็เติบโตจากธุรกิจประกอบการเชิงพุทธพาณิชย์ เช่น กระแสความนิยมของประชาชนที่มีศรัทธาต่อองค์เทพจตุคาม รามเทพ ทำให้ประชาชนทุกภาคส่วน ต่างพากันเช่าบูชาวัตถุมงคลจตุคาม รามเทพ โดยเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราช มีเงินสะพัดอยู่ในวงจรธุรกิจนี้ประมาณหนึ่งพันล้านบาท จากรายงานข่าวระบุว่า กระแสความนิยมจตุคาม รามเทพเพิ่มขึ้นในช่วงกลางปี ๒๕๔๙ มาถึงไตรมาสแรกของปี ๒๕๕๐ ส่งผลให้มีเงินสะพัดไม่ต่ำกว่าหนึ่งพันล้านบ้าน เช่น ธนาคารไทยพาณิชย์ มีกระแสเงินหมุนเวียนไม่ต่ำกว่าหนึ่งร้อยล้านบาท รวมทั้งสาขาธนาคารแหล่งอื่น ๆ อีก รวมแล้วมีเงินไม่ต่ำกว่าหนึ่งพันล้านบาท[๓๓]

ในปัจจุบัน คนไทยโดยมากมีความต้องการของวิเศษ เช่น พระเครื่อง เครื่องรางของขลัง จึงเกิดธุรกิจการค้าขาย ซึ่งเจริญแพร่หลายอยู่ในสังคมไทย ธุรกิจที่มีผู้ประกอบการเป็นทั้งฝ่ายพระสงฆ์เป็นผู้ควบคุมหรือดำเนินงานเอง และฝ่ายฆราวาสเป็นผู้ประกอบกิจการเพราะได้ผลกำไรจากการประกอบกิจการมหาศาล มูลค้าทางธุรกิจประมาณห้าพันล้านบาทต่อปี จากผลการสำรวจของบริษัทศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด ได้ประมวลอัตราส่วนรายได้ทางธุรกิจมาจากธุรกิจการสร้างพระ ธุรกิจแผงพระเครื่องหรือศูนย์พระเครื่อง กิจการโฆษณาและ

---

[๓๑]Chalong Soontravanich, **The Regionalization of Local Buddhist Saints : Amulets and Crime and Violence in Post WWII Thai Society**, (Dekalb, Illinois : The conference, ๒๐๐๕), p.๒.

[๓๒]อนุชา ทรงศิริ, “รุ่นทุ่งมหาเศรษฐีราชาโชค จตุคามฯ รุ่นแรก-วัดทุ่งเศรษฐี”, **ข่าวสด**, (๑๑ มกราคม ๒๕๕๐) : ๓๐.

[๓๓]“จตุคามฟีเวอร์ เมืองคอนพันล้าน”, **ข่าวสด**, (๑๗ เมษายน ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

สื่อประชาสัมพันธ์ ธุรกิจการจำนำพระเครื่อง ธุรกิจเบ็ดเตล็ด[๓๔] เป็นเสมือนลูกโซ่ทางธุรกิจที่เรียกกันว่า "พุทธพาณิชย์"[๓๕] เป็นคำที่พบตามหน้าหนังสือพิมพ์ทั่วไป การแข่งขันเชิงพุทธพาณิชย์ก็เกิดขึ้นตามดังที่ปรากฏในสื่อโฆษณาต่าง ๆ บุคคลที่เข้าไปเกี่ยวกับในพุทธพาณิชย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็คือ พระสงฆ์ ที่มีคุณสมบัติโดดเด่นในด้านคุณวิเศษ จึงเกิดพระสงฆ์ที่เรียกกันว่า "พระเกจิอาจารย์" และการที่จะทำให้พระเกจิอาจารย์มีความโดดเด่น ก็จำเป็นต้องใช้สื่อสารเพื่อโฆษณาให้ประชาชนทั่วไปได้รับทราบ ซึ่งถือว่า สื่อโฆษณาเป็นอาวุธที่ใช้ได้ผลดีตรงสู่กลุ่มเป้าหมาย เมื่อพระเกจิอาจารย์มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับทางสังคม ก็มีผลประโยชน์อื่นที่เกี่ยวข้องตามมา จะเห็นได้ว่าการใช้สื่อโฆษณาที่แพร่หลายกว้างขวางในสังคมไทยตามสื่อสิ่งพิมพ์ เช่นไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน หรือนิตยสาร วารสารพระเครื่องต่าง ๆ สื่อโทรทัศน์ สื่ออิเลคทรอนิคส์หรืออินเทอเน็ต ซึ่งมักจะปรากฏข้อความที่เกี่ยวข้องกับคุณวิเศษ อิทธิปาฏิหาริย์ รวมทั้งไสยศาสตร์ความขลังศักดิ์สิทธิ์ประกอบเข้าด้วย

ดังนั้น หลักการทางพระพุทธศานาอันถือเกณฑ์ติดสินลักษณะการอวดอุตตริมนุสสธรรมโดยการใช้สื่อสาร มีดังต่อไปนี้

๑. มีเจตนาอวดอ้างคุณวิเศษขั้นอุตตริมนุสสธรรมของพระสงฆ์โดยตรง

๒. มีเจตนาอวดอ้างคุณวิเศษของพระสงฆ์โดยพาดพิงถึงปัจจัยแวดล้อม คือ สถานที่ เครื่องอุปโภคบริโภค เช่น ท่านที่อาศัยอยู่ในสถานนั้น มีฌานอภิญญาหรือเป็นพระอริยบุคคล

๓. มีเจตนาอวดอ้างคุณวิเศษของพระสงฆ์โดยพาดพิงปฏิปทา คือ แนวทางปฏิบัติธรรม หรืออากัปกิริยา ท่าทาง อิริยาบถการยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้นว่า ท่านเป็นผู้มีปฏิปทาของพระอริยบุคคลหรือเป็นพระอริยบุคคล

๔. การใช้สื่อเพื่อประกาศตนเอง ว่าเป็นผู้มีคุณวิเศษโดยตรง ถ้าไม่มีคุณวิเศษในตนจริง มีโทษสูงสุด ถ้ามีจริงเป็นอาบัติปาจิตตีย์

๕. การใช้สื่อเพื่อการอวดอ้างคุณวิเศษของพระสงฆ์อื่น ๆ โดยพาดพิงถึงปัจจัยคือ

---

[๓๔]พล.ต.อ.สุวรรณ สุวรรณเวโช, **พื้นฐานความเชื่อของคนไทย**, หน้า ๒๖๒-๒๖๕.

[๓๕]ธนสาร บัลลังก์ปัทมา, "๒๕๓๖-๒๕๓๗ พุทธพาณิชย์ครองเมือง ความอัปยศจากขุมโลกันตร์", **เนชั่นสุดสัปดาห์**, ปีที่ ๒ (๕) ฉบับที่ ๘๒(๑๐๓) (ธันวาคม ๒๕๓๖- ๖ มกราคม ๒๕๓๗): ๓๐-๓๑.

สถานที่ เครื่องอุปโภคบริโภค เช่นว่า ท่านอาศัยที่สถานนั้น มีฌานอภิญญาหรือเป็นพระอริยบุคคลเป็นต้น ปรับเป็นอาบัติถุลลัจจัย ถ้าผู้ฟังไม่เข้าใจ ปรับเป็นอาบัติทุกกฏ

๖. การใช้สื่อเพื่ออวดอ้างคุณวิเศษของพระสงฆ์อื่น ๆ ประกอบกับวัตถุ เช่น วัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง เป็นต้นว่ามีปาฏิหาริย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือมีอำนาจดลบันดาล ถ้าผู้ฟังเข้าใจ ภิกษุผู้กล่าวอวดต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าผู้ฟังไม่เข้าใจ ต้องอาบัติทุกกฏ หากอ้างข้อวัตรปฏิบัติหรือคุณธรรมอย่างพระอริยบุคคล ก็จัดเข้าในข้อวินิจฉัยดังกล่าวไว้แล้วในบทต้น

๔.๒.๓ วิเคราะห์ผลกระทบของการอวดอุตตริมนุสสธรรมต่อสังคมไทย

๑. ผลกระทบทางสังคม

คนไทยมีทัศนคติต่อเรื่องคุณวิเศษในทางพระพุทธศาสนา โดยส่วนมากเป็นไปในลักษณะความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เดชอำนาจของเทพเจ้าที่มีไสยศาสตร์ปะปนอยู่มาก และมีแนวคิดคติความเชื่อที่ยึดติดตัวบุคคลในเชิงมีอิทธิปาฏิหาริย์หรือมีไสยศาสตร์ประกอบด้วย แม้จะยึดถือพระสัทธรรมอยู่บ้าง ก็ยังยึดบุคคลผู้มีฤทธิ์มีคุณวิเศษอยู่ ส่วนบุคคลที่กล่าวสอนพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าเพื่อความบริสุทธิ์จริง มีอยู่น้อยมาก เมื่อบุคคลมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่บ้าง ก็เน้นคุณของพระสงฆ์ที่เป็นปัจเจกชนคือยึดติดบุคคล กล่าวคือ ชาวพุทธเราส่วนมากยึดติดพระสงฆ์ที่ทำตัวขลังและศักดิ์สิทธิ์และหลงใหล คลั่งไคล้ จนไม่เห็นธรรม[๓๖] บางพวกยกย่องพระจนเลิศลอยเกินจริง พระบางรูปหลงตนเอง เอียงไปทางที่จะโอ้อวดอุตตริมนุสสธรรม[๓๗] บางพวกที่เป็นบริวาร บ้างก็หลงไปว่าอาจารย์หรือผู้ที่ตนเองนับถือเป็นพระอรหันต์ เป็นพระอริยะหรือเป็นผู้วิเศษแล้ว ก็มาหมกมุ่นวุ่นวายไปด้วยความหวังว่า ท่านผู้มีฤทธิ์จะมาช่วยบันดาล ขจัดปัดเป่าทุกข์ภัย[๓๘] บางพวกที่เพลินติดอยู่ไม่ทำอะไรตามเหตุผล ประมาทไม่อยู่กับความเป็นจริง ก็คือ การหลอกตนเอง[๓๙] บางพวกทำกุศลก็อ้างอิทธิปาฏิหาริย์ อ้างโลกุตตรธรรมขั้นสูง จูงใจให้คนทำบุญ

---

[๓๖]วศิน อินทสระ, **ชาวพุทธกับวิกฤติศรัทธา**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๗), หน้า ๙.

[๓๗] **เรื่องเดียวกัน**. หน้า ๑๒.

[๓๘]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **กรณีธรรมกาย** (ฉบับขยาย-เพิ่มเติม), หน้า ๓๕๙.

[๓๙]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต**, หน้า ๗๔.

มาก ๆ จนกลายเป็นว่าบุญเป็นสินค้าที่ซื้อขายได้ จึงเป็นโอกาสให้คนแสวงหาประโยชน์เชิงวัตถุจากพระพุทธศาสนาได้ง่าย เช่น รูปแบบพุทธพาณิชย์ ที่มีการซื้อขายที่เรียกกันว่า บูชา และการโฆษณาอ้างอิทธิปาฏิหาริย์[๔๐] บางพวกมีศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าเป็นบุคคล ณ สถานที่ที่เรียกว่า อายตนนิพพาน หรือถือเป็นดุจเทพเจ้า เรียกว่า มีลักษณะทางวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมความเชื่อถือต่าง ๆ กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไป[๔๑] ไม่ให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งเป็นทางไปสู่สัมมาทิฏฐิ ทั้งยังโน้มเอียงไปทางวัตถุนิยม ความต้องการสิ่งตอบสนองทางวัตถุ ที่จะยึดถือถึงแก่นพระสัทธรรมน้อย แต่ยึดติดในบริโภคนิยมมาก

ดังนั้น คนไทยส่วนใหญ่จึงมีพฤติกรรมที่ค่อนไปทางกามวัตถุและกิเลสวัตถุ กล่าว คือ มีความต้องการคุณวิเศษเพื่อช่วยให้ตนเองประสพความร่ำรวย มีเงินทองทรัพย์สิน ความโชคดี ความปลอยภัย ยศ ตำแหน่ง ต้องการมีความโดดเด่นหรือพึ่งอำนาจวาสนา บารมี (มีวัตถุ-มีคุณวิเศษ-มีความหวัง) ซึ่งมีลักษณะที่เป็นการส่งเสริมราคะ โทสะ โมหะมากกว่า ดังตัวอย่างที่ปรากฏในสังคม ตามหน้าหนังสือพิมพ์ มักจะมีเรื่องพระเครื่องของขลัง เผยแพร่สิ่งยั่วกิเลส ส่งเสริมราคะ โทสะ โมหะมากขึ้น จิตใจของคนก็ตกลงไปอยู่กับวัตถุ ทำให้จิตใจเสื่อมโทรม[๔๒] คนที่เอาใจใส่เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์มาก จนอาจทำให้เกิดการหลงตนเอง สูญเสียกุศลบุญอื่นที่จะพึงได้[๔๓] เพราะมนุษย์ติดข้องในตัณหา (แสวงหากามวัตถุ) มานะ (แสวงหาอำนาจ) และทิฏฐิ (แสวงหาความเห็นคล้อยตามแบบของตน)[๔๔] ด้วยเหตุนี้ คนไทยส่วนใหญ่จึงมีพฤติกรรมที่คลาดเคลื่อน คือ ไม่เข้าใจความประพฤติปฏิบัติที่ทำ

---

[๔๐]ธนสาร บัลลังก์ปัทมา, "๒๕๓๖-๒๕๓๗ พุทธพาณิชย์ครองเมือง ความอัปยศจากขุมโลกันตร์", **เนชั่นสุดสัปดาห์**, ปีที่ ๒ (๕) ฉบับที่ ๘๒ (๑๐๓) (ธันวาคม ๒๕๓๖- ๖ มกราคม ๒๕๓๗) : ๓๐-๓๑.

[๔๑]ดูรายละเอียดใน คาหุโณ, "หลวงปู่แหวนท่านว่าสังคมพุทธสับสน", **สัปดาหวิจารณ์**, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔ (๑๔ กรกฎาคม ๒๕๒๘) : ๒๙.

[๔๒]ปัญญานันทภิกขุ, "การตีความหลักธรรมของพระพุทธศาสนา", **ศิลปวัฒนธรรม**, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๓ (มกราคม ๒๕๔๒) : ๗๙-๘๐.

[๔๓] เอดเวิร์ด คอนซ์, **พุทธศาสนา : สาระและพัฒนาการ**, แปลโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๒.

[๔๔]พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), ใน **การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ**, พระดุษฎี เมธงฺกุโร, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐.

กันมาและไม่รู้จักสิ่งแวดล้อม เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงในข้อประพฤติปฏิบัตินั้น ก็ไม่เข้าใจความสัมพันธ์และกำหนดความหมายของสิ่งนั้น[๕๕] แต่หากจะเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว เมื่อเกิดกำลังใจทำความเพียรและพัฒนาตนขึ้นก็ไม่เสียหาย[๕๖] จะเป็นจุดเริ่มต้นให้พากเพียรดำเนินชีวิต ทั้งเป็นการดึงตนที่ใฝ่โชคลาภให้เข้าสู่ทางธรรมด้วย[๕๗]

ดังนั้น เมื่อพิจารณาผลกระทบทางสังคมและแนวทางปฏิบัติทางสังคมอันเนื่องกับการอวดอุตตริมนุสสธรรม มีดังนี้

๑. ทำให้หลักการทางพระพุทธศาสนาเกิดความคลาดเคลื่อน ก่อความสับสนต่อข้อจริงทางพระพุทธศาสนาในหมู่พุทธบริษัท

๒. ทำให้เกิดความแตกแยกในหมู่ประชาชน ความบาดหมาง ความทะเลาะ การปะทะคารม ความวิวาทกันที่เนื่องด้วยทิฏฐิ

๓. ทำให้เกิดเป็นแบบอย่างให้อนุชนรุ่นหลังได้ทิฏฐานุคติอันเป็นแนวคิดที่ไม่ถูก ต้อง ซึ่งเป็นภัยอันตรายใหญ่หลวงต่อความผาสุก ความอยู่ร่มเย็นของประชาชน

๔. ทำให้เกิดปัญหาสังคมอันเนื่องจากความคลั่งไคลต้องการวัตถุ เช่นการลักลอบขโมยพระ การทุจริตคอรัปชั่นในเรื่องผลประโยชน์ได้เสียในกิจการต่าง ๆ

๕. ทำให้ประชาชนมีพฤติกรรมเน้นด้านวัตถุ หวังผลคือ ความมั่งมีทรัพย์สิน ร่ำรวย มีโชคดี เน้นเงินเป็นอุปกรณ์สำคัญในการสร้างคุณความดี ละเลยสมาธิปัญญาเสีย เน้นความเร็ว หวังความเห็นผลเร็วจากบุญกุศล หวังอิทธิปาฏิหาริย์และความสามารถพิเศษทางจิตแบบไม่ต้องทำอะไรมาก[๕๘]

๖. ทำให้ประชาชนมีพฤติกรรมเน้นด้านประโยชน์นิยม คือ การกระตุ้น

---

[๕๕]พระราชวรมุนี, **สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๗๑.

[๕๖]พระไพศาล วิสาโล, ส.ศิวรักษ์, ศ.น.พ. ประเวศ วะสี, **พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ ๒๑ : ปาฐกถาครบรอบ ๖๐ ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

[๕๗]พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, หน้า ๕๘.

[๕๘]ดูรายละเอียดใน พระไพศาล วิสาโล, **ส่องสว่างทางไท ว่าด้วยวิถีพุทธ วิถีไทในสังคมสยาม**, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มเสขิยธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๕๓-๕๕.

ความต้อง การเพิ่มความอยากในสร้างบุญกุศลด้วยวิธีการให้ผลตอบแทนต่าง ๆ เช่นทำบุญมาก ๆ ชาติหน้าจะร่ำรวยมั่งมี จะได้สวรรค์ มรรค ผล นิพพานหรือจะได้วัตถุมงคล จะได้มีฤทธิ์เดชอำนาจยิ่งใหญ่ในอนาคต เป็นต้น เน้นประโยชน์ตนเองสนองความต้องการปัจเจกบุคคลไม่ใส่ใจต่อส่วนรวม เช่น การอวยพรหรือให้วัตถุมงคลให้ประสบผลดังปรารถนา[๔๙]

๗. ทำให้เกิดมิจฉาอาชีวะ คือการดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพอันผิดทาง เป็นทางเศร้าหมองให้เกิดกิเลสมากกว่า โดยเฉพาะพระสงฆ์จะทำให้เสียอาชีวปริสุทธิศีล เรียกว่า เกิดมิจฉาชีพจากการเลี้ยงชีพที่ผิดทาง

๘. ทำให้ยึดติดเดรัจฉานวิชาที่เนื่องกับคุณวิเศษ คือ การกระทำ เช่น การเสกเป่า เวทมนต์คาถาที่ให้เกิดผลดี ผลร้าย เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับคุณวิเศษโดยเฉพาะอิทธิปาฏิหาริย์

๙. ทำให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์เชิงศาสนา ในรูปแบบต่าง ๆ อันเนื่องกับคุณวิเศษ ที่ปรากฏชัดในสังคม ก็คือ พุทธพาณิชย์ที่เป็นเหตุให้ประชาชนมุ่งหวังประโยชน์เชิงวัตถุอันเนื่องจากพระพุทธศาสนามากกว่ามุ่งประโยชน์จากพระสัทธรรม

๑๐. ทำให้เกิดความไม่ผาสุกในหมู่พระสงฆ์ คือ เป็นเหตุเบียดเบียนพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้ลำบากกาย ลำบากใจ เป็นที่อึดอัดระอาใจสำหรับพระสงฆ์ที่เคารพในศีลในพระธรรมวินัย และเป็นเหตุบั่นทอนศรัทธาของพระสงฆ์ปุถุชนโดยทั่วไป

จากผลกระทบทางสังคมข้างต้น จึงเกิดแนวทางปฏิบัติเชิงสังคมในเรื่องการอวดคุณวิเศษที่ควรศึกษาวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

๑. ต้องปรับแนวคิด คือ ยอมรับและปรับเปลี่ยนหลักการ แนวคิด ทรรศนะทางพระพุทธศาสนาให้เป็นไปตามธรรม ยอมรับพระไตรปิฎกว่าเป็นมรดกทางปัญญาที่ล้ำค่าเมื่อผู้ปฏิบัติตามโดยชอบแล้ว ย่อมได้รับผลการปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อมรรค ผล นิพพาน และความหลุดพ้นจริง[๕๐]

๒. นำแนวคิดเชิงพุทธสู่ประชาชนในรูปแบบมัชฌิมาปฏิปทา คือ ธรรมที่มี

---

[๔๙] **เรื่องเดียวกัน**. หน้า ๕๓-๕๕.

[๕๐] พระภาสกร ภูริวฑฺฒโน (ภาวิโล), "วัดพระธรรมกาย เงาเลอะเลือนแห่งสังคมยุคพระศรีอาริย์?, **ปัญญา**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓๑ (กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๔๒) : ๑๖-๑๘

เหตุปัจจัยสัมพันธ์กัน แนวคิดนี้เป็นทางสายกลางไม่สุดโต่ง ๒ อย่าง การประกอบสิ่งที่เดือดร้อนหรือทรมานตนเอง และหมกมุ่นในสิ่งที่ก่อให้เกิดกามสุข เช่น การติดวัตถุมงคลในทางพุทธพาณิชย์มากเกินไป ที่เป็นเหตุให้เกิดความอยากได้หรือการหวังผลเป็นมูลค่าและกำไร

๓. ปฏิบัติในพิธีกรรมบริสุทธิ์ คือ ปฏิบัติในพิธีกรรมนำสู่วินัยแล้ว วินัยนำสู่ธรรมและธรรมแสดงตัวในวินัย จนออกมาในพิธีกรรม ควรใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องนำคนสู่วินัยที่สูงขึ้น เพื่อเข้าถึงธรรมในที่สุด[๕๑] ไม่เป็นการยึดติดข้อปฏิบัติแล้วทำไปโดยขาดปัญญา เรียกว่า พิธีกรรมไม่สามารถสื่อให้มนุษย์ได้มีแนวทางปฏิบัติในด้านที่จะเจริญปัญญา

๔. ปรับทัศนะต่อสิ่งเคารพต่าง ๆ ให้เหมาะสม เช่น พระพุทธเจ้า เทพหรือวัตถุมงคลให้เป็นไปข้อกำหนดทางศีลธรรม คือให้มีไว้ได้โดยที่ผู้มีนั้นต้องเว้นความชั่วและกระทำความดี ประกอบในสิ่งที่เป็นมงคลที่นับเข้าในมงคล ๓๘ ประการ

๕. การใช้สื่อเพื่อประโยชน์ทางสังคมที่ดี คือ การใช้สื่อให้เห็นคุณค่าศีลธรรม คุณค่าทาง จิตใจ ไม่ใช้สื่อเพื่อให้ประชาชนติดไสยศาสตร์ คือ ให้เกิดเชื่อมั่นอำนาจเร้นลับ หวังพึ่งอำนาจฤทธิ์ คุณวิเศษ ช่วยบันดาลผลให้หรือให้เกิดการสนองความต้องการด้านกิเลส เช่น การหวังผลประโยชน์ การซื้อขาย ความร่ำรวย ความประสบโชคดี[๕๒]

๖. ปฏิบัติหน้าที่พระสงฆ์ที่ดี คือ พระสงฆ์มีหน้าที่ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีหน้าที่บำเพ็ญภารกิจของพระศาสนา คือ การเผยแพร่เพื่อประโยชน์และความสุขของสาธารณชน ภายใต้กติกาของพุทธจักรและอาณาจักร และพระสงฆ์ควรบำเพ็ญภารกิจต่าง ๆ อย่างเต็มเพื่อสังคม[๕๓]

๗. ดำเนินชีวิตตามวิถีพระพุทธเจ้า คือ พระพุทธองค์ทรงเตือนให้พระสงฆ์

---

[๕๑] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๕๐.

[๕๒] ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนากระแสไสยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕๐-๕๑.

[๕๓] บรรพต วีระสัย, บุญลือ วันทายนต์, อร วีระสัย, **พระสงฆ์กับสังคมไทย โดยพิจารณาในเชิงสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง ศึกษากรณีวัดในกรุงเทพมหานคร และฉะเชิงเทรา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๕๒.

ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่เป็นเจ้าพิธีแบบพราหมณ์ ให้พึ่งตนเอง ไม่พึ่งพาเทวฤทธิ์ มีวิถีชีวิตที่สันโดษ แต่ไม่ทอดทิ้งสังคม

๘. ถอนความยึดถือแบบสีลัพพตปรามาส ดังคำกล่าวที่ว่า การปฏิบัติตามวิธีที่สอนในศาสนา ถ้าปฏิบัติไปด้วยความเข้าใจผิดว่าจะเกิดความขลัง เกิดความศักดิ์สิทธิ์ เกิดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาแล้วคุ้มครองเราได้ นี่ก็เรียกว่าเป็นสีลัพพตปรามาส[๕๔]

๙. วัดและพระสงฆ์ วัดควรจัดกิจกรรม ที่เป็นประโยชน์ทางศาสนาไม่มอมเมาให้เกิดความหลงบันเทิง พระสงฆ์ควรทำหน้าที่พระ ควรเป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา มีความถ่อมตนและสุภาพ มีจิตใจอ่อนโยนต่อผู้ทุกข์ยาก มีชีวิตด้วยปัจจัย ๔ เพียงพอต่อชีวิต[๕๕]

๒. ผลกระทบทางพระพุทธศาสนา

ก) ผลกระทบในเชิงบวก

การปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา วินัยเป็นระบอบ แบบแผนให้ภิกษุปฏิบัติเพื่อขัดเกลากาย วาจาให้เรียบร้อย พระธรรมคำสอนเป็นหลักการปฏิบัติให้ละเว้นความชั่ว ทำความดีและพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์ หลักการของวินัยเกิด ขึ้นโดยมีพื้นฐานทางสังคม เกิดขึ้นโดยเหตุปัจจัยและไม่เป็นข้อบังคับที่กดขี่คนดีแต่เป็นการกดขี่และปราบคนชั่ว ดังนั้น จึงถือว่าหลักพระธรรมวินัยเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา พื้นฐานการบัญญัติของพระพุทธเจ้า คือการใช้อำนาจด้วยกฎบัญญัติอันเป็นไปอย่างบริบูรณ์ การใช้อำนาจไม่ทำลายเสรีภาพของประชาชน แต่ยังสัมพันธ์กับระบบของสังคม กฎบัญญัติของพระสงฆ์ คือพระวินัยมีความเที่ยงธรรมตามหลักเหตุผล ความถูกต้อง และมีความเห็นร่วมกันของพระสงฆ์ ที่มีองค์ธรรมเป็นเบื้องหน้า ซึ่งผ่านระบอบของพุทธวิธีอันมีลักษณะ ๔ ประการ มีสาระสำคัญโดยสรุป คือ

๑) ต้องมีมูลเหตุเรื่องราวเกิดก่อนจึงบัญญัติ ไม่ทำโดยพลการ หรือทำเพื่อกดขี่ข่มเหง

---

[๕๔] พุทธทาสภิกขุ, **ตุลาการิกธรรม คำบรรยายหลักพุทธศาสนา อบรมผู้จะทรงโปรดเกล้าฯ เป็นตุลาการ เล่มที่ ๑**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๗), หน้า ๑๘๕.

[๕๕] วศิน อินทสระ และไชย ณ พล, **พุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์และกลยุทธ์การประกาศธรรม สู่โลกกว้าง**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันธรรมาธิปไตย, ม.ป.ป), หน้า ๘๒.

จัดเป็นระบอบของการใช้ธรรมะนำวินัย

๒) ต้องสืบสาวเรื่องราวความเป็นมา สอบสวนหามูลเหตุให้แน่ชัดและประกาศความเป็นจริงให้ปรากฏชัด

๓) ต้องชี้แจงถึงเหตุที่มาและผลที่เกิดตามมากล่าวคือ การชี้ให้โทษของการ กระทำและผลดีในการละเว้นการกระทำให้เห็นชัดเจน จนเข้าใจเหตุผลและยอมรับก่อน

๔) ต้องบัญญัติระเบียบข้อบังคับคือ พระวินัย อันเป็นหลักควบคุมความประพฤติ การลงโทษผู้กระทำผิด เพื่อไม่ให้ผู้ทำกระทำความผิดซ้ำอีกโดยอ้างเหตุผลการลงโทษในระบบวินัยสงฆ์ เป็นการกำราบไม่ให้ผู้นั้นหลงระเริงที่จะทำความผิดอีก[๕๖]

การปฏิบัติอันเป็นผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา คือ การกล่าวธรรมสูงสุดอันเป็นคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา อวดตนเป็นผู้วิเศษหรือกล่าวธรรมขั้นสูงของพระพุทธเจ้ากล่าวตู่เอาธรรมของพระพุทธเจ้าว่าเป็นของตน หากเป็นพระที่ได้รับการเคารพ หรือเป็นพระที่มีอำนาจบริวาร มีฐานะทางวัดที่ร่ำรวย มีชื่อเสียงด้วยแล้ว เมื่อเป็นคนมิจฉาทิฐิ ก็ย่อมก่อภัยต่อศาสนามาก การที่จะให้สำเหนียกสำนึกหรือยอมรับความผิดพลาดนั้น สำหรับภิกษุผู้ไม่ละอายแล้ว เป็นสิ่งที่กระทำได้ยากยิ่ง ภิกษุที่บวชนาน พรรษามาก เป็นที่รู้จัก มียศบริวารแวดล้อมทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต เป็นพระร่ำรวยลาภต่าง ๆ เป็นผู้มีความรู้ความจำดี เป็นคนมิจฉาทิฐิ นี้คือความเสื่อมหายนะของพระศาสนา ดังคำกล่าวว่า บุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นวิปริต ทำให้คนหมู่มากห่างจากกุศลกรรม (สัทธรรม) ให้อยู่ในอสัทธรรม เกิดมาไม่ใช่เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก[๕๗] และภิกษุบางพวกที่มีกำลังทรัพย์มาก มีพรรคพวกบริวารหรือมีอิทธิพลมากกว่าก็มักขำแหงพระภิกษุที่ดี หรือเมื่อมีอธิกรณ์ร้ายแรงในทางศาสนาก็อาศัยกำลังทรัพย์ บริวารและอิทธิพลปิดบังทำให้ตนพ้นผิดไปได้ แม้แต่พระธรรมวินัยก็ใช้การไม่ได้[๕๘] ผู้ปฏิบัติดังกล่าวนี้เรียกว่า ผู้ทำพระพุทธศาสนาให้คลาดเคลื่อนและทำประชาชนให้เชื่อตาม

---

[๕๖] พระมหาอุทัย ญาณธโร, **พุทธวิถีแห่งสังคม ปรัชญาสังคม และการเมืองของพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๙-๑๒๖.

[๕๗] องฺ.เอก. (บาลี) ๒๐/๓๐๘/๓๕, องฺ.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๘/๔๐.

[๕๘] ผกาธรรม, “พระลิขิตสมเด็จพระสังฆราชฯ กับลีลากรรมธรรมกาย”, **สยามรัฐสัปดาหวิจารณ์**, ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๔๙ (๙-๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๒) : ๑๑-๑๓.

เป็นผู้กล่าวสัทธรรมปฏิรูปในพระศาสนา และบิดเบือนหลักพระพุทธศาสนาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์

ผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ต้องอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญ พระธรรมวินัยจะเป็นเป้าหมายของการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลัก เกณฑ์ในการจัดการปกครอง เมื่อพระสงฆ์นำหลักพระธรรมวินัยมาพร้อมกับกำกับด้วย พ.ร.บ คณะสงฆ์ ก็จะต้องเป็นหลักประกันระบบการเรียนพระธรรมวินัยให้เข้าใจดี ให้เกิดการพัฒนาเจริญด้วยไตรสิกขา ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตและสังคม[๕๙] และในการประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัย ก็ให้ยึดหลักการสูงสุด ดังคำกล่าวว่า

> การประพฤติในเรื่อง ศีล วัตร ข้อปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีการ แบบแผน ระบบ ระเบียบต่าง ๆ ที่ผิดพลาดคือถือโดยงมงาย สักว่าทำตาม ๆ กันมาอย่างไม่เข้าใจความมุ่งหมายไม่เห็นเหตุผล จนหลงไปว่าจะถึงความบริสุทธิ์ หรือรักษาศีล บำเพ็ญข้อปฏิบัติต่าง ๆ โดยมีตัณหาทิฐิแอบแฝง อยากได้ลาภยศ สรรเสริญ สุข สวรรค์ เป็นผลตอบแทน จนปิดบังความมุ่งหมายที่แท้จริง และปิดกั้นไม่ให้เข้าถึงจุดหมายของการปฏิบัติธรรม[๖๐]

ดังนั้น แนวทางปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา จึงมีข้อควรพิจารณาดังนี้

๑. ต้องถือธรรมวินัยเป็นอุดมคติสำคัญ คือ ถือว่าอุตตริมนุสสธรรมเป็นจุดหมายเป็นอุดมคติของพระพุทธศาสนา ต้องถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้ามีการหลอกลวงกันขึ้นในเรื่องนี้ ถือว่าเป็นการทำลายสิ่งที่เป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา[๖๑] ภิกษุผู้อวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีจริงในตน และเป็นยอดมหาโจร ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องร้ายแรงมาก

๒. ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง คือ ต้องสังคายนาความเห็นให้บริสุทธิ์

---

[๕๙]พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), “รักษาพระพุทธศาสนาคือรักษาพระธรรมวินัย” ปาฐกถาของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **สยามรัฐ**, ปีที่ ๔๘ ฉบับที่ ๔๘ (๒๖ เมษายน – ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕) : ๑๕.

[๖๐]ดูรายละเอียดใน พระมหาบุญเลิศ ฐานทินฺโน และคณะ รวบรวม, **อริยวินัย รวบรวมจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเฟื่องฟ้า พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘.

[๖๑]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ดร. ระวี ภาวิไล, **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๒๗.

เหมือนในสังคายนาครั้งที่ ๑-๓ ที่เป็นการสะสางความเห็นให้บริสุทธิ์ กำจัดความหลงผิด ปฏิบัติผิด จึงเรียกว่า สังคายนา ไม่ใช่หมายถึงเพียงการรวบรวมคัมภีร์เข้าเป็นหมวดหมู่เท่านั้น

๓. ต้องแสดงหลักการสำคัญอันเป็นอุดมคติแห่งพระศาสนา คือ ไม่แสดงธรรมไม่กระทบตนและบุคคลอื่นและไม่กระทบกระเทียบใคร[๖๒] หรือยกตนเองและโอ้อวดเป็นผู้วิเศษ

๔. ต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ดังคำกล่าวว่า การปฏิบัติธรรมไม่เป็นเพียงแต่ยึดศีล จนขาดปัญญากลายเป็นความติดในตัวบุคคลและยึดมั่นในวัตถุ หรือไม่เป็นเพียงแต่เน้นปัญญา ละเลยศรัทธากลายเป็นเกิดความเชื่อมั่นสูง มีผู้รู้ทางศาสนากล่าวว่า เป็นการปฏิบัติธรรมชนิดสุดโต่ง ควรให้เกิดความสมดุลในการปฏิบัติธรรม เรียกว่า อินทริยสมัตตา คือ เกิดความสมดุลแห่งองค์ธรรม เช่น ศรัทธาต้องกำกับปัญญา สมาธิต้องกำกับด้วยวิริยะ ศรัทธา วิริยะ สมาธิและปัญญา ต้องกำกับด้วยสติเสมอ[๖๓]

ข) ผลกระทบในเชิงลบ

ผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา เนื่องจากการอวดอุตตริมนุสสธรรม มีดังนี้

๑. การหลงในอำนาจของคุณวิเศษที่ทำให้เกิดความหลงตนเอง หลงในอำนาจบริวาร การมีผู้คนจำนวนมากแวดล้อมเพราะเชื่อในความขลัง ศักดิ์สิทธิ์หรือในคุณวิเศษที่เป็นอิทธิปาฏิหาริย์ มีฌานหรืออภิญญา จึงเกิดเป็นภัยต่อตนเองและต่อพระพุทธศาสนา ภัยสำหรับตนเองคือการประพฤติไม่เหมาะเป็นเหตุต้องอาบัติ ภัยต่อพระพุทธศาสนา คือเป็นเหตุให้ประชาชนหลงผิดหรือให้เกิดมิจฉาชีพเพราะการหลอกลวงผู้อื่นด้วยการอ้างคุณวิเศษ

๒. การเกิดธุรกิจในศาสนา เช่น พุทธพาณิชย์ เนื่องมาจากคุณวิเศษที่เป็นเหตุเสื่อมแห่งศาสนา เพราะมนุษย์โดยมากถือวัตถุมงคลทางพระพุทธศาสนา ในลักษณะที่

---

[๖๒] ว. วชิรเมธีภิกขุ, "หัวใจแห่งพรหมจรรย์", **เนชั่นสุดสัปดาห์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓๒๑ (๓๐ กรกฎาคม - ๕ สิงหาคม ๒๕๔๑) : ๕๗.

[๖๓] ดูรายละเอียดใน ว. วชิรเมธีภิกขุ, "๑๐.ทำไมจึงไปไม่ถึงพุทธิปัญญา", **เนชั่นสุดสัปดาห์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓๓๙ (๓-๙ ธันวาคม ๒๕๔๑) : ๕๖.

สนองความต้องการ ความชอบใจหรือความนิยมคลั่งไคล รวมทั้งในวัตถุเครื่องรางของขลังอื่น ๆ ด้วย ที่จะสื่อให้ถึงธรรมมีน้อยมาก และวัตถุนั้น ๆ จึงเป็นเหตุให้ผู้ต้องการแสวงหา จนทำให้มีความโลบอยากได้ การลักขโมย การก่ออาชญากรรม เพราะต้องการวัตถุสิ่งของที่มีคุณวิเศษ ดังเช่น ประชาชนที่มีความคลั่งไคล้ในจตุคาม รามเทพแห่กันไปรับสิ่งนั้นซึ่งเป็นเหตุให้มีการเหยียบกันจนเสียกระทั่งชีวิต

๓. การลักขโมยวัตถุในพระพุทธศาสนา คือ มีความนิยมของประชาชนกลุ่มหนึ่งในวัตถุทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น บุคคลส่วนหนึ่งเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ อำนาจวิเศษที่เหนือมนุษย์ หรือถือเพียงเป็นของเก่าโบราณ เป็นวัตถุที่ล้ำค่าทางวรรณศิลป์ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดมิจฉาชีพด้วยการลักขโมยของมีค่าทางศาสนา เนื่องจากความต้องการของที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีคุณวิเศษทางฤทธิ์ปาฏิหาริย์

๔. การเกิดสัทธรรมปฏิรูปเพราะอ้างคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา เป็นการอ้างธรรมวิเศษขั้นสูง หรืออ้างการเป็นพระอริยบุคคลเพราะได้ธรรมขั้นสูงแล้วชักจูงประชาชนให้เกิดความเชื่อและปฏิบัติตามในแนวทางมิจฉาทิฏฐิ

๓. ผลกระทบทางเศรษฐกิจและการปกครอง

ก) ด้านเศรษฐกิจ

ผลกระทบทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการอวดคุณวิเศษปรากฏให้เห็นในรูปแบบวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเชิงศาสนา กล่าวคือ รูปแบบทางวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมเชิงวัตถุที่เกี่ยวข้องกับคุณวิเศษ ซึ่งมักประกอบด้วยความไสยศาสตร์หรือความศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง ทำให้เกิดรูปแบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในเชิงพาณิชย์ เรียกว่า พุทธพาณิชย์ คือการซื้อสิ่งขาย เครื่องมือใช้สอยที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (ก็รวมเครื่องมือทางไสยศาสตร์ด้วย) วัตถุพุทธพาณิชย์ เป็นสื่อให้เกิดกระแสความต้องการบริโภค คือความต้องการใช้สอยวัตถุ เรียกว่า บริโภคนิยมเชิงศาสนา ความต้องการบริโภคมีผลประโยชน์สูงสุด คือประโยชน์ในปัจจุบันมากกว่าประโยชน์ในโลกหน้า กล่าวคือ การใช้วัตถุพุทธพาณิชย์เพื่อหวังคุณวิเศษ หวังอิทธิปาฏิหาริย์ หรืออำนาจที่บันดาลความมั่งมี ความร่ำรวยและความสมบูรณ์พูนสุข เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง ทรรศนะทางศาสนา เช่น การบุญ การปฏิบัติกรรมฐาน เป็นต้น ก็สามารถนำมาประกอบเรื่องคุณวิเศษ ทำให้ประชาชนเกิดความกระตือรือร้นในการบริโภค เรียกว่า เป็นการกระตุ้นให้เกิดการจับจ่ายซื้อขายเชิงเศรษฐกิจได้

เช่นกัน การทำบุญก็ถูกนำมาเป็นกุศโลบายในการหาผลประโยชน์ได้ ดังนั้น เรื่องการทำบุญก็อาจถูกนำมาใช้ชักจูงคนทำให้เกิดคลาดเคลื่อนได้ เช่น การปฏิบัติธรรมที่มุ่งไปด้านสมถกรรมฐานเป็นส่วนมาก เพราะถือเอาผลจากความสงบจิตใจ จึงอาจหวังผลด้านอิทธิฤทธิ์เป็นเครื่องล่อใจด้วย[๖๔] หรือแนวคิดว่า ยิ่งจนก็ยิ่งต้องทำบุญมาก เพื่อจะได้มั่งมีในชาติหน้า[๖๕] ดังที่ปรากฏว่า คนมักทำบุญด้วยการซื้อขาย เห็นได้จากการทำบุญอ้างอิทธิปาฏิหาริย์ของวัดแห่งหนึ่ง ซึ่งถือเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษาปัญหาทางเศรษฐกิจอันเนื่องจาก การโฆษณาบุญและเรี่ยไรเงินจำนวนมหาศาลที่เรียกว่า การระดมทุน เช่นระดมเงินทุนไปสร้างพระจำนวนหลายหมื่นหลายแสนองค์กระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ[๖๖]

ดังนั้น เศรษฐกิจเชิงพุทธพาณิชย์อันสืบเนื่องมาจากคุณวิเศษ จึงเจริญรุ่งเรืองอยู่ในปัจจุบัน เพราะผลประโยชน์จำนวนมหาศาลที่สามารถกอบโกยอย่างได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด จึงมีกลุ่มบุคคลที่อยู่ในวงเวียนแห่งผลประโยชน์มีมากมาย ทั้งคฤหัสถ์ หรือพระสงฆ์ ผู้ที่สร้างวัตถุมงคล ก็อยู่ในลักษณะเป็นนายทุนแสวงหาผลประโยชน์ จะเห็นได้จากในสังคมไทย พระสงฆ์ส่วนหนึ่งมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ประกอบกิจการ แสวงหากำไรและเป็นผู้ให้ผลต่างตอบแทน ผู้มีอวิชชาครอบงำ มีความเข้าใจว่าเป็นสมบัติแห่งตนแล้วคอยแสวงหาช่องทางเพื่อกอบโกยผลประโยชน์จากทรัพย์สินอันเป็นของวัด ที่จริงวัดเป็นสมบัติของชาวพุทธ การกระทำใดต้องประกอบด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์และชอบธรรม ในฐานะพระสงฆ์ควรมีบทบาทในฐานะเป็นผู้ให้ธรรม มิใช่เป็นเพียงผู้ประกอบกิจกรรมเพื่อหวังผลต่างตอบแทนหรือผลประโยชน์[๖๗]

---

[๖๔]**เรื่องเดียวกัน.** หน้า ๒๔๖.

[๖๕]สุภาพรรณ ณ บางช้าง, "พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย", หน้า ๒๒๐.

[๖๖]สิริวัฒน์ คำวันสา, "วงการคณะสงฆ์ อยู่ในภาวะที่ต่ำสุดแล้ว", **สยามรัฐสัปดาหวิจารณ์**, ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๔๘ (๙-๑๕ พ.ค. ๒๕๔๒) : ๑๕

[๖๗]ว. วชิรเมธีภิกขุ, "วัดของชุมชน ผลประโยชน์ของเจ้ากู", **เนชั่นสุดสัปดาห์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓๑๗ (๒-๘ สิงหาคม ๒๕๔๑) : ๕๖.

ข) ด้านการปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์มีพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญในปกครองบทบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ที่ตราขึ้นตามแบบฝ่ายอาณาจักร ก็อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย เพื่อให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น พระสงฆ์จึงต้องเคารพพระธรรมวินัย เคารพบทบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ และตามกฎหมายบ้านเมือง เมื่อมีเหตุการณ์ทางศาสนา รัฐก็สามารถเข้ามาช่วยแก้ไขสะสางให้เกิดความบริสุทธิ์ ในช่วงที่พระพุทธศาสนาอ่อนกำลังเพราะถูกย่ำยีเป็นการกระทำเพื่อป้องกันคนชั่วและรักษาคนดี รวมทั้งทำพระศาสนาให้บริสุทธิ์ เพราะเมื่อพลเมืองที่ไม่ดีที่ต้องการลาภสักการะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เมื่อเข้ามาก็ทำให้ศาสนายุ่งเหยิงสับสนเกิดความไม่เรียบร้อยในวงการพระพุทธศาสนา รัฐก็จำเป็นต้องเข้ามาช่วยเหลือ จะเห็นชัดเช่นในคราวสังคายนาครั้งที่ ๓ รัฐเข้ามาช่วยทำให้สังฆมณฑลเรียบร้อย[๖๘] รัฐจึงจำเป็นต้องมีบทบาทที่เข้มแข็ง มั่นคงในหลักพระพุทธศาสนา จึงจะสามารถปฏิบัติภารกิจได้สมบูรณ์ บทบาทของรัฐเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการฟื้นฟูคณะสงฆ์ ดังนั้น รัฐโดยเฉพาะฝ่ายนิติบัญญัติควรช่วยให้กฎหมายคณะสงฆ์เป็นไปตามหลักการของพระพุทธศาสนา โดยส่งเสริมให้เกิดสภาพแวดล้อม ระบบความสัมพันธ์ และระบบสถาบันที่เกื้อกูลหนุนผู้เข้ามาบวชให้ได้รับการศึกษาตามไตรสิกขา[๖๙] และสิ่งที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้า คือ การปฏิบัติการเชิงรุกเพื่อทบทวนบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครองในวงการคณะสงฆ์ ดังที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ฯ ทรงกระทำในอดีต ได้ทรงย้ำเตือนถึงปัญหาคณะสงฆ์และทรงออกกฎหมายฉบับที่ ๘ ว่า

> เพราะพระราชาคณะอธิบดีเถรานุเถระ ผู้เป็นอุปัชฌาย์หาความกตัญญูต่อพระศาสนามิได้ไม่ประพฤติตามพระพุทธฎีกา สัตตอปริหานิยธรรม ไม่ประชุมพร้อมกันตรวจตราว่ากล่าวให้เห็นดีเห็นร้าย หากว่าผู้มีชื่อฆราวาสเอาเนื้อความมาจึงปรากฏขึ้น ได้เอามาว่า

---

[๖๘]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **รัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระล้างหรือยัง**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗.

[๖๙]พระไพศาล วิสาโล, ส.ศิวรักษ์, ศ.น.พ. ประเวศ วะสี, **พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ ๒๑ : ปาฐกถาครบรอบ ๖๐ ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)**, หน้า ๔๖.

กล่าวขับเฆี่ยนพันธนาการประจานตระเวนบก ๓ วัน เรือ ๓ วัน เพื่อจะมิให้เอาเยี่ยงอย่าง[๖๐]

หากบทบาทของรัฐและของคณะสงฆ์ไม่เข้มแข็ง ก็ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่หรือเป็นหลักของวินิจฉัยตัดสินชี้ผิดถูกได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น บทบาทของภาครัฐที่ดูแลพระพุทธ ศาสนา หากไม่ชัดเจนในหลักฐานศาสนาและยึดมั่นในหลักการความยุติธรรม ก็จะถูกวิพากษ์ วิจารณ์ถึงบทบาทและหน้าที่ว่าขาดประสบการณ์บริหารการศาสนา ขาดความแม่นยำและความมั่นใจ[๖๑] เช่น ในกรณีของกรมการศาสนา ที่รับผิดชอบอธิกรณ์ของวัดแห่งหนึ่งที่ถูกกล่าวหาในหลายข้อหา เช่น สอนนิพพานเป็นอัตตา การประชาสัมพันธ์เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ การกล่าวอ้างคุณวิเศษของหลวงพ่อสด การก่อสร้างเสนาสนะใหญ่โต เป็นต้น ดังนั้น ด้วยการที่ไม่กล้าตัดสินในปัญหา อาจเป็นเพราะไม่มั่นคงในหลักการศาสนา หรือขาดความเชื่อมั่น เรียกว่า ความไร้ประสิทธิภาพของระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระธรรมวินัย[๖๒] ในกรณีที่รัฐเป็นผู้มีภาระปฏิบัติกิจการพระศาสนา จำต้องปรับให้เข้ากับพระธรรมวินัย ซึ่งมีองค์กรที่เป็นผู้ปฏิบัติพระธรรมวินัยอยู่ ในส่วนพระสงฆ์ก็เช่นกัน การให้การศึกษาและพัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้เข็มแข็งในแต่ละวัดตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูงจนถึงพระสังฆาธิการทุกระดับ ต้องอาศัยแบบแผนที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ

๔.๓ สรุป

อุตตริมนุสสธรรม คือ ธรรมอันเป็นคุณวิเศษขั้นสูงในทางพระพุทธศาสนา อันได้แก่ ฌาน สมาธิ เป็นต้น จนถึงธรรมสูงสุดคือ พระนิพพาน การกล่าวอ้างธรรมวิเศษขั้นสูงดังกล่าว ด้วยเจตนาอันไม่บริสุทธิ์ คิดจะโอ้อวด หลอกลวง ประสงค์จะกล่าวเท็จ ทำให้คลาดเคลื่อนจากเป็นจริง คือ การอวดธรรมวิเศษนั้นที่ไม่มี ไม่ได้เกิดขึ้น ทำให้มีให้เกิดขึ้นใน

---

[๖๐] สิริวัฒน์ คำวันสา, **สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี**, หน้า ๒๓.

[๖๑] "วิพากษ์กรมการศาสนา กรณีวัดพระธรรมกาย", **มติชนสุดสัปดาห์**, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๙๘๑ (๘ มิถุนายน ๒๕๔๒) : ๑๘.

[๖๒] นิธิ เอียวศรีวงศ์, **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย**, หน้า ๑๘๑.

ตน หรือแม้การกล่าวอ้างธรรมวิเศษขั้นสูง ประกอบกับอ้างบุคคล หรือปัจจัยแวดล้อมอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือการอวดอ้างธรรมวิเศษขั้นสูงนั้น ๆ ที่มีอยู่ในตนจริง ก็นับว่าเป็นการอวดอุตตริมนุสสธรรมทั้งสิ้น การที่ภิกษุอวดธรรมวิเศษขั้นสูงนั้น มีโทษเบาสุดคือ ต้องอาบัติทุกกฏ โทษสูงสุดคือ ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ ซึ่งมีฐานความผิดดังที่ได้จำแนกไว้แล้ว ส่วนการที่คฤหัสถ์อวดอ้างธรรมวิเศษขั้นสูง เมื่อไม่ธรรมนั้นในตนจริง ก็นับเป็นการกล่าวเท็จ หลอกลวงประชาชน แม้มีธรรมนั้นในตนจริง ๆ ก็ไม่ควรมีเจตนาอันไม่บริสุทธิ์แล้วอวดอ้างธรรมวิเศษนั้นโดยประการทั้งปวง

การกล่าวอวดคุณธรรมขั้นสูงเกี่ยวกันบุคคล เป็นลักษณะอวดคุณของบุคคลนั้น ๆ ที่เนื่องกับอาชีพ เป็นลักษณะนำคุณธรรมขั้นสูงอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมเพื่อการเลี้ยงชีพ ความประสงค์จะได้ลาภ ยศ สรรเสริญ การแสวงหาผลประโยชน์ต่าง ๆ เรียกว่า นำอุตตริมนุสสธรรมไปเพื่อโลกิยวัตถุ กล่าวคือ ความต้องผลสำเร็จทางโลก เช่น การได้รับการยกย่องสรรเสริญ ความมั่งมี ร่ำรวย หรือประกอบกับเดรัจฉานวิชาเพื่อหวังคุณพิเศษ เช่น การอยู่ยงกระพันชาตรี การมีเสน่ห์ เมตตามหานิยม หรือเพื่อการเลี้ยงชีพอันเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตอยู่ เช่น เครื่องนุ่งห่ม อาหาร เครื่องใช้สอย และยารักษาโรค เป็นต้น การเลี้ยงชีพด้วยการกล่าวอ้างอุตตริมนุสสธรรม ที่มีลักษณะการพูดหลอกลวง พูดเลียบเคียง พูดหว่านล้อม พูดและเล็ม พูดแสวงหาลาภด้วยลาภ ซึ่งมีอาการที่ไม่เหมาะนี้ เรียกว่า มิจฉาชีพ ในความหมายทางพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง

ปัจจุบันสังคมไทยมีความเจริญทางเทคโนโลยีสื่อสาร ที่สามารถติดต่อกันได้สะดวกและรวดเร็ว จากสื่อต่าง ๆ เช่น สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ โทรศัพท์ อินเทอเน็ต เป็นต้น เครื่องมือสื่อสารเหล่านี้ที่บุคคลนำไปใช้ประกอบในการบอกหรือประกาศเรื่องที่เนื่องด้วยอุตตริมนุสสธรรมให้ประชาชนโดยทั่วไปให้รับรู้รับทราบ โดยเฉพาะผู้ที่มีความประสงค์จะให้สื่อเพื่อการอ้างคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมประการต่าง ๆ เช่น การอ้างคุณคืออิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ อภินิหาร ซึ่งปรากฏแพร่หลายในสังคม จึงมีผลสะท้อนต่อบุคคล สังคม ศาสนา เศรษฐกิจและการปกครอง กล่าวคือ การมุ่งเน้นยึดถือหรือให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้ทรงคุณพิเศษ ซึ่งอาจทำให้ละเลยต่อแก่นแท้การปฏิบัติให้เข้าภาวะของผู้ทรงคุณพิเศษ หรือเป็นเหตุให้ลุ่มหลงบุคคล ด้านสังคมเกิดความแตกตื่นโกลาหลตามข่าว มีศรัทธา แต่ขาดปัญญาไตร่ตรอง ถูกจูงใจไปตามกระแสนิยมได้ง่าย ที่ยึดติดในวัตถุ ก็เน้นบริโภควัตถุเพื่อสร้างผลประโยชน์ที่ส่งเสริมราคะ โทสะ โมหะ เป็นส่วนมาก ที่จะน้อมนำเพื่อเข้าถึงแก่นธรรมนั้น

มีน้อย และกลุ่มคนนั้นมักจะมียึดถือทิฏฐิความเห็นในแบบของตน ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เกิดความวิวาท โต้แย้ง ชิงชัยกันเพื่อเอาชนะอีกฝ่าย รวมทั้งเป็นเหตุเกิดมิจฉาชีพในทรรศนะของพระพุทธศาสนา เพราะมีการแสวงหาในสิ่งอันไม่เหมาะสม ส่วนในด้านศาสนาที่มีผลกระทบ คือ เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในหลักการของพระพุทธศาสนา เกิดสัทธรรมปฏิรูป ความยึดถือทิฏฐิทางศาสนา การยึดติดอำนาจดลบันดาลจากคุณวิเศษ เช่น อิทธิปาฏิหาริย์ และในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองนั้น คือ เกิดการประการกิจหรือแสวงผลประโยชน์เนื่องกับอุตตริมนุสสธรรม เช่น สื่อโฆษณา สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการหาผลประโยชน์ ด้วยการบอกหรือประกาศอุตตริมนุสสธรรมให้สาธารณชนได้รับรู้รับทราบ และเนื่องด้วยการยึดถือผลประโยชน์ทางวัตถุ ยึดถือบุคคลหรือทิฏฐิเฉพาะตน มักเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคม

บทที่ ๕
สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ในเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้ทราบสาระสำคัญ คือ

๕.๑.๑ การศึกษาการอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า

ลักษณะที่จัดว่าเป็นการอวดคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม ก็คือ การที่พระสงฆ์ (หรือบุคคลทั่วไป) มีเจตนาต้องการให้เขายกย่อง กล่าวคำพูดเท็จทั้งที่รู้ อ้างอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริงในตนในลักษณะว่า ตนเองรู้จริง เห็นจริง หรือกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่เกิดขึ้นจริงก็ตาม หรือแสดงท่าทางร่างกายที่บ่งบอกเป็นนัยว่าเป็นผู้มีอุตตริมนุสสธรรม หรือแม้ไม่ได้กล่าวด้วยตนเอง แต่ใช้เครื่องมือสื่อสาร เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ นิตยสาร วารสาร วิทยุโทรทัศน์ สื่ออินเทอเน็ต ประกาศอุตตริมนุสสธรรมของตนเองหรือของผู้อื่น หรืออ้างปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ประกอบกับอุตตริมนุสสธรรม จะเน้นอิทธิปาฏิหาริย์หรือไม่ก็ตาม เช่น เหตุการณ์ สถานที่ วัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง เป็นต้น หรือการทำอุบายให้รู้ว่าเป็นคนมีคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมอย่างเคร่งครัด เพื่อมุ่งหวังลาภ ยศ สรรเสริญ ทั้งหมดนี้ จัดเข้าในลักษณะของการอวดอุตตริมนุสสธรรมทั้งสิ้น

๕.๑.๒ จากการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทำให้ทราบเกณฑ์ตัดสินเรื่องคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม ดังนี้

๑. ภิกษุผู้กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริงในตน ให้บุคคลทั่วไปทราบ โดยอ้างว่า ตนมีธรรมนั้นจริง ต้องอาบัติปาราชิก

๒. ภิกษุผู้กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมคุณวิเศษ ที่เกิดขึ้นจริงในตน ให้บุคคลทั่วไปทราบ (ยกเว้น ภิกษุ ภิกษุณี) ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. ภิกษุผู้กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมของภิกษุอื่นซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นจริง ต้องอาบัติ

ถุลลัจจัย

๔. ภิกษุผู้กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมของภิกษุอื่นซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นจริง ถ้าผู้ฟังไม่เข้า ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. ภิกษุกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่เกิดขึ้นจริง แกล้งกล่าวผิดไปในอุตตริมนุสสธรรมข้ออื่น ถ้าผู้ฟังไม่เข้าใจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๖. ภิกษุผู้กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมของภิกษุอื่น ซึ่งมีธรรมนั้นจริง ต้องอาบัติทุกกฏ

๗. ภิกษุผู้กล่าวอวดคุณวิเศษซึ่งเกิดขึ้นจริงในตนเพียงลำพัง ไม่มีผู้รับฟัง ต้องอาบัติทุกกฏ

๘. ภิกษุผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ต้องอาบัติทุกกฏ

๙. เมื่อคฤหัสถ์อวดอุตตริมนุสสธรรม ไม่มีโทษทางวินัยสงฆ์ แต่มีโทษเป็นโลกวัชชะคือโทษที่ชาวโลกติเตียน

๑๐. ภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรม ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นจริงในตน โดยการใช้สื่อสิ่งพิมพ์หรือการโฆษณาอื่นใด ต้องอาบัติปาราชิก

๑๑. ภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรมซึ่งเกิดขึ้นจริงในตน โดยการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ หรือการโฆษณาอื่นใด ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ส่วนลักษณะที่ไม่จัดว่าเป็นการอวดอุตตริมนุสสธรรม มีดังนี้

๑. ต้องตามลักษณะที่กล่าวไว้ในข้ออนาปัตติวารคือเหตุที่ไม่ต้องโทษ เช่นวิกลจริต เป็นบ้า ฟุ้งซ่าน เป็นต้นบัญญัติ หรือสำคัญว่าได้บรรลุ

๒. เมื่อกล่าวอวดคุณวิเศษที่มีจริงให้ภิกษุด้วยกันทราบ ไม่มีโทษ

๓. ไม่มีเจตนาจะกล่าวโอ้อวดคุณวิเศษ

๔. เมื่อกล่าวคุณวิเศษที่ไม่มีจริงหรือมีจริงก็ตามให้ผู้ฟังที่เป็นเทวดา มาร พรหม หรือสัตว์

๕. เมื่อกล่าวคุณวิเศษแล้ว ผู้ฟังมีญาณรับรู้ด้วยทิพพจักษุ (ตาทิพย์) โสตทิพย์ (หูทิพย์)

๕.๑.๓ จากการศึกษาเกณฑ์ตัดสินการอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีต่อสังคมไทย ทำให้ทราบข้อวินิจฉัยตามหลักการของพระพุทธศาสนา ดังนี้

คนไทยมีแนวคิดเรื่องอุตตริมนุสสธรรมในทางพระพุทธศาสนาเปลี่ยนไปมากจากความเชื่อ โดยที่ผู้มีคุณวิเศษในด้านที่มีอิทธิปาฏิหาริย์ ไม่ได้เน้นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดคุณวิเศษมากนัก รวมทั้งมีความเชื่อว่า ผู้มีคุณวิเศษทั่วไปแสดงฤทธิ์ปาฏิหาริย์ มีอภินิหารบารมีธรรม ทั้งสามารถบันดาลสิ่งพึ่งปรารถนาที่เป็นประโยชน์สุขในปัจจุบันให้กับตนได้ ผู้ที่นับถือผู้วิเศษยังเชื่อในคุณพิเศษในทางไสยศาสตร์ด้วย เมื่อคนไทยพึ่งผู้วิเศษก็คาดหวังผลจากฤทธิ์และจากอำนาจทางไสยศาสตร์ด้วย เช่น อยู่คงยงกระพัน เสน่ห์เมตตามหานิยม เป็นต้น

ในด้านหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คำสอนบางประการก็ถูกนำไปเป็นเครื่องมือในการโฆษณาโดยอ้างอิงอุตตริมนุสสธรรมเชิงอิทธิปาฏิหาริย์ เช่น การทำบุญกับพระเถราจารย์อ้างอิงปาฏิหาริย์ อภินิหารของท่าน หรือประกาศโฆษณาบุญอ้างอิงปาฏิหาริย์ของบุคคลอื่นๆ เมื่อมีเจตนาเพื่อจะให้เขายกย่อง หวังลาภสักการะ ชื่อเสียง ก็นับเข้าในลักษณะอวดคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรม บุคคลที่อวดคุณวิเศษ เมื่อนำคุณวิเศษไปใช้เพื่อการโฆษณาเชิงวัตถุ เช่น พุทธพาณิชย์ ก็เรียกว่าอวดคุณวิเศษที่เนื่องกับอาชีพ เมื่ออ้างคุณวิเศษประกอบกับไสยศาสตร์ ก็เรียกว่าอวดคุณวิเศษเนื่องกับเดรัจฉานวิชา เช่น การเสกเป่าการทำพิธีสะเดาะห์ เป็นต้น เมื่ออวดคุณวิเศษของบุคคลอื่นพาดพิงถึงพฤติกรรม สถานที่วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ก็เรียกว่า อวดคุณวิเศษเนื่องด้วยปัจจัย เช่น การอ้างคุณวิเศษของเกจิอาจารย์กับวัตถุมงคลในเชิงมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เมื่ออวดคุณวิเศษโดยอ้างคุณสมบัติของตนในการบรรลุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่ง ก็เรียกว่า อวดคุณวิเศษยกตนเอง ในฐานะเป็นผู้มีคุณวิเศษหรือมีคุณธรรมภายในขั้นสูง

ในด้านผลกระทบที่จะเกิดขึ้นเพราะการอวดอุตตริมนุสสธรรม มีดังนี้

๑. เกิดแนวคิดทางพระพุทธศาสนาแปรเปลี่ยนไปจากเดิม

๒. เกิดการถือคุณวิเศษอันเป็นอุตตริมนุสสธรรมเฉพาะในด้านอิทธิปาฏิหาริย์รวมทั้งคุณพิเศษในทางไสยศาสตร์

๓. เกิดความหวังพึ่งผลจากอำนาจดลบันดาลในอิทธิปาฏิหาริย์หรืออภินิหารของผู้อื่น

๔. เกิดมิจฉาอาชีวะการประกอบวิชาชีพผิดทางในการค้าขาย

๕. เกิดวุ่นวาย ไม่สงบเรียบในสังคมสงฆ์และส่วนรวมที่มาจากการยึดถือทิฏฐิ

๖. เกิดอำนาจหรืออิทธิพลของบุคคลผู้ตั้งตนเป็นผู้วิเศษ

๗. เกิดผลประโยชน์ การทำธุรกิจค่าเอากำไรเชิงศาสนาที่เน้นอิทธิปาฏิหาริย์

๘. เกิดความเสื่อมในพระพุทธศาสนา เพราะมีสัทธรรมปฏิรูป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมนี้มีแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาอันควรศึกษาเพิ่มเติมอีก ซึ่งพอจะนำมาเป็นตัวอย่างในที่นี้ คือ

๑. การศึกษาอุตตริมนุสสธรรมที่เกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติในเรื่องกฎนิคหกรรม คือ ศึกษาหลักการปฏิบัติทางพระวินัยโดยเฉพาะเรื่องนิคหกรรมเกี่ยวกับการลงโทษภิกษุผู้ทำผิดพุทธบัญญัติข้ออวดคุณวิเศษ

๒. การศึกษาอุตตริมนุสสธรรมเชิงธุรกิจ เช่น ธุรกิจเชิงพุทธพาณิชย์และผลกระทบที่เกิดขึ้นอันเนื่องจากการอวดอ้างคุณวิเศษเชิงอิทธิปาฏิหาริย์

๓. การศึกษาหลักการทางพระวินัยเรื่องระเบียบวิธีปฏิบัติของโจทและจำเลยในเรื่องการอวดอุตตริมนุสสธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_________. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๒-๒๕๔๕.

_________. **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๒-๒๕๔๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกาภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_________. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๒ ฉบับบมหามกุฏราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

_________. **สมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑ ตอน ๓ ฉบับบมหามกุฏราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

_________. **ธมฺมฏฺปทฏฺฐกถา (ปฐโม ภาโค) ฉบับบมหามกุฏราชวิทยาลัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_________. **ธมฺมฏฺปทฏฺฐกถา (จตุตฺโถ ภาโค) ฉบับบมหามกุฏราชวิทยาลัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_________. **ธมฺมฏฺปทฏฺฐกถา (ฉฏฺโฐ ภาโค) ฉบับบมหามกุฏราชวิทยาลัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_________. **มังคลัตถทีปนีแปล ภาค ๑ เล่ม ๑ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. **กฎหมายตราสามดวง.** กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๑.

กลุ่มสืบสานปณิธานพุทธ (สปพ.). **ตำราดูพระภิกษุคำพยากรณ์ของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ (ผชป.), ๒๕๓๗.

คณะกรรมาธิการ การศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร. **รายงานกรณีวัดพระธรรมกาย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๒.

คะนึงนิตย์ จันทบุตร. **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์, ๒๕๓๒.

คุรุสภา. **กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๕**. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๖.

ฐิติมาคุณติรานนท์, บรรณาธิการ. **พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่๒๑.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, อรศรี งามวิทยาพงศ์ บรรณาธิการ. **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **การเมืองสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๖.

ดวงธรรม โชนเชิดประทีป. **อิทธิปาฏิหาริย์ เกจิอาจารย์.** พระนคร : โรงพิมพ์ประเสริฐอักษร, ๒๕๐๗.

บรรพต วีระสัย, บุญลือ วันทายนต์, อร วีระสัย. **พระสงฆ์กับสังคมไทย โดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง ศึกษากรณีวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา.** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

ปัญญา สละทองตรง. **มิลินทปัญหา เล่ม ๒.** กรุงเทพมหานคร : กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา, ๒๕๔๔.

ประเวศ วะสี, ศ.น.พ., **สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก.** กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๐.

__________. **ลัทธิธรรมกาย กับบทบาทของสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๒.

พระดุษฎี เมธงฺกุโร. **การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ.** กรุงเทพมหานคร : โกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.

________. **เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.

________. **รัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระล้างหรือยัง.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

________. **สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสไสยศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

________. **กรณีธรรมกาย (ฉบับขยาย-เพิ่มเติม).** พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

________. **เรื่องเหนือสามัญวิสัย : อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๔.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธศาสนากับสังคมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

________. **เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์** (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์). พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๓.

________. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

________. **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.

________. **แรงจูงใจในการเขียนกรณีสันติอโศก.** กรุงเทพมหานคร : คณะพุทธบริษัท, ๒๕๓๒.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ดร.ระวี ภาวิไล. **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.

พระราชวรมุนี. **สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : เลี่ยงเชียง, ๒๕๔๘.

พระธรรมมหาวีรานุวัตร, ชำระโดย. **มิลินทปัญหา** (ฉบับพร้อมอรรถกถาฎีกา). ที่ระลึก พิธีสมโภชหิรัญบัฏ พระพรหมเวที (สนิท ชวนปญฺโญ) วัดไตรมิตรวิทยาราม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี : สหายพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๔.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงษ์, ๒๕๔๖.

พระไพศาล วิสาโล, ส.ศิวรักษ์, ศ.น.พ. ประเวศ วะสี. **พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ ๒๑ : ปาฐกถาครบรอบ ๖๐ ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.

พระไพศาล วิสาโล. **ส่องสว่างทางไท ว่าด้วยวิถีพุทธ วิถีไทในสังคมสยาม.** กรุงเทพมหานคร : กลุ่มเสขิยธรรม, ๒๕๔๗.

พระมหาบุญเลิศ ฐานทินฺโน และคณะรวบรวม. **อริยวินัย รวบรวมจากพระไตรปิฎก.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเฟื่องฟ้า พริ้นติ้ง จำกัด.

พระมหาอุทัย ญาณธโร. **พุทธวิถีแห่งสังคม ปรัชญาสังคม และการเมืองของพุทธศาสนา** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๓๘.

พระอมราภิรักขิต (เกิด). **บุพพสิกขาวรรณา.** สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงชำระ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๘.

พระอุปติสสเถระ. **วิมุตติมรรค.** คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แปล, พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) บรรณาธิการ, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พร้อม สุทัศน์ ณ อยุธยา. **พระพิมพ์และพระเครื่องรางของไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๑๒.

พุทธทาสภิกขุ. **ตามรอยพระอรหันต์ เล่ม ๒.** กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๖.

พุทธทาสภิกขุ. **ตุลาการิกธรรม คำบรรยายหลักพุทธศาสนา อบรมผู้จะทรงโปรดเกล้าฯ เป็นตุลาการ เล่มที่** ๑. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๗.

พุทธสาวโกภิกขุ. **พระพุทธศาสนาปริทัศน์ เพื่อเดินทางตามรอยพระบาทองค์พระศาสดา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๐.

ไพฑูรย์ ธัญญา. **เทพเจ้าแห่งด่านขุนทด.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทเนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ปจำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย** (Beliefs and Religions in Thai Society). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓.

มูลนิธิสันติอโศก. **แฉสันติอโศกผิดธรรมวินัยจริงหรือ.** กรุงเทพมหานคร : สันติอโศก, ๒๕๓๑.

วศิน อินทสระ. **ชาวพุทธกับวิกฤติศรัทธา.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๗.

วศิน อินทรสระ และไชย ณ พล. **พุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ และกลยุทธ์การประกาศธรรมสู่โลกกว้าง.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันธรรมาธิปไตย, ม.ป.ป.

วิรัช ถิรพันธุ์เมธี, รศ. ทองใบ ธีรานันทางกูร. **คู่มือพระสังฆาธิการ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๖.

ศิลปบรรณาคาร. **มิลินทปัญหา ฉบับพิศดาร.** ในงานพระราชเพลิงศพ หลวงดำรงธรรมสาร (มี ธรรมาชีวะ). พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : เจริญรัตน์การพิมพ์, ๒๕๑๖.

________. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพระพุทธเจดีย์.** กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๓๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

สิริวัฒน์ คำวันสา, ดร.. **สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๔.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, **พุทธศาสน์**, กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ, ๒๕๑๙

สุวรรณ สุวรรณเวโช, พล.ต.อ.. **พื้นฐานความเชื่อของคนไทย.** กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๖.

เสฐียรโกเศส (พระยาอนุมานราชธน). **การศึกษาเรื่องประเพณีไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๑๔.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, รศ.. **บทเรียนชาวพุทธจากกรณีธรรมกาย.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **ความเป็นมาของอาบัติปาราชิก.** กรุงเทพมหานคร : เรือนธรรม, ๒๕๓๗.

อรุณ เวชสุวรรณ, รวบรวม. **พุทธศาสนากับไสยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่วิทยา, ๒๕๑๘.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ทัศนีย์ สุจีระพงษ์, เรืออากาศโทหญิง. "การใช้ไสยศาสตร์ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน". **ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต** วิชาภาษาไทย. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖. (อัดสำเนา)

พระมหาสนอง จำนิล. "ปาฏิหาริย์ในพระไตรปิฎก". **ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วิโรจน์ นาคชาตรี. "ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนาและการอัศจรรย์ในคริสตศาสนา :

ศึกษาเฉพาะกรณีวัดปากน้ำและคริสตจักรใจสมาน". **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. "พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย". **ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

อัจฉรา กาญจโนทัย. "การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔". **ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

(๓) บทความ :

กองบรรณาธิการ. "รายงาน นิตยสาร พระเครื่อง ในสังคมไทย", **วารสารพุทธศาสน์ศึกษาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.** ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๒๘) : ๕.

"ความศักดิ์สิทธิ์หนึ่งเดียวสืบสานตำนานยาวนานนับศตวรรษ", **ข่าวสด.**(๑๙ มกราคม ๒๕๕๐) : ๓๐.

คาหุโณ. "หลวงปู่แหวนท่านว่าสังคมพุทธสับสน", **สัปดาหวิจารณ์.** ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔ (๑๔ กรกฎาคม ๒๕๒๘) : ๒๙.

"ครูบาเจ้าบุญคุ้ม ปสนฺโน", **พระเครื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์.** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๗๒ (เมษายน ๒๕๔๙) : ๖.

จริยา นวลนิรันดร์. "พิธีปลุกเสกพระเครื่อง : ภาพสะท้อนขันติธรรมในหมู่ชาวพุทธไทย", **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.** ๑๗,๑ (ม.ค.-เม.ย.๒๕๔๐) : ๒๖-๔๒.

ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. "กรณีวัดพระธรรมกายกับที่ทางของศรัทธาที่แตกต่างในสังคมไทย", **เนชั่นสุดสัปดาห์.** ปีที่ ๑-๒ ๑๘,๓๗๑ (ก.ค. ๒๕๔๑) : ๑๙.

ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์. "การปฏิรูปสังคมไทย : ทรรศนะของพระธรรมปิฎก", **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร.** ๑๙-๒๐, ๓ (๒๕๔๓) : ๘๖-๑๑๔.

ธนสาร บัลลังก์ปัทมา. "๒๕๓๖-๒๕๓๗ พุทธพาณิชย์ครองเมือง ความอัปยศจากขุมโลกันตร์", **เนชั่นสุดสัปดาห์.** ปีที่ ๒ (๕) ฉบับที่ ๘๒ (๑๐๓) (ธันวาคม ๒๕๓๖- ๖ มกราคม ๒๕๓๗) : ๓๐-๓๑.

"ธรรมงง...งง ชีวิตพิศวง แม่ชีจันทร์ ขนนกยูง", **มติชนสุดสัปดาห์,** ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๙๕๘ (๒๙ ธันวาคม ๒๕๔๑) : ๑๖.

น. ณ ปากน้ำ. "ขุนช้างขุนแผนกับสัทธิตันตริก", **วัฒนธรรมไทย.** ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๒๖) : ๑๔.

นามกาย. “บาทก้าวแรก (๑๒)”, **มติชนสุดสัปดาห์**. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๙๔๙ (๒๗ ตุลาคม ๒๕๔๑) : ๕๐.

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. “ถึงเวลาต้องสังคายนาพุทธธรรม”, **มติชนสุดสัปดาห์**. ๑๙, ๙๘๒ (๑๕ มิ.ย.๒๕๔๒) : ๖๔.

ดร.สิริวัฒน์ คำวันสา. “วงการคณะสงฆ์ อยู่ในภาวะที่ต่ำสุดแล้ว”, **สยามรัฐสัปดาหวิจารณ์**, ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๔๘ (๙-๑๕ พ.ค. ๒๕๔๒) : ๑๕.

ดำรงค์ ภู่ระย้า. “หลวงพ่อพรหม ถาวโร พระอภิญญา-วาจาศักดิ์สิทธิ์”, **พุทธคุณ**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๕๘ (ตุลาคม ๒๕๔๒) : ๑๒-๑๓.

ผกาธรรม. “พระลิขิตสมเด็จพระสังฆราชฯ กับลีลากรรมธรรมกาย”, **สยามรัฐสัปดาหวิจารณ์.** ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๔๙ (๙-๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๒) : ๑๑-๑๓.

พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์. “พระเครื่องกับสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีผลกระทบที่มีต่อภาวะความเป็นอยู่ทางสังคมของคนไทย”, **รูสมิแล.** ปีที่ ๓, ๒๕๑๗ (พ.ค.-ส.ค.๒๕๔๓) : ๔๑-๕๘.

“พลังฤทธิ์เทวราช พลังธาตุกายสิทธิ์ พลังจิตเกจิอาจารย์”, **ข่าวสด**, (๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐) : ๓๒.

พระธรรมโกษาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). “การตีความหลักธรรมของพระพุทธศาสนา”, **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๓ (มกราคม ๒๕๔๒) : ๗๙-๘๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **สยามรัฐ**. ปีที่ ๔๘ ฉบับที่ ๔๘ (๒๖ เมษายน – ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕) : ๑๕

พระภาสกร ภูริวฑฺฒโน (ภาวิไล). “วัดพระธรรมกาย เงาเลอะเลือนแห่งสังคมยุคพระศรีอาริย์?, **ปัญญา**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓๑ (กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๔๒) : ๑๖-๑๘

พาทศัตรา. “อาจารย์วัลลภ ธรรมบันดาล สำนักธรรมบันดาล”, **มหาลาภ**. ฉบับที่ ๑๙๑ (๑๐ มีนาคม ๒๕๓๗) : ๓๐-๓๑.

พุทธทาสภิกขุ. “พุทธศาสนากับคนรุ่นใหม่และสังคมไทยในอนาคต”, **ปาจารยสาร.** ๑๔,๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๓๐) : ๑๕-๒๕.

“เทพฑิฆัมพร มงคลจินดามณีแห่งโชคลาภ เมตตาบารมี ค้าขายดีมีกำไร”, **ข่าวสด**. (๑๐ มกราคม ๒๕๕๐) : ๓๐.

มรรยาท กิจสุวรรณ. “ความเชื่อดั้งเดิมของไทย”, **วัฒนธรรมไทย**. ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๒๖) : ๑๔-๒๐.

มหานที. “พระเกจิ...มาแรง”, **พระเครื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๗๒ (เมษายน ๒๕๔๙) : ๔๑.

เรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์. “ทัตตชีโว ทรงกรด ลูกแก้ว กระจาย ธรรมกาย กระเจิงหนอ”, **มติชนสุดสัปดาห์**. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๙๕๔ (๑ ธันวาคม ๒๕๔๑) : ๑๖.

เรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์. "ธรรมกาย ในมุมมองวัดปากน้ำ ยิ่งใหญ่จนมหาเถรยอมยกนิ้ว", **มติชนสุดสัปดาห์**. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๙๕๔ (๑ ธันวาคม ๒๕๔๑) : ๑๘.

วศิน อินทสระ. "พุทธศาสนากับสังคมไทย", **ธรรมจักษุ**. ปีที่ ๗๕, ๑ (พ.ค. ๒๕๓๔) : ๕๓-๕๘.

วัฒนไชย. "ปาฏิหาริย์ในทรรศนะของชาวพุทธ", **สมาธิ**. ๔,๗ (เม.ย.๒๕๒๙) : ๒๗-๓๓.

ว. วชิรเมธีภิกขุ. "วัดของชุมชน ผลประโยชน์ของเจ้ากู", **เนชั่นสุดสัปดาห์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓๑๗ (๒-๘ สิงหาคม ๒๕๔๑) : ๕๖.

ว. วชิรเมธีภิกขุ. "๑๐.ทำไมจึงไปไม่ถึงพุทธิปัญญา", **เนชั่นสุดสัปดาห์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓๓๙ (๓-๙ ธันวาคม ๒๕๔๑) : ๕๖.

ว. วชิรเมธีภิกขุ. "หัวใจแห่งพรหมจรรย์", **เนชั่นสุดสัปดาห์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓๒๑ (๓๐ กรกฎาคม – ๕ สิงหาคม ๒๕๔๑) : ๕๗.

ว. วชิรเมธีภิกขุ. "ปาฏิหาริย์", **เนชั่นสุดสัปดาห์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓๑๙ (๑๖-๒๒ กรกฎาคม ๒๕๔๑) : ๕๗.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. "ธรรมกายกรรม", **มติชนสุดสัปดาห์**. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๙๕๗ (๒๒ ธันวาคม ๒๕๔๑) : ๓๘.

"วิพากษ์กรมการศาสนา กรณีวัดพระธรรมกาย", **มติชนสุดสัปดาห์**. ปี ๑๙ ฉบับที่ ๙๘๑ (๘ มิถุนายน ๒๕๔๒) : ๑๘.

สายชล วรรณรัตน์. "ความเปลี่ยนแปลงพุทธศาสนาในต้นรัตนโกสินทร์", **เมืองโบราณ**. ปีที่ ๑ (๒๕๑๗) ๑๓, ๒ (เมษายน –มิถุนายน ๒๕๓๐) : ๖๕-๗๓.

สุรวิชช์ วีรวรรณ. "ธรรมกาย", **สยามรัฐสัปดาหวิจารณ์**. ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๔๙ (๙-๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๒) : ๘๙.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. "ธรรมกาย ปาฏิหาริย์หรือโกหัญญวิธี", **มติชนสุดสัปดาห์**. ๑๙,๙๕๕ (๘ ธ.ค.๒๕๔๑) : ๑๐-๑๑.

_________. "รักษาพระพุทธศาสนา คือรักษาพระธรรมวินัย ปาฏกถาของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)". **สยามรัฐสุดสัปดาห์วิจารณ์**. ๔๘,๔๘ (๒๖ เม.ย.-๒ พ.ค. ๒๕๔๕) : ๑๕.

_________. "ท้าพิสูจน์ ปาฏิหาริย์ธรรมกายกับอำนาจมหาเถรสมาคม", **เนชั่นสุดสัปดาห์**. ๗ , ๓๓๙ (๓-๙ ธันวาคม ๒๕๔๑) : ๘-๑๑.

_________. ประเด็นปาฏิหาริย์กับการซื้อขายบุญบาป", **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๐,๓ (มกราคม ๒๕๔๒) : ๙๕.

_________. "ปาฏิหาริย์ธรรมกายในสายตาพระธรรมปิฎก", **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๐,๓ (มกราคม ๒๕๔๒) : ๑๐๑–๑๐๗.

________. “ชำแหละปาฏิหาริย์ธรรมกาย”, **เนชั่นสุดสัปดาห์.** ๗,๓๓๘ (๒๖ พฤศจิกายน-๒ ธันวาคม ๒๕๔๑) : ๘-๑๒.

อนุชา ทรงศิริ. “รุ่นทุ่งมหาเศรษฐีราชาโชค จ ตุคามฯ รุ่นแรก-วัดทุ่งเศรษฐี”, **ข่าวสด.** (๑๑ มกราคม ๒๕๕๐) : ๓๐.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. “ธรรมกาย ปาฏิหาริย์ หรือ โกหัญญวิธี”, **มติชนสุดสัปดาห์.** ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๙๕๕ (๘ ธันวาคม ๒๕๔๑) : ๑๐.

๒. ภาษาอังกฤษ

Burns, Douglas M. **Buddhism,Science and Atheism.** Bangkok: Chom Noom Chang Co., ๑๙๖๕.

Chalong Soontravanich. **The Regionalization of Local Buddhist Saints : Amulets and Crime and Violence in Post WWII Thai Society**. (Dekalb, Illinois : The conference, ๒๐๐๕.

Glasenapp, Helmuth Von. **Buddhism-a non-theistic religion with a selection on from Buddhist Scriptures**. New York : G.Braziller, ๑๙๗๐.

Levy, Paul. **Buddhism : a mystery religion**. London : Alhlon Press, ๑๙๕๗.

Nyanaponika Thera. **Buddhism and the God-idea : Selected Texts**. Kandy : Buddhist Publication Society, ๑๙๗๐.

Piker, Steven. **Buddhism and Modernization in Contemporary Thailand**. Leiden : E.J.Brill, ๑๙๗๓.

Phanmami Sathaphon. **Ceremonies and Subjects Relating to Buddha**. Mahasarakam : Mahasarakam Cultural Center Mahasarakam Teacher’s College, ๑๙๘๕.

Social Patterns. **Buddhism and the present Thai Society**. Bangkok : Siam Society, ๑๙๖๙.

Suksamran, Somboon. **Buddhism and Politics in Thailand : Study of socio-political change and Political activism of the Thai Sangha**. Singapore : Institute of South-East Asia Studies, ๑๙๘๒.

Teweiel, Barend Jan. **Monk and Magic : An analysis of religious ceremonies in central Thailand.** Bangkok : White lotus, ๑๙๙๔.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	:	พระมหาอุปถัมภ์ สุทฺธิจิตฺโต (ชมภู)
วัน เดือน ปีเกิด	:	๒๐ กันยายน ๒๕๑๗
สถานที่เกิด	:	๖/๒ หมู่ ๑ บ้านกระแซงใหญ่ ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ
ประวัติการศึกษา	:	พ.ศ.๒๕๔๑ พุทธศาสตร์บัณฑิต (พธ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๔๒ ประกาศนียบัตรวิชาชีพภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ.๒๕๔๔ เปรียญธรรม ๙ ประโยค
ตำแหน่งหน้าที่ทำงาน	:	พ.ศ.๒๕๓๙-๒๕๔๙ อาจารย์อบรมศีลธรรมโรงเรียนวัดมหาสอน วัดมหาสอน ตำบลมหาสอน จังหวัดลพบุรี อาจารย์สอนปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดหัวลำโพง จังหวัดกรุงเทพมหานคร วัดมหาสอน ตำบลมหาสอน จังหวัดลพบุรี วัดหัวช้าง ตำบลท่าศาลา จังหวัดลพบุรี
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	วัดมหาสอน ตำบลมหาสอน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ๑๕๑๑๐ โทร. ๐๘๙๐๐๐๗๙๑๕